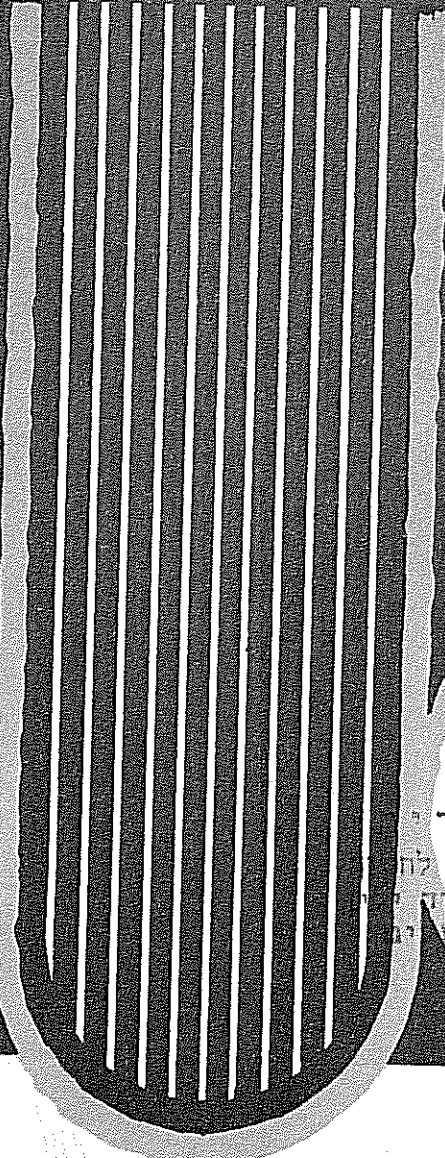
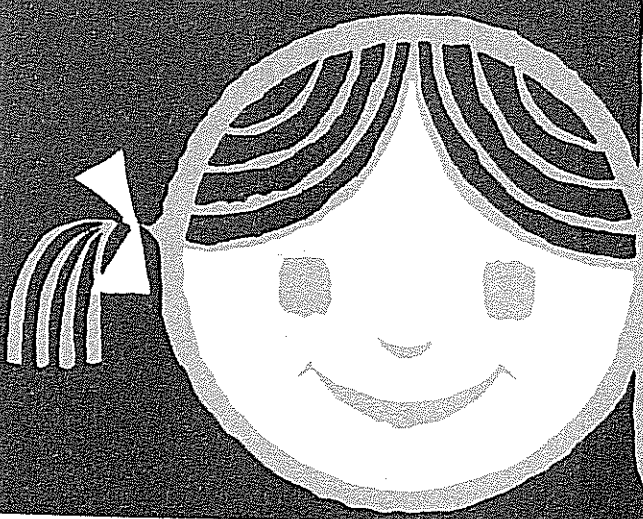


הוא היא אנחנו

הם-אנחנו



עשרה
(7/7)

ספר
המכללה לח
ע"ש דוק
ירושל

קרון בית הנשיא ~~משרד החינוך והתרבות~~ עיריית ירושלים — המחלקה לחינוך
המרכז לספרות ילדים

המערכת: גרשון ברגסון (עורך), ד"ר מירי ברוך (יועץ מדעי),
ד"ר אסתר טרסי, אביבה לוי (מזכירה)



כל הזכויות שמורות

בהוצאת משרד החינוך והתרבות, המדור לספרות ילדים, ירושלים,
דוד המלך 8 טל' 02-238202/4

ISSN 0334 — 276 X

דפוס רפאל חיים הכהן בע"מ, ירושלים
מיצבו בנו משה ז"ל

עיון ומחקר

87/17 P

יד
T
ת"ד

שירי "יש לי" בשירתה של מרים ילן-שטקליס*

מאת רחל צורן

א. מבוא

נושא הבדידות, שמקורו בתחושת העדר, הוא אחד הנושאים הרווחיים בשירתה של מ. י. שטקליס. שירי "העדר", (ביניהם "לבדני", "מעשה בילדה בורדה", "גינגיני" ועוד), מציעים דרך להתמודד עם מצב זה של חסר, הן על-ידי עצם מתן ביטוי שירי למצוקה, והן על-ידי הצגת דרכי התמודדות, שעיקרן הוא בהפניית הילד אל עבר עולמו הפנימי, על הכוחות הגלומים בו.

גילוי "האני הפנימי", מפצה על תחושות של העדר ואובדן, שאימו על אותו מקור-כוח עצמו.

בשירי "העדר עובר, איפוא, הילד הליך של גילוי האוטונומיה שלו, שנקודת המוצא תחושה של ניכור עצמו ואובדן.

הליך זה מקבל את השלמתו ומימושו המלא בקבוצת שירים אחרת של מ. שטקליס, שניתן לכנותה בשם "שירי "יש"".

מקור הכוח המאפשר התמודדות עם מצבי העדר משמש בשירי ה"יש" בסיס לתחושות של מלאות ועצמאות.

שירי ה"העדר", ושיר ה"יש" תוחמים, איפוא, שני קצוות של רצף, התפתחות, שבמרכזו תהליך האנדיורדואיזציה.

הילד, הדובר בשירים, מתודע אל עולמו הפנימי ואל האפשרות לבנות לעצמו עולם חילופי בכוח דמיונו.

המפגש של הילד הקורא (המאזין) עם הטקסט השירי, מאפשר התודעות לתהליך חשוב זה והזדהות עמו.

בארבעת השירים שירונו להלן מהווה תחושת ה"יש" את נקודת המוצא.

* פרק מתוך עבודתה של המחברת "מצבי העדר ותחושות "יש" בשירת מרים ילן-שטקליס".

לכאורה מצויים שירים אלו בקוטב המנוגד לשירי ה'העדר', אולם אנו בחרנו להביאם כאן דווקא, כדי לכחון את דרכי התמודדות עם תחושות ה'איך' בשירים הקודמים.

שירים אלה יוצאים, כאמור, מתוך תחושה של מלאות ולא של חסר. באף אחד מהשירים הללו אין המדובר ב'רכוש' ממש, כי אם בתחושה של מלאות הנובעת מתוך הרגשה פנימית. תחושה זו, שהיוותה את ה'תשובה' העיקרית להרגשת החסר בשירים הקודמים, ואיפשרה התמודדות עם תחושה קשה זו, מקבלת בשירים אלה העצמה נוספת ומוצגת כהנחה בסיסית, הבאה לידי ביטוי בצירוף המילים הקבוע הפותח כל שיר מהקבוצה הנ"ל: 'יש לי'.

השיר 'ידידי טינטן' (עמ' 56)** פותח במשפט 'לי יש ידיד ושמו טינטן'. בשורה זו נידמה עדיין כאילו המדובר בידיד ממש אלא, שכבר שורה אחת לאחר מכן אנו נרמזים על כך, כי המדובר לא בחבר ממש אלא בישות דמיונית פרי רוחו של הילד:

"והוא קטן, קטן, קטן, / והוא קטן קטן מאד / והוא שלי והוא בסוד".

בשלב זה אנו מבינים גם כי המדובר בקשר קרוב ואינטימי ביותר. יתר על כן, תחושת השייכות והבעלות 'יש לי', מקורה בעובדה שהקשר הוא 'בסוד'. כלומר, הנבדלות כאן אינה גורמת לתחושה של בדידות כמו בשירי ה'העדר', אלא להיפך — להרגשה של "יחד" סודי ובדול מהעולם. ה"ידידי" מוצג כאן כבן לוויה קרוב:

"אך הוא ישן במויטתו. / והוא אוכל מצלחתו. / והוא תמיד תמיד אתי — / וידידי / טינטן".

בצד ההשתתפות הקונקרטיה כל כך בכל מעשיו של הילד הרובר, טינטן הוא ישות סודית שאין לאחרים חלק ונחלה בו:

"ואיש עוד לא ראה אותו, / ואיש עוד לא שמע אותו — / לא אמא ולא אבא / לא סבא ולא סבא".

הדמויות הבוגרות בעולמו של הילד, אבא ואמא, סבא וסבתא, נמצאות במקרה זה מחוץ לתחום. היעדרן כאן לא רק שאיננו גורם לתחושות של בדידות קיומית כמו בילבדי' ובימעשה בילדה בורדה, אלא שהוא מחזק את תחושת האינטימיות והמלאות המוקנית לילד מכוח קשריו ה'סודיים' עם טינטן. הסוד מעניק לילד תחושה של מלאות וכוח.

תחושת הכוח מתעצמת כשהוא מספר על אופיו ומעלליו של טינטן:

"ובשאני שוכב לישון / הוא מספר לי על שמשון. / שמשון היה גדול ענק. / שמשון היה גבור חזק".

בנוסף למעשי הגבורה שטינטן מספר עליהם, הוא אף מבצע מעשי 'גבורה':

"וגם טינטן שלי גבור — / אינו פוחד לישון בלי אור, / אינו פוחד משום דבר — / אינו פוחד מפני עכברו".

** מרים ילן שטקליס, שירים וסיפורים, דביר, 1986, עמ' 368.

דמות הגיבור המקראי, שמשון, מזוהה כאן עם דמותו של טינטן ומקושרת אליו, אל היידיד' של הילד שהקשר עימו מעניק לו תחושה של מלאות וכוח. יתר על כן, טינטן הוא זה אשר לו מיוחסים כל המעשים היידיים, הילא נורמטיביים אותם מבצע הילד:

"אך יש ורע הוא, רע — אין גבול / מושך זנבו של החתול, והביצה אינו אוכל, ורק צועק ומשתולל!"

הטלת האחריות למעשים היידיים על טינטן מאפשרת מצד אחד להתגונן מפני זעמם של המבוגרים, וזאת בלי לוותר על האפשרות המפתה כל כך לפעמים — להיות יידי. טינטן משמש לגבי הילד בתפקיד האיני האחר, אך עצם הצגתו כחלק מעולמו הפנימי של הילד נותנת תוקף ולגיטימיות לעולם ייחודי ונבדל, גם אם אינו נורמטיבי, אך זהותו ברורה, חד משמעית ובעלת עוצמה. תחושת הניבדלות מעולם המבוגרים חוזרת בסיומו של השיר אך כאמור, אין היא מלווה כאן בהרגשת חסר או ניכור, אלא להיפך — בהרגשת מלאות וזהות:

"והוא שלי, והוא בסוד. / והוא כלו קטן נואד. / והוא נחבא בכף ידי / יידידי / טינטן".

תחושות של ייחוד וניבדלות, המממשות קיומו של עולם פנימי, ניבדל וניסתר מעולם המבוגרים, הסתמנו כבר בדפוסי ההתמודדות בשירי הייעודי ומקבלות כאן יתר תוקף. מימוש נוסף לתהליך זה של גילוי המצוי בתוך העולם הפנימי, הפעם דרך זיהוי ייחודו של עולם הדמיון, מצוי בשירים 'יש לי אי' (עמ' 155) ** ו'יש לי סוד' (עמ' 161) **.

השיר 'יש לי אי' עיקרו הוא פנטזיה ציורית על עולם שכולו טוב. התיאור מקיף את כל יסודות הטבע, והם מוצגים כעומדים ביחס הרמוני מושלם. נקודת המוצא לשיר היא ההצהרה 'יש לי'. הקניין, במקרה זה אי, הוא ישות הנושאת אתה בדרך כלל קונוטציות של ניבדלות ובידודות. אלא, שכאן מדובר באי שיש בו הכל. הדוברת מצטרפת אל עולם מלא זה, השייך בעצם לה בלבד:

"גם אני הייתי שם / ורקדתי עם כולם".

האי מוצג כאן כנחלת דמיונה של הדוברת, אלא שבסופו של דבר מתרחש קישור אל העולם הממשי:

"והביאו חרש אט / סנדלים לי לשבת".

הסנדלים הם פיצוי על אלה שניקרו לה ברקדה 'שם', ליל תמים במעגל. האי הדמיוני בשיר זה הוא עולם מלא עד כדי כך שהוא פולש אף לתוך המציאות וממלא בה חסרים.

נראה איפוא, כי מה שפותח בהצהרה 'יש לי אי' היכולה להוביל לתחושות של ניבדלות, ואפילו בידודות, מתברר במהלך השיר כעולם מלא המספק את עצמו.

עולם, ש'כולם' נמצאים בו. עולם הדמיונות של הדוברת מוצג כאן במלאות רפת
עוצמה, שבכוחה אף לפצות על מצבי חסר בעולם הממשי. ההרגשה דומה, המבטאת את עושרו של העולם הפנימי, באה לידי ביטוי בשיר 'יש
לי סוד'. השיר פותח במשפטים המזכירים את 'ידידי טינטן':

"יש לי סוד, / והוא לי, / והוא רק בשבילי, / סוד שלי".

ההרגשה כאן היא על תחושת הבלעדיות. טיבו של הסוד עדיין אינו ידוע, אך ברור
הערך הסגולי שהדוברת מייחסת לבעלותה הבלעדית עליו. בדומה לשיר 'ידידי
טינטן' מודגשת הבעלות והאינטימיות באמצעות ההרגשה, כי עולם ומלואו נתון בכף
היד. היפעלויותו של העולם הפנימי מתייחסות על הגופניות החשופה של הילדה.
בשיר 'יש לי אי', הביאו הגמדים סנדלים שיכסו על רגליה היחפות, ואילו כאן יורדת
בכוח הסוד עננה קטנה משמים ומכסה על רגליה היחפות. לשון אחר, ניתן לומר כי
בכוח העולם הפנימי והדמיון לכסות על 'פגמים' החושפים את נקודות התורפה של
הדוברת, ולפצות עליהם.

בהמשך השיר אומרת הילדה 'יש לי חלום'. גם כאן, כמו בפתח השיר ובידידי
טינטן' מודגשת בלעדיותו של החלום:

"יש לי חלום... והוא לי והוא רק בשבילי, / החלום שלי".

אלא, שכאן חלה תפנית: במקרים הקודמים היה מותאם הירכוש' למימדי בעליו,
היה נתון בכף ידם, ואילו כאן — החלום גדול ממימדי הילדה.
בניגוד לשירי 'היער', בהם גרמה תחושת האברן והחסר לחיפוש אחר קשר עם
העולם, המסתיים בגילוי העולם הפנימי, הרי שכאן גילוי האוצרות הרבים הגלומים
בעולם הפנימי גורם לתחושה של הצפה:

"והוא חלום גדול — גדול מן ההר, גדול מן הכל / עד שצר לו המקום שבלב".

תחושה זו של עולם פנימי הצר מלהכיל את כל 'אוצרותיו', זוכה לביטוי מלא
בסיפור 'כיצר באים השירים ללב האדם' (עמ' 333)** שם מוסבר כל מעשה היצירה
דרך ההרגשה זו. בשיר שלפנינו אין הדברים מגיעים לכדי יצירה ממש, אך תחושת
המצוקה בו נובעת מהעובדה שהדוברת חשה שלבה צר מהכיל את כל אוצרותיו, עד
כדי כך שהיא חייבת למצוא להם מקום מחוצה לה:

"יש לי חלום ויש לי סוד, / ושניהם שלי כל כך מאד, / ואנה אלך אתם? / ואל מי אבוא

אתם? / והיכן אחביא אתם? / והם כל כך יפים — / היכן? / לא כאן, לא כאן".

מצוקה, שנבעה במחזור השירים הקודם מהרגשה של חסר והעדר, מקבלת כאן
צורה חדשה, בהיותה נובעת מהרגשה של מלאות יתר.
הדגשת הבעלות על 'האוצר' בצד אופיו הבלעדי — חלום וסוד, גורמים לדוברת

למצוקות הדומות מעט באופיין לאלו שנבעו מתחושות ההערדר והחסר, ועובדה זו המובילה אותה לחפש גם כאן אחר אובייקט שיסייע לה, אבל הפעם הסיוע הוא במשיאת נטל מלאותו של העולם הפנימי. בסיפור 'כיצד באים השירים ללב האדם' מתפתחת אותה תחושה לכלל מעשה הכתיבה — היצירה, ואילו כאן הדוברת עדיין אינה בשלה לכך והיא תרה אחר שותפים לעולמה בין האובייקטים הסובבים אותה. אלא שה'שותף' שהיא מוצאת — הירח, כוחו מוקנה לו באמצעות דמיונה. יוצא איפוא, שהפיתרון למצוקתה, בדומה למה שקרה בשיר 'מעשה בילדה בודדה', קרוב מאד למעשה היצירה. הילדה יוצאת קשר עם הירח:

"ולפתע יבוא הירח לקראתי / מובעד לארנום שבהר / ובלו יזהר. / ובלו יחייך. / וכלו יאמר: / שומי עלי סודר עם חלומך / ואשמור אותם בשבילך".

בדומה לחלום ולסוד גם הירח מואגש כאן, והופך בכך להיות חלק מהפעלויות נפשה של הילדה, רק שמקור ה'אור' הוא חיצוני.

הירח 'מגוייס' כאן, איפוא, להקל על מצוקת העולם הפנימי, מצוקה הנובעת כאן מהרגשה של מלאות יתר והצפה, אך היא דומה באופיה למצוקות שנבעו מתחושות ההערדר והחסר. בכל המקרים הללו מדובר בהרגשה בסיסית של 'אני' שאינו מסוגל עדיין להיות לבד הן עם חסריו והן עם מלאותו, והוא חייב למצוא סיוע בעולם החיצוני. אלא שגם סיוע זה מתברר בסופו של דבר כמושהו שכוחו מוקנה לו מכוח היפעלויותיו של העולם הפנימי — עולם הדמיון.

בשיר זה חלה התפתחות נוספת — 'גיוסו' של הירח לסייע לילדה במצוקתה מתפתח להשלמת חסר בעולם הממשי:

"ופתאום גם אמא שלי — / לפתע תשב — / שם בצל בצד. / והיא לי, והיא לי, / ואני הבת / ואיש לא יאמר לי: חורגת את".

הירח מחזיר לעולמה של הילדה תחושה של אינטימיות שאבדה לה. הבעלות על עולם פנימי עשיר, הבאה לידי ביטוי בצרוף 'והוא לי' מושלכת בסיוע על הקשר עם האם, קשר החיוני כל כך לילדה. הרגשת האינטימיות החדשה עם האם, לה זוכה הילדה בסיוע השיר מתייחסת עתה לקשר עם הבוגר המשמעותי בעולמה, ואז גם תכונת ה'יחפות', שהתקשרה קודם לכן להרגשה של בושה ואובדן, נעלמת:

"והיא תביט אלי, / לא תראה רגלי. / היא תראה את שמלח השבת / שלי / אמא שלי".

שיתופו של הירח בסוד ובחלום הוביל איפוא, לרק להקלה בתחושת העומס והמלאות אלא גם להשלמת חסר אקוטי בעולם הממשי — הקשר האינטימי עם האם. המעבר הזה אינו מנומק בשיר ומתקשר אל היעלילה באמצעות המלה 'ופתאום', אלא שניתן לראות את התקשרות האירועים דרך העובדה שהרחבת עולמה של הילדה, תחילה דרך היבעלות על הסוד והחלום ואחר כך על ידי הקשר

עם הירח, משלים את מהלכו בקשר עם האם. מלאותו של העולם הפנימי, שלרגע נראה כיעומס יתר' התפתח לכלל הרחבת העולם, הכולל עתה גם את הדמות המשמעותית ביותר — האם.

שיר זה כורך, איפוא את מכלול הפתרונות המצויים בשירי ה'העדר' יחד עם תחושות המלאות בשירי ה'יש'.

תחושת האינטימיות וההרמוניה בסיומו של השיר 'יש לי סוד' מתממשת בשיר נוסף בקבוצת שירי 'יש לי' — 'בקמה' (עמ' 310)**.

שיר זה פותח בתבנית 'יש לי שביל בקמה' מבטא הרגשה של הרמוניה עם העולם כולו. ההרגשה הבסיסית היא של חיות אדירה. השיר פותח בהצהרה של הדוברת שהיא לבד בקמה, אלא שהצהרת כבידות זו אינה מובילה לתחושה של חסר, כשם שתחושת המלאות בהמשך אינה מובילה לעומס יתר. הכל מתמצה בתחושה המשכרת של חיים מלאים, כמעט חיי נצח:

"רוח ערב יבוא ילטפני / כוכב נשף יאיר ינחמני / אלוהי בשורה יבשרני — / לא אמות בני אחיה".

ראינו, איפוא, כי בקבוצת שירי ה'יש לי' חלה מעין התפתחות ממוצב של תחושת קשר הגורמת לילד להרגיש נבדל מעולם המבוגרים ב'ירידי טינטן', דרך הרגשה של מלאות עד כדי הצפה בשיר 'יש לי סוד', המובילה לקשר עם אובייקט מחוץ לעולם הפנימי, ולבסוף לקשר עם האם, ועד לתחושת הרמוניה בין ה'אני' ליקום כולו, המובילה להרגשה של חיות ושמחה. בשיר 'בקמה' חומרי העולם הפנימי המשמשים בתהליך זה הם אותם חומרים ששימשו בשירי ה'העדר' לצורך ההתמודדות עם מצבי החסר.

לסיכום מהותו של התהליך כולו נתן להשתמש בביטוי הלקוח משיר אחר של מרים ילן שטקליס: "גם לי יש כנפים, כנפי לבבי".

קווי ייחוד בשירי הדמיון של ל. גולדברג

מאת רבקה גרון

"הדמיון הוא המדיום המשקף את הריאליה באמצעות אי הריאליה, המפרש את החיים באמצעות האילוזה והמשחרר את רוח הפליאה השוכנת בילד הנצחי שבתוכנו".¹

דבריה אלו של הלן היינס, המופיעים כמוטו לספר "מבוא לעולם ספרות הילדים", יש בהם כדי לבטא בתמציתיות קולעת את ייחודיותה של תופעת הדמיון האנושי בכלל ובייחודה בספרות הילדים בפרט. הגדרה זו מאירה כמה נקודות:

(א) קיימת זיקה הדוקה בין המציאות לדמיון

בא לומר, שהכושר המדמה איננו יוצר את מראות הפלא שלו יש מאין, ששרשיו יונקים עמוק מאדמת המציאות ושהוא משתמש בעובדות, דמויות ואירועים ממשיים, יוצר ביניהם יחסים חדשים ובורא מציאויות "אחרות", בלתי ריאליות. "דומה הדבר לחגיגת פורים", — אומרת ל. גולדברג:

"בפורים כולנו מופיעים במסכות, איננו דומים לעצמנו, אך יודעים אנו, כי מאחורי כל מסיכה ומסיכה מסתתר אדם חי, שאנו מכירים אותו. המסיכה עושה אותו למעניין יותר ולפעמים למצחיק, אך בעיקר, ותמיד, לחגיגי. ומהו סיפור דמיוני? — אלה חיינו בלבוש חגיגי והקורא ספר דמיוני נמצא... בעולם... מוזר כחלום, ואף על פי כן סודו — החיים שלנו".²

(ב) בכוחו של הדמיון להאיר שאלות רבות בחיי האדם

רוצה לומר, שמעבר לתביעות הראשוניות לעיצוב אומנותי של יצירת ספרות, יש בה, במציאות המתוארת ביצירה, כדי להאיר אמיתות כלל אנושיות המנוטות את ממשות חיינו היומיומיים פרוש החיים עליו מדברת היינס.

1. Haines, H. E. "Fantasy in Children's Literature," in M. Marshall. An Introduction to the World of Children's Books. A Gzalfon Book, Gewer 1982.

2. גולדברג, לאה. הספרות הדמיונית, בתוך "בין סופר ילדים לקוראיו" בכינוסה של ל. חובב, ספרית הפועלים.

ג) היצירה הדמיונית היא אחת מאפשרויות ההגשמה של המשורר-הילד

כל אמון, אליבא דהיינוס, יש בו מתכונותיו הראשוניות של הילד, שבעזרתן הוא מסוגל לחוש, לקלוט ולגלות את העולם סביבו בכל פעם מחדש, לשחק בעצמיו, לנתקם מהקשרם הרגיל ולהעניק להם משמעויות חדשות ומפתיעות על פי בקשתו וצרכיו. ברוח תפיסה זו, יש לראות ביצירה הדמיונית את אחת מאפשרויות המימוש של האמן, שמקורותיה עמוק בתוככי תוכו וזירתה — בחוץ, כדברי מ. ילן-שטקליס: "היצירה נובעת מתוך תביעת הילד החי בנשמת היוצר לתת ביטוי לעצמו ולצאת אל העולם"¹.

עיון בשירי ל. גולדברג עשוי לגלות לעיני הקורא קבוצה גדולה של שירים עתירי דמיון, שנפש הילד צצה בהם על כל מגוניה:

— יש והיא מתבוננת בסוכב בפליאה ראשונית, מעיזה להפשיט אובייקטים מלבושם הרגיל ולהלבישם "כסות של חג" כאומרת: — הביטו בעולם זה המוכר, עד מה מרתק ומוזר יכול הוא להיות. אם רק ניטיב "לראותן";
— יש והיא יוצאת ברוחה ובלשונה מציאויות, אליהן ניתן להימלט ממצוקות היום ולהשיג את שנמנע שלא ניתן להשיג במציאות הממשית;
— או שהיא "משוטטת" לעבר מחוזות של דמיון ונונסנס וסוחפת עמה את נמעניה הנלהבים.

— יש והיא מגרה את קהלה להתמסר לדמיון ולחלום. על מה?
"על דברים שהיו / ושלא יכולים להיות" (הארון חלום)

בדרך זו עונה הדמיון בשירים אלו לצורכי נפש רבים (של האומן והנמען כאחד):

הוא מתיר להשתחרר מדפוסים קבועים שאנו נושאים בתודעתנו ולברוא עולם חדש ומקורי תחתיהם.

הוא מאפשר לפתור בעיות בדרך פלאית ובלתי מסובכת ולהגשים משאלות בעולם שכולו טוב.

הוא נותן לגיטימציה מלאה להשתולל בהנאה בעולם של נונסנס חסר חוקים.

הוא מגרה להבעה אישית ומקורית.

ננסה לגעת ב-4 כיווני יצירה אלו, בהן פונה המשוררת אל נמעניה הצעירים ומזמינה אותם להתמסר להרפתקה של דמיון סוחף, משעשע ומגוון. הכיוונים הם:

1. התבוננות יוצרת בסוכב: א. שינוי המוכר ויצירת חדש; ב. הענקת משמעויות לצורות עמומות.
2. בריאת מציאויות נכספות בעזרת מוקסמים.

3. ילן-שטקליס, מרים — על ספרות לילד בתוך: "חיים ומלים", קרית ספר בע"מ, 1978.

3. יצירת עולם של נונסנס.
4. גירווי דמינונו היוצא של הנמען.

1. התבוננות יוצרת בסובב בקטגוריה זו נוכל להבחין בשני גוונים: א. שינוי המוכר ויצירת חדש, שפירושו ניתוק תופעות מוכרות מהקשרם המקובל ובניית אחר — בלתי מקובל ומפתיע. בשירים שבקטגוריה זו, מתבוננת המשוררת בעולמה הידוע בעינים של "ילד" המעיז לחרוג אל מעבר לנתון ולברוא לו מציאות אחרת-חדשה, מקורית ואישית. בשיר "הגמד" מגיעה מגמה זו לידי מיצוי. כבר בפתיחה אנו נכבשים ע"י מראה קסום עליו מנצחת דמות אפופת רוים — הגמד, השיר, פותח במלים הבאות:

מאין הוא בא, בעצמי לא אדע,
ענף האילן לו כנדנדה.

כל ערב וערב אצלנו בגן
יושב על ענף גמד קטן.

תמונת הגמד גוררת אחריה תמונות נוספות, היוצרות רצף סיפורי עשיר המפעיל את כל חושינו. אנו רואים את חזונו הגמדית, מבחינים בצבעיה, שומעים נעימתו ומדמים להבין פשריה. על כנפי הדמיון ניטלים אנו לארצו האגדית התואמת להפליא את מימדי הגמד הזערורי.

חזיון מופלא זה איננו מנותק כליל מהמציאות. הוא מתרחש בתוך סביבה מוכרת היטב לילד ועל פי חוקים ידועים. הגן, הוא ממלכת הפלאות בה עוטים הכל לבוש של חג, בה כל אצטרובל יכול להפוך לגמד. האווירה בשיר אופטימית מאד כאופייני לאגדות-ילדים. הגמד הוא מתוק, יפה וחמוד, הוא מחייך ושר, כל אלה מלים חיוביות המשרות רוח ועדנה. ל. גולדברג משתמשת במילים "ריאליות" הלקוחות מאוצרו הלשוני של הילד, כדי להציב דמות הקרובה לילד, עם זאת היא נוקטת לשון הקטנה להמחשת על-טבעיותה. מילות תואר כמו קטנטן, זעיר, פצפצון, אכן מפקיעות את את הדמות "מארצייתה" וממקמות אותה בעולמות האגדה הקסומים. אמצעי לשון אחר לחיזוק סיטואציה הדמיון הוא השימוש במילות סוד — כמו: לא אדע, חרישי, בלי קול ועוד.

המצלול אף הוא אמצעי לעיצוב האווירה. החזרה על הצלילים השורקים ז, ש, צ, יוצרים מצלול אקספרסיבי המבטא היטב את אוירת הסוד. לדוגמא:

והוא מזמזם ומזום חרישי / ממש כדבורה הומיה כמעופה / אקשיב ואני מדמה כנפשי
ששר הגמד על ארצו היפה.

השיר כתוב מתוך אמפטיה מלאה לעולם הדמיון של הילדים בניגוד לעמדת הוריהם, שאינם מסוגלים "לראות" עולם קסום זה ואף לא להבין לנפש ילדיהם. השקפת עולם זו מושמת בפי הדוברת האומרת בין היתר:

הגדולים — כמה הם משונים
הם רואים ורואים ואינם מכינים

גם אבא ראה אותו ואמר:
"הנה על העץ מתנדנד צנובר".

"ריכוטומיה זו מוצאת ביטוייה גם בעיצוב האומנות ועם המעבר לבית האחרון (שזה עתה צוטט) המתאר את המבוגרים, משתנית הלשון (נעלמות מלות הקסם) רשת הצלילים ועמם האווירה. החלום מתנפץ ואנו שבים אל המציאות היפשה". בקטגוריה זו (שינוי המוכר ויצירת חדש) נמצא שירים נוספים כמו "פלא עץ" "שיח פלא" ואחרים ששם רומז כבר על אופיים.

ב) הענקת משמעויות לצורות עמומות

כמו בקטגוריה הקודמת, כן גם כאן ההתייחסות לטביבה היא משחקית-דמיונית, אם כי יעדיה משתנים. בחטיבת שירים זו מנצלת המשוררת תופעות טבע, שצורתן בלתי מוגדרות, כנקודת מוצא להפעלת הדמיון היוצר. העננים, בשל תכונתם האמורפית, מאפשרים למתבונן להפכם למחוזות מופלאים על-פי רצונו וצרכיו. פעילות רוחנית זו, של ייחוס משמעויות לדברים חסרי משמעות, מבטאה לדעת פ. טוראנס את אחד מהיבטיה של החשיבה היוצרת. היא נובעת מהצורך בהירות, המניע את האדם "למצוא מטרה מוגדרת לדבר חסר מטרה כזו ולפעול עד שישגיגה"⁴.

המחשה לנטייה זו נוכל למצוא בחטיבת השירים "סיפורים בעננים" (הכוללת שלושה שירים) שעניינם העלאת אסוציאציות בעקבות התבוננות בעננים המשתנים. השירים הם: "לכלוכית", "החתול במגפים" ו"שלושה דובים". (אנו נתמקד ב"לכלוכית" כדוגמא מייצגת).

השיר "לכלוכית" פותח באכספוזיציה קצרה, המציגה את סיטואציית היסוד ואת מקום התרחשותה. הדשא הוא המחוז הקונקרטי ממנו צופה הדובר במראות המשתנים. מכאן ואילך, הוא עובר במהירות מדהימה למחוזות דמיון, כשהוא מעלה משם תמונות ממעשיית "לכלוכית" הידועה. מפעם לפעם נפסק רצף הסיפור הדמיוני הזה בשל תנועת הרוח המשנה את צורות העננים ומתחדש שוב ככתחילה בשוך הרוח. כך זורמים קווים אלה (הריאלי והדמיוני) לאורך כל השיר, כשהאחד פורץ לתחומי השני, מבלי שהדובר יפגע באינטגרציה של השיר. נראה זאת בשורות הבאות:

בית א',	ריאליה:	אשכב על הדשא, אביט בשמים:
	דמיון	עוברים עננים מה רבות הדמויות
		ארמון מפאר ומואר בשמים...
בית ג',	ריאליה	[זוים עננים] [רקודים מומעל...] דמיון

4. Torrance, E. P. Implications of Creativity — Research Findings for Instructional Media in: Taylor C. and Williams .F. I., Instructional Media and Creativity, Univ. of Utah, 1966

אופן זה של עיצוב, מעמיד בפנינו הווייה שירית בעלת דינמיקה מיוחדת, ההולמת היטב את חשיבתו של הילד הקטן — חשיבה הנעה בין מציאות לדמיון, מבלי שהגבולות בין השניים יהיו נוקשים.

השימוש באלוהיה לעיצובה התימטי של הווייה זו, משרת לדברי ל. חובב "מעין תחליף למשחק דמיוני מוכר... בו תופס מקום זכרונו של הילד וכח דמיונו היוצר. המתבונן בתנועת העננים, חי מחדש את הספור הידוע לו ומשליך אותו על התמונות הדמיוניות המצטיירות בעננים"⁵.

אמצעי הסגנון המגוונים בהם נוקטת המשוררת משרתים היטב את עיצובה של הווייה זו. נציין בין היתר: ריבוי בפעלים אקטיביים (עוברים, נכנסים, זזים, רצים, בורחים, נסים); גיוון בתכניות זכר ונקבה (עוברים — באות, מביט — עוברת וכד'); תחלופה מהירה של תמונות; מעברים חדים בין הזמנים: עבר, הווה ועתיד (המשרתים גם להדגשת על זמניותה של המעשיה). הנפשה והאנשה לעיצוב תנועת העננים; גיוון בתכניות החריזה המקשרות בין מהויות דמיון וריאליה — כגון: עוברת הרוח... והארמון הרוח; שימוש בסימני פיסוק רבים ובשאלות המעלים את רמת הדרמטיות של החוויה השירית.

השיר "לכלוכית" מאפשר לילד לשחק בחומרי המעשיה הידועה, אם כי לא בכולם. ל. גולדברג מנווטת את נמעניה הצעירים לשחזר אלמנטים חיוביים בלבד מתוך סיפור המעשה, כשהיא מותירה אותם למלא את הפערים (השליילים) בהתאם לידיעותיהם ולבשלותם הנפשית. בדרך זו עומד לפנינו שיר חגיגי כשבמרכזו ארמון על כל הפאר, היופי והעושר שבו, בלא הסבל הנלווה אליו. לכלוכית, ההופכת למלכה בסוף היא האקורד המסיים את היצירה ועמה את המשחק הנפלא. כך מוכיחה ל. גולדברג ופעם נוספת כי "סוף הסיפור הוא תמיד בכי טוב" (רעיון המופיע גם בשיר "הזקן משולם").

2. בריאת מציאות נכספת בעזרת מקסמים

הנטייה השנייה ביצירת הדמיון של ל. גולדברג מוצאת ביטוייה בשירים, בהם הדמיון מסייע בידי הילד "לשנות" את סביבתו בדרכי פלא ולהתאימה לצרכיו ומשאלותיו. כך קורה בשיר "הובע קסמים", כאשר גיבורת השיר הקטנה "נמלטת" ממצוקותיה (בעזרת כובע בעל כוחות על זבועיים) אל עולם חלומי המעניק לה עמדת כוח, חשיבות ואוטונומיה.

השיר טעון רגשות מרירות ותרעומת על ההורים (ועולם המבוגרים בכלל) בשל החוק והמשמעת שהם מטילים על ילדתם, בלא להותיר לה אף לא הזדמנות קלה

5. חובב, לאה, יסודות בשירת הילדים כראי יצירתה של ל. גולדברג, כרטא, ירושלים, 1986.

להוכיח את "גדולתה". ולהחליט בעבור עצמה. אלה יוצרים מתחים נפשיים רבים, המחפשים להם פורקן ומובילים אותה לטפח משאלות לשינוי המצב. פנייתה אל הכובע הכל יכול (על-פי השקפתה המאגית על המציאות) היא ביטוי לחיפושיה אחר פיתרון מרגיע. רק הוא מסוגל לפרוץ את גבולות היומיום ולהעבירה אל עולם "אחר" הבנוי על-פי חוקיות הרצויה לה, עליו היא יכולה לשלוט. מצב זה של חלום בהקיץ מובע כבר עם תחילת השיר.

כובע קטן, מקושט נוצה,
העושה כל מה שאנו רוצה..."

"כל הימים, כל הימים
חולמת אני על כובע קסמים

והשיר כולו סובב על ציר של חלום ו"הגשמה".
היצירה מעוצבת כשיר לירי. הדוברת הקטנה מתוודה על סבלותיה במזונוג אהון.
הנע בין שתי ספירות: מציאות ודמיון.

השימוש החוזר במלה "אני" (כ-25 פעם) בווריאציות שונות, ממקד את תשומת-הלב בחוויות האני המתוודה, המתנסה בתהליכי גדילה לוחצים (ביניהם תהליך הסוציאליזציה) ומדגיש את מצבה הנרגש. אמצעי זה של חזרה יוצר "הבעה ילדית טפוסית"⁵ היוצאת מזווית ראייה אגוצנטרית מאד. הרפרן (החוזר אף הוא 3 פעמים) בא להדגיש כי משחקים אלה של חלום בהקיץ הם מצב טיפוסי בגדולתו של הילד ומשמשים לו כמכשיר להבעת רגשות ומילוי משאלות. כל הימים... הפזמון השלישי — בסיום השיר. איננו מופיע בשלמותו. הוא נקטע ע"י שאלה ספקנית הנשאלת באשר להתגשמות חלומות.

אבל איפה, אי בזה / אפשר להשיג כובע כזה? שואלת הדוברת הקטנה.

אך גם כאן, כמו בשירים אחרים (הגמד, מפוחית פלאים, גן הכוכבים) לא המבוגרים יהיו אלה שיתנו לה את התשובה המיוחלת. את מקורות הקסם יודעים רק הילדים ואילו הוריהם נותרים בעולם שכובעים ממלאים תפקיד של כסות וקישוט בלבד.⁶ כשירים נוספים בקטיגוריה זו נציין את "מפוחית הפלאים" ו"גן הכוכבים".

3. יצירת עולם של נונסנס

כיוון היצירה השלישי מציג עולם של נונסנס משעשע המנוגד לחוקי הטבע. סוג זה של דמיון מצוי בחטיבת השירים "מספורי מרקשקש" ומתואר בידי ל. גולדברג עצמה כ"קשקוש שאין כמוהו בארצו ובעירו".
כיצד מעוצב "קשקוש" זה?

נסיון לעמוד על דרכי העיצוב בשירים אלו, עשוי לגלות ארבעה אמצעים עיקריים:

א) עיצוב דמויות בלתי הגיוניות

שלושת השירים שבקבוצה זו "הענק", "דוד קוסם" ו"עושה הלהטים", מונעים ע"י דמויות ססגוניות ועליוזות (כל שיר ע"י דמות אחת), העושות מעשי קונרס חסרי הגיון

ותכלית. כל אחת מהן מייצגת פן אחר של אבסורד וביחד הן בונות את "עיר החלומות" עליה מספר לנו מר קשקש. הענק, בשל מימדיו פורצי הגבול מתבלט על פני השטח וכל מעשיו יוצרים סיטואציות של אי התאמה המעוררות גלים של צחוק. כך למשל:

"הוא נכנס לקפה יום-יום, ומומין לו בכוס ים-כנרת עם קש... את הנגב עם כל הקלפה...".
ואוכל ערב-ערב לפני השינה

הקודם (הקרוב בשם הקירבה הוד), היא דמות נוספת בעיר זו. המאפיין את פעולתו הוא היכולת הבלתי רגילה שלו לשלב הוויות המנוגדות זו לזו עד לידי סתירה ממש ולגרום לגיחוך בשל כך. המלח מצטרף כאן לסוכר, החום לקור, השלג לשרב. עושה הלהטים, השלישי מבין הדמויות מתבונן בעולם במהופך ויוצר מלח זה מצבים משעשעים של אבסורד.

"הנה הוא עומד על הראש... ומשני כיסו מכנסיו רגליו בגיבכה... שתי זיזרות הוציאו אף...".
על רגלו השמאלית מגדל.

כך חוברים להם שלושתם — נטול המידות, המהופך וחסר ההגיון כדי להציג עולם של נונסנס חסר חוקים הקרוב כל כך ולנפש הילד ותואם את צורכי חשיבתו.

ב) השימוש בהגזמה משמש אף הוא ליצירת האבסורד. ל. ג. בונה צירופים בהם קיימת הגזמה מבחינת המימדים (הן לצד הגודל והן לקוטן). הצירוף בין הענק נטול המידות לילדיו הגמדים, כדוגמא, בונה סיטואציית אבסורד מובהקת. סיטואציות גודש מבחינה כמותית הן וריאציה נוספת של צירופים — לענק כדוגמא יש לא פחות מאשר 50 ילדים-גמדים. השימוש בגדש ובאבדן פרופורציות גורם ליצירת אפקט הומוריסטי, שהוא הטון המייחד את סיפורי מר קשקש.

ג) יצירת קומבינציות מאלמנטים מנוגדים

ע"י צירופן של הוויות מנוגדות זו לזו יוצרת ל. גולדברג מראות הפורצות את גבולות ההיגיון והמציאות. עם זאת, אין היא בוראה את חומרי הצירוף עצמם. כל אחד מהם מעוגן היטב במציאות ומוכר לילד. האבסורד נוצר מכוח הצירוף הבלתי הגיוני בין החומרים עצמם. פעולת החימום על האש לדוגמא מוכרת היטב לילד, אך הצימוד האוקסימורוני בין האש (החמה מטבעה) לבין הקור הופכים אותו לבלתי סביר ומשעשע. כפי שכבר הזכר בולט מאפיין זה בתיאור דמותו ופעילויותיו של הדוד קוסם.

עושה הלהטים שובר את כללי ההגיון ומעמיד את העולם על ראשו.

"הוא עומד על חד הכובע / על רגלו הימונית סנדל / על רגלו השמאלית מגדל.

במגדל יש לו יבלת, / במגדל חלונות ודלת / ומכל חלון נשקפות / שלוש בנות-מלך יפות".

יצירת צירופים ע"י העברת תכונות התחום הדומם לאנושי ולהיפך יוצרות את התאמה ומעוותות את המציאות, המכיר את הקיים אינו יכול להישאר אדיש ומגיב בגיחוך וצחוק מכוח האבסורד שבהם. כך לדוגמא רגל הנושאת מגדל במקום סנדל, או יבלת הצומחת על מגדל במקום על רגל מעוררות גיחוך וצחוק. גם השימוש החוזר במלים המדגישות את הנוגסנס כמו **בשף**, **קסם**, **הפלא** ו**פלא**, **חלום**, **קשקוש**, **בלבול**, **להטוטום** וכיו"ב יוצר אוררה סוחפת ומשעשעת באבסורד שבה.

4. גירווי דמיוני היוצר של הנמען

כיוון יצירה זה, יוצא מהנחת יסוד התופסת את השיר כגירווי להפעלת יצירתיותו של הנמען. זוהי קבוצת שירים בעלי תוכן בלתי מוגדר וסיום פתוח, הקורצים לקורא להיענות להם היענות יוצרת.

בשיר "האדון חלום" (כדוגמא) מתממשת נטייה זו במלואה.

השיר עוסק בפעילות החלום ותכניו, נושא מופשט ומורכב עבור הקורא הצעיר. ל. גולדברג מקרבת את הנושא אל הילד ע"י שימוש באמצעי של האנשה, התואם לדרך תפיסתו את הטבע ותופעותיו. החלום הופך להוויה קונקרטי בעלת זהות אנושית, עיסוק ותנאי חיים, המוכרים היטב לילד מחייו שלו. בשירנו, מדומה החלום לצייר-אמן, היוצר תמונות ייחודיות על קשת רחבה של תכנים "אנשים, צמחים, חיות... ואגדות". ובדומה לכל פעילות יוצרת עוברת גם פעילות החלום לפי ל. גולדברג תהליך של התרשמות, דגירה ויצירת הקשרים חדשים, המתרחשים במוחנו מדי יום ביומו. כלילה מגיחים הם בצורת מראות ויזואליים המשלבים אלמנטים של:

"דברים שהיו

ושלא יכולים להיות".

זרימה בלתי פוסקת זו של פעילות נפשית-מחשבתית מעוצבת בשיר בעזרת ציון זמני ההתרחשות בזה אחר זה בסדר כרונולוגי (היוצרים יחד יממה). כנאמר:

"מ ה נץ החמה הוא יושב ומצויר...

ו בערב נשלמת תמוך מלאכתו...

וה לילה יביא לכולכם...

האווירה בשיר דינמית אפופה סוד ומסתורין.
השיר פותח במבנה של שאלות ותשובות לשם הצגת הגיבור.

מי זה גר, מי זה גר בקומה השישית? ...
בקומה הששית ...
מתגורר האדון הלום ...

ומדוע איננו יוצא מביתו ...
הוא — עסוק עד מאד, הוא עובד ועמל ...
האמנם לא שמעתם עוד מה מלאכתו?
החלום הוא צנר גדול ...

פתיחה במבנה דיאלוגי זה יוצרת דינמיות ודרמטיות ומגרה את סקרנות הקורא. עם סיום הדיאלוג (המתפרש על פני 3 בתים) יש בירי הילד-הקורא מידע ראשוני על הגיבור הנעלם, אם הסמוי עולה על הגלוי. בהמשך נוספים עוד פרטים לדמותו, המותירים פערים רבים להשלמה ע"י הקורא עצמו. החלום-הצייר "אינו יוצא מביתו באור יום, אינו מראה פניו כל היום, ניתן לראותו רק בעינים עצומות. ל גולדברג נוקטת בלשון "עמומה זו לעיצוב "דמות" מופנמת ולהפעלת דמיון הקורא. אכן, את החלום ותכניו יבנה הקורא עצמו בדרכו שלו".

השיר מסתיים במילים הבאות:

וודאי גם הלילה יביא לכולכם
מתנות החלום — הצייר.
אם תראו תמונותיו בעינים סגורות,
הלא תספרו לו מחר!

סיום פתוח זה הוא הזמנה. המשוררת מזמינה את הילד אל דמיונו וחלומותיו. על מה לחלום? על:

"הרבה דברים שהיו באמת
ושלא יכולים להיות".

הזמנה מעין זו מצוייה גם בשיר "שר הילדים".

סופרים לגדולים, ידועי שם,

כותבים גם לילדים

מאת אסתר טרסי-גיא

בזמננו מקובלת החלוקה לספרות בכלל ולספרות ילדים; לסופרים, הכותבים לילדים ולסופרים הכותבים למבוגרים. אולם חלוקה זו אינה כה פשוטה, מכל מקום יש לעתים קרובות בעייה, לאן לשים ספר מסויים: לכוננית של הילד או לארונו של האב. קודם כל מקשים על החלוקה ספרים שבזמנו נכתבו בפירוש למבוגרים וכעת הפכו לקלסיקה לילדים (דון קישוט, גוליבר, אנדרסן); שנית ישנם סופרים שכותבים גם למבוגרים, וגם לילדים; שלישית — ישנם סופרים שבדרך כלל כותבים למבוגרים בלבד, ומידי פעם שלא במתכוון, מוציאים מתחת ידם יצירה, הנראית בעיני מו"לים ומחנכים מתאימה לקורא הצעיר. התופעה הנ"ל, כלומר: סופרים ידועי-שם הכותבים למבוגרים וגם לילדים, מצאה ביטוי בספרות העברית עוד בזמנו של גדול משוררנו חיים נחמן ביאליק¹. בשני ספרים גדושי דפים העשיר עטו המבורך את ספרות הילדים בישראל. אחריו באה תקופה רבת הישגים עם הרבה סופרים, יחסית, ששמותיהם רשומים בצורה לבדית ברשימת ספרות ילדים, אבל ישנה גם קבוצה נכבדה של סופרי מבוגרים, המקדישים את יצירותיהם המעטות, גם לקוראים הצעירים.

משימתי, למצוא מתוך הקבוצה האחרונה, יצירות בהן מורגש קו משותף, נושא משותף בכתיבה לשני סוגי הקוראים. וזאת תהיה ראייה נחרצת, עד מה יצירת-אמת הכתובה לקטנים ויש לה מוטיב משותף ביצירתו של סופר למבוגרים נובעת גם היא מעומקי גשמתו של הסופר, כתובה גם היא לתמה, למרות הנמען השונה, עד מה היא פרי דחף שלא ניתן לרסנו, עד מה היא לו, לסופר, כורח אומנותי. בחרנו שני סופרים, המדגימים בעליל את הנאמר לעיל אלה הם: ס. יזהר (סופר פרוזה) ול. גולדברג (משוררת), שניהם מן הבולטים בספרות העברית של זמננו. ס. יזהר שייך בפירוש לסופרים הכותבים למבוגרים בלבד, ואף מצטיין בסיגנון

1. חיים נחמן ביאליק — שירים ופזמונים לילדים, הוצ' דביר.

ויהי היום (קובץ אגדות בפרוזה), הוצ' דביר.

מקורו ו"קשה" (כפי שרגיל לומר הקורא המבוגר שאינו בשל לקריאת ספרות גדולה), וספריו אלה כמותם מכרעת ביחס לארבעה-חמישה ספרי ילדים, שגם הם פרי עטו.

אחרת היא הפרופורציה אצל לאה גולדברג. ליד פעילות ספרותית עשירה (קבצי שירה, מחזות, תרגומים, ביקורת, שנוערו למבוגרים) חלק גדול מפעילותה מכוון גם לילדים: קבצי שירה, קבצי סיפורים, עריכת עיתון לילדים. לאה גולדברג פירסמה ספרים משנת 1935. ס. יזהר מפרסם את כתביו משנת 1950. אצל כל אחד משני הסופרים האלה מצאתי קטעים מקבילים העוסקים באותו נושא. כדי למנוע אי הבנה ייאמר מיד: אין כאן השוואה בין שני סופרים, ההשוואה היא בין שני קטעים של אותו סופר, העוסקים באותו נושא.

ס. יזהר

מקומו המיוחד של ס. יזהר בספרות העברית של זמננו — מיוחד בעוצמה וביופי — מבוסס קודם כל על טיב סיגנונו. משהו מהפכני מאוד, שובר כל שיגרה ואינו דומה לשום דבר שנכתב לפניו (ואולי מותר לומר עכשיו שגם לא נכתב כמוהו אחריו). וכבר קובץ הסיפורים הראשון שלו (תש"ו—1950) גרם לקורא (המבוגר, כמוכן), הנאה אסתטית עמוקה. אלא שהנאה זו חייבת היתה להצטייד בסבלנות. אחרי קבצי סיפורים ראשונים באה תקופה ארוכה של שתיקה, אשר הולידה כעבור עשר שנים ספר מונומנטלי: "ימי ציקלג"² (התוכן: ימי מלחמה). באחד הדפים הראשונים של הספר תואר טיפוס של חייל מן השורה. הקטע שבחרנו, תיאור עבודתו של החייל ישמש לנו איבר ראשון לזוג טקסטים שבמקביל נמצא קטע דומה באחד מסיפוריו המעטים לילדים. המעיין בטקסט ימצא את החייל הקטן הזה, את הבחור שכיניו המבדח "קילומטר" ("קילו-משקל, מטר-גובה"). פחות מכל יכול היה הוא לקבל על עצמו את המשימה, להעמיס תופי ברזל על המשאית. לו היה חזק יותר, לו היה גבוה יותר, לו היו לו עוזרים...

אבל הוא אינו דואג לעזרה. נמוך קומה? אז הוא מגביה עצמו על גבי גריקן ריק ובמאמץ עליון של כל כוחותיו מתגבר על הרגלים הרוטטות. בין המילים הרבות, המהוות תיאור מאמציו, ישנה מלה קטנה וחשובה ביותר: ריכוז. אכן, לא רק בכוחות פיזיים נעשה הדבר אלא מתוך ריכוז מירבי, ריכוז כוחות נפש החפצה בהצלחת המשימה. הרגלים הרועדות האלה, הקרובות להימס, מכריחות לעוד מאמץ נוסף, לעמידה על הבהונות בלבד. האומנם? לא, הוא לא יפול. הוא יבצע את משימתו, הוא מוכרח לבצע.

אולי שמתם לב איך מזיעים? איך מקנחים את הזיעה כשהידיים תפוסות? איך מתיר שייקה את שפתו התחתונה מבין שיניו ומקנח בלשונו את שפתו

2. ס. יזהר: ימי ציקלג — עם עובד.

העליונה... "איך מככבס לחיו פעם בכתף זו ופעם בכתף זו מתנשם ומלקק שפתיך..."
איזו שפתיים? כל אחד יודע: "...שיבשו". למרות התיאור המפורט, אנו הקוראים אולי
לא יודעים עדיין את קשיי המשימה וסיכוניה, (מנין לנו לדעת איך מעמיסים חופי
ברזל על משאית) הרי בא לעזורנו מאן-דהו, זה המתבונן במעשה של שייקה מן הצד
ונותן ביטוי לתמהונו ועל ידי כך הסבר לנו.

"אתה משוגע, מה אתה מזיע לכד, קח מישהו שיעזור לך".

בדרך כלל שייקה אינו סובל מעורף אהרה של הסביבה. הכינוי "קילומטר"
הפירוש המוחשי לכינוי מביעים לעג. אף העדים למאמצו, השרויים בעצמם בתוך
מאמץ פיזי גדול, מזלזלים בו כרגיל ופונים אליו כרגיל בליגלוג. אבל הדבר אינו נוגע
לו. דבקתו לביצוע המשימה כה רבה שאינה משאירה לו כל מקום לעלבון או
לתרעומת. הוא נתון רק למחשבה אחת: שלא יפריעו, שימלא את תפקידו, וכל
השאר — מה ערך לו?

מנין לו תחושת אחריות כה מלאה — לחייל הקטן הזה?

לא רק הפער בין יכלתו הפיזית של שייקה לבין משימתו העולה על כוחותיו,
ממלאים אותנו יחס כבוד, אבל גם התום, שבו הוא עושה את המעשה: בלי שמץ
הירייה על כך, שזה קשה, שמוטב מישהו אחר, שצריך עזרה — אין לו פנאי. אין לו
פנאי אפילו להתפנות לגניחה לרחמים על עצמו. יש לו מטרה, וצריך להשיג אותה,
ויהי מה.

שייקה אינו גיבור. שייקה חייל מן השורה, אבל תכונות נפשו הופכות אותו
לגיבור: צניעות, תום, התמדה, אחריות, כוח רצון, וגודל נפש לעומת קטנותו
הגופנית, אלו הן תכונות של אידיאליסט.

ניפנה לקטע שני של ס. יזהר — פרק מספרו בשם "עלילות חומית", שיצא לאור
כספר לילד, באותיות גדולות ובאזורים³. בסיפור עוקב ילד אחרי נמלה (שמו זאבי),
עם אביו, ושלא כאביו הילד אינו מסתכל אדיש, הוא מתעורר מדי פעם ומציע לאב
להתערב במאמציה של הנמלה (הוא קורא לה בשם "חומית") לעזור לה, למסכנה,
אבל האב רוחה, ונימוקיו עימו.

גם אנו, הקוראים, העוקבים יחד עם זאבי אחרי תנועות הנמלה, איננו מתערבים.
אנו מוכים תמהון, עד מה צריך להיות טבוע "בישותה" ("אבל כמה היא כל הנמלה
כולה), הדרחף לפעול, מה חזק בה כוח הרצון כדי להיתגבר על המכשולים. כדי
להחליט — לקבל על עצמה משימה העולה על כוחותיה. הפער בין גודלה וכוחה של
הנמלה מול המשא שלה והדרך הפתולה, מודגשים בסיפור עצמו פעמים אחדות על
ידי המחבר, מודגשים מדעת. הוא מרגים כמה פרופורציות מפתיעות ומסכינה:
"הגרגר הוא כמו... רגב אדמה — כמו הר עצמון. רגלי הנמלה דקות, דקות כמו... היא
משולה לקטר קטן המוביל רכבת משא ענקית על כל קרוונתיה; ריצתה המרודה
מנקודת ראות של פסיעתה היא ופסיעתו של זאבי", וכדומה.

3. ס. יזהר — "עלילות חומית", הקיבוץ המאוחד.

ראו, ראו את הדבר המזועזע. את קוטן המבצעת לעומת מעשה שהיא עושה. האם לא נדמה לכם שאי־פעם ראייתם כבר את הנמלה הזאת? שאי־שם חמלתם כבר על מאמציה, תמהתם כבר על מסירותה והתמדתה.

אינני יודעת, מה כתוב היה קודם, מי קדם למי? הנמלה או החייל אבל אין צורך בכך. ממילא הם עומדים יחד בתודעתו של הקורא, צמודים זה לזה, מחזקים זה את זה, מחקים זה את זה; שני גיבורי מעש שני אידיאליסטים, החותרים להשגת מטרה קדושה בכל מאודם, ללא מודעות כלל. כיון שהתחושה העמוקה של מילוי תפקיד ממלאת אותם ולא משאירה מקום לשום תחושה אחרת.

כמובן המלה "אידיאליסט" ביחס לנמלה היא מטפורית. אבל אם להניח, שאצל נמלה כל הפעולות הן תוצאה של אינסטינקט ומתרחשים בלא מודע, אפשר במידה רבה של אמת לטעון שאי־המודעות הזאת מאפיינת גם את החייל. הוא אינו מהרהר בעצמו, הוא אינו עוסק באינטרוספקציה הוא עושה את שלו כנמלה.

האם אינכם רואים את המשותף שב...

"נמצאה פתאום באמצע ריצתה תלויה באויר ("עלילות חומית")."

"עם הרגלים הרוטטות" ואת ה... "לא להשתהות כלל, לא לגנות, ולא להיאנח, ולא למשש עצמה ולא לרחם על עצמה" עם:

"שקוע מלוא קומתו הילדותית במלאכתו ובקידומה ואינו יכול גם להפנות ראש"...

"ועם זאת אינו רוטן ולא נרגן אלא נפתל בשקידה ובתחבולות משאו". האם אינכם מזהים את השניים?

פעמיים חווה הסופר את פלא הגבורה השקטה ופעמים נותן ביטוי מלא ומרשים לפנמון.

לאה גולדברג, מתרגמת, מבקרת ספרותית, כותבת שירה ופרוזה, אבל בעיקר הינה משוררת. משוררת לירית, בעלת גון אינטלקטואלי מובהק, המאפיין את תכניה. רגישת מיוחדת לגבי אירועי עולמה האמוצואלי ואיטרוספקציה משכנעת הופכים את תכניה הלירים לנחלת כל הקוראים. כמו בכל ליריקה גדולה, תכניה האינטימיים הופכים לגבי הקורא ערך אוניברסלי.

רגישות מיוחדת לגבי אירועי עולמה האמוציונאלי ואיטרוספקציה משכנעת הופכים את תכניה הליריים לנחלת כל הקוראים. כמו בכל ליריקה גדולה, תכניה האינטימיים הופכים לגבי הקורא ערך אוניברסלי.

בחיפוש אחרי נושא משותף ביצירותיה למבוגרים ולילדים לא היה כל קושי, שכן בקובץ שיריה למבוגרים ישנו שיר בשם "סינדרלה". וכן בקובץ שיריה לילדים ישנו שיר, גם הוא בשם "סינדרלה".

מי שכח את סינדרלה? מי מסוגל לשכוח אותה? מי קרא פעם, או, יותר נכון שמע, (כלומר בילדות רכה יותר) את אגדת סינדרלה ויכול לשכוח אותה?

"את סינדרלה" שמעה כנראה לאה גולדברג, כילדה, בזמן שהיה בדיוק מתאים לה לקלוט אותה; יחד איתה לשאת את סבל מצבה, יחד איתה לצפות לנס, יחד איתה לפגוש בפיה טובה, יחד איתה לעבור מהשפלה הגדולה ביותר לשלב עליון של

אושר. לאה גולדברג ספגה את האגדה בילדותה, יש להניח, שכל כך ענתה לדרישות רוחה דאו, אולי למצב סבל דומה, (אין כלל צורך שפרטי הביוגרפיה שלה יצדיקו או לא יצדיקו את תחושת סבלה) לצורך דחוף בתקוה, בתחושת אושר גדולה, כגודל הסבל מקודם.

לאה גולדברג לא שכחה את סינדרלה. בגיל מאוחר הרבה יותר, בהיותה כבר אשה מבוגרת וסופרת ידועה, היא כתבה את הפרפרזה המקסימה של "סינדרלה" בשיר הכלול במדור "סיפורים בעננים"⁴.

רצים האורחים אך עוברת הרוח
פזרה את כולם, הם נוסעים, הם בורחים
זזה נהרס הארמון הזרוח
וכל השמים מלאים כבשים.

הוי, מה היא עשתה שם, הרוח ממעל
הרטה לי את כל הספור הנפלא!
מתני לכלוכית תמצא את הנעלי
מתני בן המלך יהיה בעלה?

עוני אעצום ואשכב לי בשקט
אמתין במנוחה עד הרוח תסוב
הנה... עננה ממקומה נעתקת,
ושוב הארמון בה גדול, כה קרוב.

אשכב על הדשא אביט בשמים
עוברים עננים, מה רבות הדמויות
ארמון מפואר ומואר בשמים
באות הארמונה שלש אחיות.

תחילה נכנסות בשער רק שתיים
בן מלך מביט ממגדל הזוכית
עכשיו מרכבה וסוסים בשמים
ובמרכבה האחוזת לכלוכית.

זוים עננים, רקודים מומעל
הנה לכלוכית בשמלת מלמלה
הנה היא הלכה ואבדה את הנעל
על סף הארמון נשארה נעלה.

הנה לכלוכית המלכה הצוחקת,

כי סוף הסיפור הוא תמיד בכי טוב.

כן, כששוכבים פרקן על הדשא, יכולים עננים לשמש ריקמה מעורנת לעלילות של הסיפור הישן. ל. ג. רוקמת משחק יפה בין דימיון השוטט בשמים לבין זכרון מילדות וריגשותיה מאז ומעכשיו.

גם לרוח יש תפקיד בפרפרזה הנחמדה הזאת: היא מפזרת את העננים, היא הורסת את הארמון, היא מסכנת את מהלך העלילה אבל לא! העלילה הולכת רק בכיוון אחד, בכיוון happy end "כי בסוף הסיפור הוא תמיד בכי טוב!"

השיר סינדרלה מספר 1 אינו שיחזור של אגדה. הוא ביטוי לזכרון ילדות, אולי העמוק ביותר והרווי ביותר תוכן אמוציונלי. הוא עשוי בעתיד ליהפך סמל. הגיבורה הסמוייה של האגדה קלאסית, סימנה הפיוטי, הוא הפץ דומם: נעל אחת. כמה סופרים, כמה ציירים, כמה תסריטנים פרנסה כבר הנעל הקטנה הזאת, בודדת על מדרגות הארמון.

4. "סינדרלה" 1 מתוך "סיפורים בעננים" בקובץ: צריך קטן — הוצ' ספריית הפועלים.

נקרא לו כך לשם נוחיות, בניגוד לשיר המקביל, שנציין אותו להלן כ"סינדרלה מס' 2".

בשירה של ל. ג. אומנם מופיעה הנעל, אבל ארמון העגנים הרופף מטיל בנו ספק, האם בכלל ומתי תמצא?
אבל השורה האחרונה של השיר מרגיעה אותנו סופית. זה לא Credo של סופרת ילדים, זו משאלה.
בתקופת חיים מבוגרים מתעטף זכרון האגדה תוכן חדש. כמה הוא אחר, נוף "סינדרלה" זו, איזו משמעות אחרת לעלייתה מן השפל.

א

ואראה את דמותי שגואה ככוכב
עטורה אהבה וכתר
בעלת חלומות כיוסף על אחיו
בן נשאתי לבי על היתר
אך עכשו בעמדי בפתחי אהבה
כי הגעתי ספי ארמוניך
מה שפל לבבי ויחזור בתשובה
וקטנתי מאד לפניך

ב

עופות הדרכים מצינה וסופה
וירח קפוא ברקיע,
איך בשלג עמוק לכלוכית יחפה
לפתחו של ארמון תגיע?

הן רגליה קטנות, הן רגליה כושלות
אין מפלט, אין מחסה מנגד
וצופות בה עינים של כל הלילות
בעיני אמה החורגת.

והרוח שורק בין ענפי התרזות;
כך יאה לך וכך נאה לך
קבצנית שכזאת, לכלוכית שכזאת
וחשקה בכך המלך?

האמנם המלאנה שנותי הבזויות
כיו אגיע עד סף ארמוניך,
והיתה לי תפארת ושכתי לחיות
ומצאתי חן בעיניך?

אנחנו רואים איך חומר של אגדת ילדות עובר שינוי מפתיע, סופג סימליות, הופך סיפור הצלחה לסיפור אהבה.

סינדרלה בלי פיה, בלי מרכבה, בלי נעלים... אנו עדים, איך במנגנון פיוטי מעולה מכריחים אותנו עוד פעם לעבור את שלבי הסבל, אבל הפעם במשמעות אחרת. אנו מלווים אותה בלבטיה שבין: "להיות קבצנית", "לחשוך בכך המלך"; לבין העזתה לחלום את חלומותיה הנשגבים, חלומות שבהם היא כוכב, היא יוסף בין אחיו, ראשה עטוי כתר.

העליה הפאאומית משפל דרגה של יתמות ועוני למרומי ארמון אינה אלא התגשמות של הזון האהבה. האהוב הוא בן מלך. זהו הפירוש. עכשיו אנו הקוראים שוכחים את סינדרלה הקלאסית. כבר הוקסמנו מן התמונה החדשה: "איך בשלג עמוק...".

כדאי להשוות את שני המקומות האלה בשתי יצירות: הריטימיקה המינורית של שורות השיר השני משתלטת עלינו וכמה אחרת ובאיזו טון אחר קוראים אנו את השורות הדומות והלא דומות בשני השירים.

מתי לכלוכית תמצא את הנעל
מתי בן המלך יהיה בעלה?

...איך בשלג עמוק לכלוכית יחפה
לפיתחו של ארמון תגיע?

התגשמות האושר רחוקה מאוד מגאווה. לא בגאווה ילדותית אלא בנמיכות רוח, בענווה, מקבלים את האושר. בגרות הרגש ורצינותו דוחים רגשות קטנים... "וקטונתי מאוד לפניך" היא זוכה בבן מלך. כל אהוב הוא בן מלך. השוואה של שני השירים.

האגדה הקלאסית והשתקפותם בשיר מספר 1 פשוטה מאוד, כמעט פשטנית. ללא פרספקטיבה. אנו שמחים עם היתומה המסכנה, בהצלחתה המסחררת. אנו מרשים לה להיות מסוחררת, אנו מרשים לה להיות גאה. לא כן בשיר מספר 2. כאן משפיע קודם כל הפירוש החדש, הסמל. כאן נצחון הרגש מרשים לא פחות מבגרות הרגש. את אושרה היא מקבלת לא בגאווה, להיפך בענווה. אושר האהבה אינו מתנת פיה; אולי היא מתנת אלוהים.

סיום

בשני חלקי מאמרי, המתיחסים לשני סופרים שונים — לא היתה כוונתי לעמת את שניהם (Confrontation). הכוונה היתה לציין אצל כל אחד לחוד במסגרת יצירתו הכללית — שני קטעים בעלי אותו נושא, ולהשוותם בינם לבין עצמם. וכל זה בשביל הוכחה, הוכחה נוספת, שנושא אצל סופר זהו פן רציני ביצירתו הכללית והחזרה על אותו נושא ביצירה לילדים — סימפטומטית. החזרה על הנושא, הצגתו בצורה אחרת בפני קהל קוראים אחר, צעירים, מעידה על רצינות אישיותו היוצרת, ואילו הפנייה לקורא הצעיר באותו נושא, חיוני לו — מעידה אף על רצינות של התייחסותו של הסופר לכתיבה לילדים. האגלויזה המשוואתית מאפשרת לחרור למעבדה הפנימית של היוצר, לעמוד על חווייתו שהיתה מקורו ליצירה זו שבכוח אמיתות ועמקותה, הופכת גם לחוויה של הקורא, כגדול כקטן.

כשהנושא הוא כורח נפשי, כתיבתו לצעיר אינה אלא הזדמנות נוספת להעמיק בו, להראותו מן הצלע האחר, כמו צלע מואר באבן יקרה. לנו הקוראים המבוגרים מאפשרת השוואה זו הבנת יתר של מניעים הסמויים, השולטים בסיפא בתהליך היצירה.

ולא תהיה מיותרת הערה זו: ככל שהנושא חיוני יותר בשביל הסופר, תהיה יצירה הכתובה לילדים משקפת חיוניות זו, והיא תהיה יפה יותר, והאמת הסמוייה שלה — תשכנע.

ושלא במתכוון, גם השוואה מקרית בין שני הסופרים הדגולים (ואין זה מקרה

ילד אחד לוחם — ילד אחר חולם

מאת מרים רות

גם שתי האמהות שונות: "הפל התחיל, כרגיל" ... "צריך להביא כבר של לחם". בלהט הקרב חושב הילד: "ולי אין תרוץ, / הן רציתי לרוץ, / להביא, כמו שאמא אמרה / ועכשיו היא תכעס: ילד רע". וכאשר השקית סוף סוף שוב בידו — הוא אומר: "כל כך מאוחר כבר". ו"נוכל סוף סוף ללכת, / להביא הביתה לחם". בקשת האם עניינית, חדר משמעית, והילד ממלא את השליחות: "הגשתי לאמא / שקית גדושה ממש".

אמו של יוסי מכירה את בנה החולמני. היא מזהירה אותו: "לך ישר, ואל תשכח / יוסי ילד שלי מוצלח". אך יוסי שובח והוא חוזר ללא מצרכי מזון. אמא סולחת. מתנות האהבה של הבן מתקבלות בהבנה.

העבור הספרותי מבליט את השוני בין שני הילדים.

המלחמה מתחילה באונומטופיה בשריקה של שין במילים:

משב שובכ
של רוחו סתו,
בנשיפה שורקת
נכנס אל השקית...

השוואה בין שתי יצירות:

"מעשה בשקית", מאת: מיריק שניר, איורים: שלומית זוהר, הוצאת שבא 1987.

"יוסי ילד שלי מוצלח" מתוך: בולבול למה ככה? מאת: ע. הלל, איורים: שמואל כץ, הוצאת מסדה 1966.

בזמן קריאה וקריאה חוזרת את סיפורה המחורז החדש של מיריק שניר — "מעשה בשקית" נזכרה אחת התלמידות בשירו של ע' הלל: "יוסי ילד שלי מוצלח". מוטיב משותף בשתי יצירות שונות מן השוואה בין השווה והשונה בהן. להלן — תיאור של דרך העבודה. המוטיב המשותף: האם שולחת את בנה להביא מצרכי מזון. שני הילדים, הנשלחים למלא משימה דומה, הם ילדים שונים: האחד נלחם ב"משב שהביא רוח סתו", צוחק, מתחנן, רודף, נופל וקם, תופס את השקית וממלא את שליחותו, משביע את רעבונו ונח אחרי הקרב. יוסי — פוסע בשדרה, קולט בחושיו — רואה כלכלב, שומע ציוץ ציפרים, ריחות מדגדגים את אפו — הוא שוכח את המשימה — ומביא לאמו מתנות אהבה במקום מצרכים חמריים.

יש בתמליל קטעים בהם הסופרת שמה
 בפיה הילד הדובר מלים שילדים אינם מש-
 תמשים כהן בשפה המדוברת היום יומית,
 כמו: "שוק וירך" "נאד נפוח", "מקרטע"
 "פת" — הדימוי "אך שם, כשותר, נצבלו
 קופץ-חוח" — מוכן ומתקבל, אך ההמשך
 המטפורי מבלבל: שלף את חרבו, וכן
 רגע תקע... הביטויים האלה מעשירים
 את הסיפור המחרוזת היפה הזה — אם גם
 אינם תואמים בדיוק את רמתו של
 הדובר. הצליליות המוסיקלית דורשת
 מהקורא בקול — קריאה מעולה
 שתשווה דרמטיות לאירועים הקטנים
 היומיומיים שמופיעים בו. השילוב היפה
 של תוכן וצורה, מצלול ועלילה ייקלטו
 בשלמות.

השיר על יוסי החולם.

יוסי פוסע בשדרה, עיניו אורות, עיניו
 קופצות, עיניו רוקדות. הוא חובק בשתי
 ידיו גור כלבים מסכן צולע, האוזניים
 קולטות ציוצים "נוגנות אזניו" והוא
 מגלה, פרח נחמד ש"מבלבל לו את
 האף". הגירויים החושיים מכוונים את
 מעשיו וממלאים את לבו שמחה. מטרת
 שליחותו נשכחת מלבו. מראה, צליל
 וריח נקלטים, מהנים ומקבלים משמעות
 מיידית. דברי המזון השונים נשכחים, רק
 אמא זכורה כשותפת כשייכת להנאותו
 וככתובת בטוחה לקבל את מתנותיו.
 שלוש השליחויות של יוסי דומות זו
 לזו: שמש במרום זורחת ומאירה את
 השררה הריקה מאדם ומלאה הפתעות.
 מזג האוויר יציב ובכל זאת מזמנת
 הפתעות. שלוש השליחויות החזרות
 מוארות בשיר בשלוש תבניות שוות: כל
 שליחות מתחילה באותן שתי השרות

המלחמה מתוארת בתשעה פעלים:
 החזקתי, נצמדתי, נסחבתי, נגררתי,
 נמשכתי אחריה, קופץ, עולץ, חולץ,
 מקרטע. תחנונים אינם עוזרים. השקית
 נשמטת מהיד... האות יצ' בוקעת
 ממילות החרדה מצרה:
 לבי בי

מתפלץ...

איך מצרה

תחלץ?

עוד מעט

יבוא הקץ,

בודאי —

היא תתפוצץ!

ריבוי הפעלים, מדגיש את להט הקרב
 וכך גם אורך השרות והחריוה משתנים.
 (לרוב — שורה מתחרזת עם שורה
 שבאה אחריה ולעתים חריזה מסורגת)
 האויב: "משב שובב של רוח סתו" מופיע
 חמש פעמים: מגדילה את השקית,
 נכנסת בה בשריקה. מסיימים קטע של
 מלחמה עיקשת — נפילה, "זמי יודע לאן
 ישאנה המשב השובב, שהביא רוח סתו".
 השקית נתפסה בכף תמר עד "ששב משב
 שובב, שהביאה רוח סתו" ועוד
 הרפתקאה: השקית נדקרת ו"קול צעקה,
 עת יצא משב שובב, שהביאה רוח סתו".
 המלחמה הסתיימה, השקית קיבלה את
 עונשה במעמקי הכיס; "פה בטוח פה לא
 תכנס כך הרוח". המלחמה הוכרעה,
 הניצחון מלא — והאמינו לו:

"כעת;

לא ענין אותי —

באמת,

שום משב שובב,

שהביאה רוח סתו".

ומסתיימת בפזמון החוזר: "אוי לי, ילד שלי מוצלח".

מטרת השליחות מודגשת בשלושת המקרים, על ידי זה שאינה מתחרזת ונמצאת בין שתי שורות מתחרזות שלפניה ושתיים שאחריה:

"לך הבא נא לי ככר"

"לפחות הבא ויתים"

"לך הבא בקבוק חלב"

הקורות את יוסי בשדרה שוב יצוקות בצורת חריזה שווה ומשקל שווה בשלושת המקרים וכך גם המפגש החוזר בין אמא ויוסי. החזרה המדויקת על שלוש ההתנסויות היצוקות בתבנית שווה — מבליטה בהדגשה: כי זה הוא יוסי, תמיד קורה לו כך. ועוד: אמא תמיד סולחת ויוסי תמיד מביא לה את מתנת אהבתו. מכאן — ששני הבתים האחרונים שונים במבניהם, מחריפים את הקוטביות שבין מגמת השליחות החמרית לבין התוצאה — הרווייה הרגשות.

מעין ריווח קצר בארבע שורות בעלות שתי מלים כל אחת:

"ריק הבית,	אך מלא, מלא הבית
אין חלב,	אהבה, ניגון ופרח
לחם אין,	ונביחות כלכלב.
ולו כוית.	

בשתי היצירות נשלח בן על ידי אמו למלא שליחות פשוטה יומיומית — להביא מזון. זו החוליה המשותפת היחידה שבין שתי היצירות. שתי האמהות שונות ושני הבנים מייצגים שני טיפוסים שונים. זו של ע. הלל: שיר

אהבה בין אם סלחנית לבין בן חולם. זו של מיריק שניר: סיפור מחורז, בו הילד הדובר מספר את הרפתקאותיו בגוף ראשון. מצד אחד שיר יצוק בתבניות חוזרות, מעוררות השתתפות פעילה של השומע והזדהות עמוקה עם החולם. סיפור ההרפתקאה בין הילד לבין הרוח — רובו תיאורי — כל שלבי "הקרב" מתוארים בפועלים רבים שמוסיפים דינמיות לתיאור, אך המשקל, והחריזה משתנים מקטע לקטע. לעתים התחביר משתבש למען החריזה — חבלו! — ולעתים נסחבת הכותבת להארכת התיאור ושוכחת מי הדובר. אך על אף זה — הסיפור כובש.

מה מוסיפים האיורים לשתי היצירות?

"יוסי ילד שלי מוצלח" נמצא בקובץ המכיל 11 שירים שונים וכך זכה השיר הזה רק לשלוש תמונות. התמונה הראשונה מתארת את יוסי בצאתו לשליחות. יוסי פוסע, בידו בקבוק-חלב ריק ושמש במרום זורחת. פני יוסי מעידות, שעדיין הוא לא שכח את מטרת שליחותו. בעמוד שני — יוסי מנגן וידו מורמת ומביעה שמחה. ברקע נראה הכלכלב הקטן, והאם — רק בחלק גופה מהמתניים ולמטה... חבל שאין רואים את פני אמא. הרי — "אמא מחכה בבית" פני האם היו מביעים את הציפייה, או את הסליחה, או את האנחה... במקום זה זוג רגליים, זוג ידיים "חובקות" כף-בישול גדולה. אמא בעלת סבר פנים, היתה קולטת את יוסי המנגן וגם את יוסי המרחף בשדרה כששתי זרועותיו פרוסות ובידו הפרח. התמונה הזאת משקפת במלואה את יוסי שראשו

בעננים. הרישום עדין, הקוים מבטאים את קלות התנועה, השימוש בגיר צהוב בהיר וסגול בהיר מוסיף רעננות. החלוקה בין התמליל השירי לבין התמונות יפה.

הצר החזק והכובש של הספר "מעשה בשקית" — הוא עיצובו הן מבחינת טיב הנייר, הן מבחינת העימוד המצטיין ברוחב-לב ובעיקר מבחינת טיב האיורים. ה"בטנה" של הכריכה מתארת את הילד הלוחם עם הרוח במצבים שונים כשהוא עף מעל השרדה. התמונות מתלוות לתמליל והודות להן מבין הילד המתבונן את התיאורים של כל שלבי "הקרב", שהם תיאוריים וארוכים, כי הסופרת נסחפה לפרטים רבים המעקבים את עיקר העלילה.

ארבע התמונות הראשונות נתונות במסגרת מלבנית: הראשונה — מתארת את המטבח בפנים הבית (עמ' 7), השניה — יציאה מהבית והמלבן גדל, השלישית — המלבן גדל לקראת מרחב, הרביעית — המלבן ניצב על צלעו הצר וכך פותח מרחב לגובה — אל השמים — ו...אפשר להמריא. גם המלבן הצר והגבוה, המתאר את השקית התלוייה על כף תמר (עמ' 27), מבליט יפה את אין האונים של ילד קטן מול התמר שראשו בשמים.

"משחק המלבנים נמשך: מלבן קטן — הילד מוריד את השקית מהחוח (עמ' 33), ועל העמוד הבא: מלבן גדול — הדרך הביתה (עמ' 35), המלבן הקטן ביותר שוב פנים הבית (עמ' 39) — מנוחה. המלבנים האלה, שנתונים במסגרת הלבנה של העמוד, מרכיזים את המבט של המתבונן ומזמנים לו תגליות

חדשות... וההתעמקות בפרטים. יש תמונות ללא מסגרת: העמוד הכפול המתאר בדינמיות את המלחמה עם השקית הנפוחה (עמ' 14-15), והעמוד הכפול — השקית בורחת (עמ' 24-25).

הילד הקטן יושב בפנית העמוד האחד כשהשקית הבורחת בפניה נגדית בעמוד שממול למעלה (24-25). בשני המקרים חוסר המסגרת מדגיש את הדרמטיות שבמפנה העלילה.

גם האיורים הדקורטיביים הקטנים מוסיפים ליופי ולאווירה: לצד הטקסט מצוירים פה ושם בעלי חיים קטנים: ציפרים, קיפודים, ארנבות, פרפרים, פרחים והוספתם מגבירה את שווי המשקל שבין התמונה והתמליל, הם מקשטים את התמליל המודפס.

הערה לסיכום:

רשימתי נכתבה בעקבות עבודה עם קבוצת מחנכות ולחן התורה על השתתפותן הערה.

אחרי קריאה חוזרת ומעמיקה התקיים דיון חפשי ופתוח. התלמידות העירו הערות, הביעו דעות — כל אחת נגעה בבעייה הנראית חשובה בעיניה, ומדגישה את התרשמותה האישית. בסוף הדיון ארגנו את החומר לפי הסעיפים שברשימתי. התלמידות שוכנעו, שרק קריאה אינטנסיבית של היצירות מאפשרת בדיקה ומעוררת מחשבה ותובנה. תגליות שונות מעוררות ויכוח ומעשירות. התעמקות בתוכן היצירות ובערכים הספרותיים סוללת את הדרך לדיון על עיצוב הספר ואיוריו.

אספקט בעיצוב דמויות בספרות הילדים

מאת צפריה גר

אחד הדברים המופלאים ביצירה, הוא היכולת של הסופר לעצב דמויות חיות בעזרתן של מילים בלבד. לא תמיד דרושות לו לסופר הרבה מילים. לפעמים די בכמה מהן והדמות מתייצבת חיה לעינינו.

הבה נתבונן, בשלב זה, בשיר קטן של יורם טהר לב — "לא משתדלי!"

הוא מסוגל להרבה יותר / הוא אינו משתדל / הוא לא אוהב להתאמץ / הוא ילד עצל / הוא אינו מקשיב בשערים / הוא לא אוהב לעבוד / — כמעט טוב מאוד.

אנו מזהים את שרשם המורה בקצה הדף של המבחן של השובב הקטן, ואנו רואים את הילד הזה לעינינו. נדמה לנו שאנחנו מכירים את הילד הזה, היכרות קרובה. אחד הדברים המסגירים, לדידי, את רמתו של המחבר, הוא המידה שבה הוא מצליח לעצב את הדמויות שבספר. כמוכּן שיש לעניין הזה, עוד כמה וכמה צדדים נוספים, המהווים קנה-מידה להערכה: העלילה, מבנה הסיפור, הצד הלשוני, אבל מעל לכל נראה לי חשוב, שהנפשות הפועלות בסיפור תהיינה דמויות אמינות ושלמות.

הסופר הכותב לילדים יודע מה הוא קהל היעד שלו. הוא יודע שהילד, שאליו הוא מכוון את ספרו, נמצא באמצע תהליך של חיפוש אחרי זהות עצמית, תהליך של גיבוש האישיות. הילד שיקרא בספר יודעה עם הגיבורים ויחפש בהם בבואה של עצמו. לפעמים הוא ימצא בספר תשובה לבעיה המציקה לו ואיננו יודע כיצד לבטא את רגשותיו במילים. לפתע הוא מוצא בספר, מצב מקביל למצבו והתשובה לבעייה שלו מונחת לפניו, שחור על גבי לבן.

אם הסופר לוקח בחשבון את הדברים האלה, הוא ייגש בדחילו ורחימו לתיאור דמויות שבספר. הוא יניח אריח אחרי אריח ויבנה לנו את הדמות לפרטיה, שלבים שלבים. כאשר נדמה לנו שאנחנו כבר רואים את הדמות בשלמותה, פועל הסופר במהירות ומנחית עלינו הפתעה: החוק לפתע חלש, הקמץ — לפתע נדיב ורחב לב. אורי אורלב "האי ברחוב הציפורים". אלכס חי בבית הרוס, בתוך ארון המצוי בקומה מוריים לספרות מלמדים שיש להבחין בין דמות עגולה שטוחה ונבובה! אותי זה מצחיק! אין שום משמעות למונחים ההנדסיים והשלכתם על הספרות. אני חושבת שאצל סופר טוב כל דמות חשובה היא רב-צדדית ומכילה בתוכה שלל צבעים עשיר,

כל צבעי הקשת, אם תרצו. קחו למשל את הדמות של אלכס, הילד החי בספרו של אורי אור לב "האי ברחוב הציפורים". אלכס חי בבית הרוס, בתוך ארון המצוי בקומה השלישית במרפסת התלויה בנס. הבית שבו הוא בחר להתחבא נמצא על גבול הגטו היהודי ההרוס. הבית גם צופה אל החלק הפולני של העיר, גם חלק זה ניווק במלחמה, אבל אופי הנזק שנגרם לפולנים, הוא שונה לגמרי מן הנזק שנגרם לגטו היהודי. אני מעריכה מאוד את הדרך שבה עיצב אורלב את דמותו של אלכס. זה לא קל, כי יש בספר מיגבלה של מקום, — ארון קיר, ארבע על ארבע. ישנה גם מיגבלה של זמן; חייו של אלכס מרגע שאבא הלך ועד שובו, כעבור כמה חודשים. אני חושבת שהסופר רצה להעמיד בפני הקורא, כיצד אלכס משתנה, בגלל המאבק היום יומי שלו להישרדות.

הדמות שבה אנחנו נפגשים בתחילת הספר, היא דמות של ילד רגיל. ילד נבון, ילד שאביו עדיין מסוכך עליו. (לאחר שאמא הלכה ולא חזרה). אבא מלמד את אלכס כיצד להתחבא מעיני הגרמנים והפולנים. כיצד לירות באקדח. אלכס חייב למהר ולקלוט את כל מה שאביו מלמד אותו. הוא חייב למהר ולהתגבר, כי אבא עומד להשאיר אותו לבדו בגטו ההרוס, משום שאבא נקרא למלא חובתו כגבר, והוא הולך למקום שילדים אינם מתקבלים בו.

אלכס וידידו העכבר הלבן נשארים לבד. אלכס מתחייב שלא לעזוב את מקום המסתור בגטו ומתכוון לטפל בעצמו ובעכבר הלבן, עד שאבא יחזור. התנאים מאלצים את אלכס לחדר את חושינו, למצוא מזון מקלט ולהיזהר מאוד שלא להתגלות. הילד הוא ילד ולא איזה גיבור אגדי המתגבר על הקור ועל הרעב בכוח הקסם. הוא רועד מקור, מפחד ומתגעגע לאבא, ויודע שהוא חי בנס והנס יכול לפקוע כל רגע.

כאשר מגיע האביב, מבחינה פיסית ונפשית, ואלכס פוגש בסטשיה, אנחנו מגלים באלכס צד נוסף — נעור הצורך לאהבה — נעורה השמחה שבאה לנו, כאשר אנחנו מגלים נפש אדם הקרובה לנפשנו.

כאשר אנחנו הולכים עם הדמות כברת דרך, מתברר לנו שאלכס בכל זאת גיבור גדול, כי על אף הפחד ועל אף הקשיים, הוא מכניס למקלט שלו פרטיון פצוע וחברו והוא מוצא דרך לא דרך, כדי לשוב ולהיפגש עם סטשיה. העובדה שיש רגעים קשים מאוד בחייו, איננה שוברת את רוחו. הוא אפילו משתמש באקדח שנתר בידו והורג גרמני, כשהוא מוכרח.

כשאני חושבת על עלילת הספר "האי ברחוב הציפורים", אני חושבת שרוב העלילה מתרחשת בעצם בלבו ובנפשו של אלכס וזה ציון גבוה מאוד לסופר שהפך את עיצוב הדמות שלו להרפתקה בשלעצמה.

כל אחר נושא בלבו הרבה דמויות שנוולדו במוחו של סופר זה או אחר והדמויות האלה משמשות לא פעם, מצפן ומדריך בדרך חייו. אצלי למשל קיים ממש, הידיד הנאמן, של אוסקר וילד. קיים ממש הנסיך הקטן, וקיים הסיפור של הציפור הכחולה שבה אח ואחות יוצאים לחזר אחרי השמחה שבחיים.

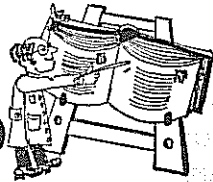
דמויות כאלה, מאותו הזמן, חיות וקיימות בתוך תוכי. הקיום שלהם בתוכי, קיום הדדי, תורם הרבה לעולמי הפנימי. הוא מעצב את השקפת עולמי ואת עקרונות המוסר שלפיהם אני יכולה לחיות.

כמובן שזכרוני מכיל גם את החומר הקלוקל שקראתי. אני זוכרת ספרים שנכתבו לפי מתכון קבוע, הרע היה רע מהתחלה ועד הסוף, והטוב — טוב. היה טיפש והיה חכם, היה חזק והיה חלש. אני יודעת שספר כזה השאיר אותי תמיד עם תחושה של ריקנות. העולם שתואר בספרים האלה איכזב אותי תמיד, משום שמעצם ההתחלה יכולתי לנחש את הסוף הצפוי. אני מכירה ספרי הרפתקאות בלי סוף וספרים בלשיים ובדיוניים, שפשוט אין לי חשק לחזור ולקרוא בהם פעם נוספת, בדיוק בגלל הסיבות שמנתי למעלה. אני יודעת שמלאכת התשבץ שלהם דלה כל כך, עד שהיא לא תגרום לי אפילו לרגע תחושה מסעירה של "גלווי אמריקה"!

(המשך מעמוד 24)

בחירתם של סופרים דגולים). בחלק קטן זה של פעילותם הספרותית העלתה ההשוואה תוצאה נוספת, למרות השוני שבעיבוד החוויות. אצל יוהר שני הגבורים והים. אצל לאה גולדברג אין זהות, להיפך, הקטע המקביל לאגדה הקלאסית מראה פן חדש לנושא, פן סימלי, אבל אצל שניהם קו אחד משותף: דבקות לנושא.

מתי מותר לו לסופר הכללי לכתוב גם לילדים? כשכתיבתו לילדים קשורה ביצירתו הכללית קשר אינטגרלי וכשביצוע היצירה לילדים ממש כורח לו כמו הכורח לכתוב לגדולים. לפני שנים אמר לי סופר ישראלי נודע: (במחצית הראשונה של המאה) ⁵ "אינני כותב למבוגרים בעט וילידים בעיפרון, פשוט, אני כותב לשניהם



למה אני קורא?

מאת ירדנה הדס

ונעמה רבינוביץ (ו') מתייחסת אל האתגר בהרחבה: איוו מין שאלה מזורה אותי שאלו ואיך כך אותי חקרו! זה כמו לשאול רקדן עולמי: מדוע הוא רוקד? או כמו לשאול בן-שנה מדוע הוא עומד? או כך החלטתי להשיב תשובה שהיא כבת שלש... מילים: אני אוהבת לקרוא!..."

גם בדברי נעה גרינברג (ו') מהדהדת הפליאה על עצם הצגת השאלה: למה אני נושמת? — ככה! למה אני אוכלת? — כי אין ברירה! ומה מרגישים, כשכואב הראש? — העו! ומה אמא אוסרת? — ללכת יחף! ולמה אני קוראת? — כי זה כיף!!!"

אורלי טובילסקי (ו') נעזרת בדימוי בראשית דבריה, ומכאן מפליגה אל רשימת מטרותיה כקוראת: "אני קוראת, כדי לשתות דברים. אני קוראת, כדי להיות במתחים. אני קוראת, כי זה מסקרן אותי. אני קוראת, כי זה מעניין אותי. אך יותר מזה:

כשנתבקשו ילדי החוג לכתיבה יוצרת¹ להשיב על השאלה הרשומה למעלה², הגיבו כמה מהם בפליאה. אך מיד לאחר מכן השיבו בשקיקה. הלקט שלפניכם יעסוק בעיקר בהתייחסות הילדים אל עצם השאלה. עלי לציין, שדברי הילדים נכתבו כתגובה ספונטנית, והוגשו לי תוך 15 דקות. אנו נביא כאן מבחר קטעים בלבד. התשובות כולן תשמרנה ב"מרכז ימימה".

ענת ורזגר (ו') כותבת:

"שאלה זו היא קשה מאוד, ואני בטוחה שהתשובה עליה לא תהיה חכמה..."

אורן דגן (ה') קובע:

"זו שאלה קשה ומזורה!..."

שי סחור (ה') אומר:

"זו שאלה מצחיקה מאוד קשה לי מאוד לענות!..."

1. בחוג — כשלושים ילדים, גילאי כחודש ד-ו, החוג נערך בחסותם של מרכז ימימה לספרות ילדים והמדור לתכניות מיוחדות שבמכללת בית ברל.
2. שאלה זו היא חלקו השני של נושא בנוס. I.B.B.Y. בטוקיו, בקיץ 1986. הנושא כולו: Writers, why do you write? Children, why do you read?

אני אוהבת לכתוב ספרים או מחזה...".

תמי בר-סלע (ה') מתריסה, כמעט:
"כן, אני קוראת! מודה באשמה...
וקוראת הרבה — הרבה
— ובעצם, על זאת אני גאה —
עד שעות לילה מאוחרות
אשכב לי במיטה ואקרא ואקרא
וכמעט לא חשוב מה:

רומן או טרגדיה, שירים וקומדיה,
אגדות ומשלים, וסיפורים מן החיים.
הספר לא יעזוב אותך גם בשעת צרה
ותמיד אל דמיונות יעפיל אתך,
לעולמות שאולי אינם הגיוניים...
אך כשרע במציאות — אליהם טוב
לברוח,

למצוא קצת מנוח

במשהו יפה יותר מן האמת.

וזאת, בעצם, הסיבה — באמת...
ואם אינכם מאמינים, שאלו בספריה

העירונית.

שם אותי היטב מכירים..."³

רשימת התועלות מן הקריאה היא
מעניינת לכשעצמה.

הילדה גילי שגיא, תלמידת כחה ז'⁴,
מונה שתיים-עשרה תכליות של הקריאה,
סעיף, סעיף, דבר, דובר על אופניו. כן
עשו רבים מן הכותבים.

בלקט זה הבאנו לידי ביטוי בעיקר את
תגובת הילדים על עצם הצגת השאלה
"מדוע" (או "למה") אתה קורא?"

הרוח הכללית של התשובות היתה
מעין תדהמה ועלבון בגין הקושיה.

להרגשתם זו של הילדים בחרנו לתת
ביטוי באמצעות לקט זה.

שהרי כך כותבת עדי סער, בת כחה
ה', אף היא תלמידת החוג לכתובה
יוצרת:

"אני קוראת, כי בא לי לקרוא — וזהו.
ולא איכפת לי שום דבר!

כי כשאני קוראת, כל העולם צופה בי —
בעינים ירוקות של קנאה...".

4. כחה ז' 1, רגילה, בבית-הספר ע"ש א. ד. גורדון.

בנבעתיים. אף עובדה זו תימצא לעיונם של
המעוניינים ב"בית ימימה", ועמה תשובות
"מאמרויות" רבות, תשובות אלה מתייחסות אל
הספרות היפה, ספרי המידע, ספרי העזר — ואף
אל הטוב שבספרים, שאין בהם "סוף טוב".

3. ראה דברי אנדה עמיר על תפקיד הספרות לילדים
במנחתם את הילד. לכסיקון אופק לספרות ילדים,
ע"י עמיר, אנדה.

עם זאת, אין עניין ההימלטות מן המציאות הקשה
מהווה דרך יחירה להתנתמות, לזירם של הילדים.



במבט ראשון

מאת ג. ברגסון

5. שאל הרפתקה בספריה, איורים: אנדרי גרוסו, הוצאת אור-עם, 1987, 120 עמ'.

5. שאל פירסם ספרים לנוער שתוכנם צמוד לאקטואליה והחומרים לקוחים מן המציאות המלווה את החברה הישראלית ואת הצעירים שבה. גם הספר שלפנינו מעוגן היטב במציאות.

ידוע גם ידוע שבוגרי בתי-הספר העל-יסודיים, המגיעים למוסדות להשכלה גבוהה, מתקשים בבואם להיעזר בספריה. הם לוקים בחוסר ידיעה בשימוש בקטלוגים והחיפושים אחרי ספרי-העזר הדרושים להם — על-סמך רשימה ביבליוגרפית — נראים לעתים כמשוכה רבת מכשולים. ואכן, התמצאות בספריה וכל הכרוך בה תורה היא ולימוד היא צריכה.

5. שאל מתמודד עם בעייה זאת ומנסה למצוא לה פתרון בספרו "הרפתקה בספריה".

"מי בכלל חושב על קניית ספרים, מי בכלל יכול להרשות לעצמו לקנות הכל? קונים כמה ספרי-יסוד שימושיים כמו אטלס, מילון, אנציקלופדיה, תנ"ך מפורש, כמה ספרים קלסיים כמו שירי ביאליק, ואני יודעת", הפסיקה טל את שטף דיבורה למחשבה, "אולי גם כמה ספרים של סופרים החביבים עליך במיוחד, או בנושאים שיש לך בהם עניין מיוחד, וזה בדיוק מה שיש לנו בבית, ספריה ביתית שימושית, אבל היא לא מספיקה לצורך עבודה שכוז".

"ולכן נלך לספריה בית-הספר" הגיב רמי על דבריה של טל חברתו (עמ' 8).

5. שאל אינו מסתפק בהדגשת הערך והחשיבות של הספריה, עיקר כוונתו ללמדנו איך להשתמש בה. אם תרצו זהו ספר הדרכה שאפשר לשייכו לספרי-יען, כך בתוכנו. אך בהגשה זהו ספר הרפתקאות, כשמו המפורש, המולבשות על המושגים הבסיסיים הקשורים בידע בתחום הספרנות.

הקורא מתוודע לעקרונות המבנה והפעולה של הספריה המודרנית.

הוא יגלה שבספריה נמצאים מלבד ספרים — איורים רבים ושונים המאפשרים לו להיעזר בהם בבואו להשיג מידע בנושאים שונים. בספריה המודרנית ימצא שקופיות, תקליטים, משחקים, רפרודוקציות ויש בה פעילויות מלבד השאלת ספרים. הוא יגיע אל אולם הקטלוגים (בספריה גדולה) או לתיבת הקטלוגים הממויינים ומסווגים בצורות שונות כדי להקל על המחפש ספר, מאמר, או פריט אחר כלשהו.

הוא יגלה את סוד הצמצום באחסון על-ידי היכרות עם מיקרופילמים (זיכור).
וכל המושגים והמונחים "מוגנבים" דרך סיפור-מעשה טעון מתחים אשר מעורר את
הרצון להמשיך ולקרוא בו.

הדברים מוגשים בצורה פשוטה ומובנת, והתחכום מתבטא בשילוב המידע
במעשים ובסיפור על היחסים של נוער מתבגר.

ראוי הספר להמלצה ולעידוד הקריאה בו, שכן הוא יקל על התלמידים להתמצא
בספריה — מוסר שבלעדיו אין להעלות על הדעת הרחבת-הדעת של תלמידים
ברמות השונות לסוגיהן.

שולמית לפיד, אורח, ציירה: ברכה אלחסיד-גרומר, כתר 1988, לא
ממוספר, מנוקד.

סיפור המעשה פשוט. קוף ברח מהקרקס ונכנס לביתו של עורך. עודד הזעיק לעזרה
את השוטרת שגרה בביתם, וזו טלפנה למקומות שונים עד שהגיעה לקרקס. מנהל
הקרקס בא ולקח את הקוף.

הסיפור מתרכז, בחלקו הראשון, סביב עודד, שחוזר מבית-הספר ומגלה את
המהפכה בבית. הוא מגלה תושיה, אומץ-לב, פועל במרץ ובתבונה. אך אין לנו
פרטים על גיבורנו לפיכך גם קשה לקבוע אם הוא פועל בהתאם לציפיות או מפתיע.
"עורך חזר מבית-הספר", יכול להיות שעורך הוא ילד בביתו או "ולא ידע מה
לעשות". אך בכל-זאת ידע, כי "הוציא בננה אחת והושיט אותה לעבר הקוף", ומיהר
להזעיק עזרה, את דליה השוטרת. מכאן ואילך אין לו תפקיד. את המלאכה עושה
דליה השוטרת. היא מטלפנת ל-5 גופים, שאמורים לדעת משהו על קוף, וכולם
משיבים תשובות שיש בהן אדישות, ודוקא החברה להגנת הטבע, שאמורה להתייחס
לעניין ברצינות יתר, משיבה תשובה אירונית: "קופים יש באפריקה גברת".

דליה אינה אומרת נואש ומטלפנת לקרקס. המספרת מניחה שבתוקף תפקידה היא
חייבת לדעת שקרקס מתארח בעיר. ואולי מדובר בעיר גדולה ויש בה קרקס קבוע.
ומנהל הקרקס אלברטיני הוא בעצם מוטי. אבל זה סוד. מדוע?
הסוף הטוב.

עורך זוכה לדברי שבח "אתה ילד אמיץ", אמא ואבא לא היו פועלים כמוהו, היו
מתעלפים, כך הם מצהירים.

סך הכל זהו סיפור נאיבי, פשוט, אל תחפשו בו מה שאין בו, ודאי לא מסר חינוכי.
האיורים של ברכה אלחסיד-גרומר עדינים ונעימים לעין. אך לדידי אפשר היה
להסתפק בפחות פריטים.

באיור על המשטרה אנו מוצאים שני טיפוסים "מבוקשים" ושניהם עם רטיות על
עין שמאל.

האם כל חשוד בעל-קרחת ועינו השמאלית פגומה? ושלושת השוטרים מעוררים

אסוציאציה לדמויות שלושת השוטים: החרש האלם והעיוור. "החומר" של אירוס
אלה אינו מקובל עליי ואף צורם.

תלמה, כתב: לזין קיפניס, אייר: יעקב גוטרמן, הוצאת תמוז-מודן 1988,
94 עמודים.

זקן סופרי הילדים שלנו מפתיע בספרו תלמה בשל הרעגנות בתיאור זכרונותיו על
התרחשויות שאירעו לפני שבעים שנה.

תלמה היא נערה בת 12, מעין-גנים, שליד פתח-תקוה, שנשרה מבית-ספרה, הפכה
להיות חריגה ובעייתית, וקיפניס, בדרך משלו, הצליח להשיבה למסלול חיים רגיל,
אף כי חריגותה הייתה מוצדקת והסיבות לכך מובנות.

תלמה, אף כי שמה נקרא על הספר אינה הגיבורה הראשית. הגיבור הראשי הוא
קיפניס עצמו, הוא מספר זכרונות על שנת 1917, שנת הגירוש של תושבי תל-אביב
על-ידי התורכים. (בטעות צויינה מספר פעמים שנת 1915).

הקורא הצעיר ילמד פרק קצר בתולדות היישוב. הווי של חיי העולים בראשית
המאה, שאינו מהעולם הזה.

יש בסיפור אפיוזדות שאופיין בלשי ולכן טעונות מתח. כמו למשל המכתבים
המסתוריים של אביה של תלמה וכל הנוגע לבתו. הקורא הנבון ודאי יפענח
מסתוריים אלה ויסיק שמדובר באיש נילי.

המורה קיפניס מופיע כמתודיסט למופת אף כי עדיין לא עסקו כה הרבה בדרך
המיוחדת שצריך לנקוט לגבי ילדים חריגים. יש אפיונים חדים של דמויות והקורא
משתכנע שאכן אמיתיות הן.

מול האנשים האנוכיים מעמיד קיפניס אנשים טובי-לב המוכנים להקריב משקחם
למען הזולת, למשל: העגלון שמסיע את קיפניס חינם כדי להצילו מידי התורכים.
וכרגיל לשונו של קיפניס התקנית, העשירה, אף כי יש מי שיגיד ארכאית.

"זה היה עץ לימון מתוק. קטפתי לימון אחד, הפרי היה טעים למאכל וגם הרווה את צמאוני. קבעתי
את משכני תחתיו. לחמי ניתן ומימי נאמנים. בירכתי: "ואל תצריכני לידי מחנת בשר ודם" (60).

או "בבוקר השכמנו והלכנו לעבודה כמדרון ההר הכחנתי בשיח "דום" שעמד בשלכת. על אחד
מענפיו שרד אשכול קטן של שלושה כרורים קטנים וארמוניים כעין דובדבנים. קטפתי. הפירות
נוקשים כאבנים. בירסמתי את הקליפה הדקה, היא היתה מתקתקה-תמצצה וטעימה כעין השסק.
החיתי את נפשי (84).

הספר מחזיר אותנו לראשית המאה ומוסר בבהירות ובנאמנות פרק מתולדות חייו
של קיפניס, ודרכו אנו למדים על אירועים חשובים בתולדות היישוב, על הצעדים
כמעט הראשונים של החקלאים בארץ, על המשטר התורכי בארץ ושלטונו המעוות
בשלהי מלחמת העולם הראשונה.

יעקב גוטרמן הוסיף לאווירה של התקופה על-ידי אירועי הרבים וחזק את תחושת
המציאות, ללא כחל ושרק.

לילדים באהבה, יוליאן טובים. תרגום מפולנית ועיבוד: שושנה דונטר-רצינסקי, "עקד", תשמ"ח 1987.

יוליאן טובים (1894–1953), יהודי, נולד בלודז ויהיה לאחד המשוררים הגדולים בפולין, — ויש אומרים גדול משוררי פולין בתקופתו.

טובים כתב שירה לגדולים ולילדים, סטירות וביקורת ספרותית. קונטרסיו בעניינים אקטואליים הוחרמו על-ידי הצנזורה הפולנית, מפאת הביקורת שמתח על המשטר ושליטיו.

טובים היה אמן השפה הפולנית, שלט בכל מכמניה. מיצירותיו תורגמו לעברית על-ידי מ. ילן-שטקליס, ב. טנא, ש. מלצר ואחרים.

לפנינו לקט משיריו לילדים בתרגומה של שושנה דונטר-רצינסקי. המתרגמת הצליחה למסור לקורא הצעיר בעברית משיריו של טובים — ושמרה על העושר הלשוני, על הדמיון, על ההומור, על הצליל. ומי שאינו יודע לא יחוש שמדובר בתרגום.

אולי משום שבחרה בשירים שנושאייהם אוניברסליים ומוכנים לילדים בכל העולם. דוגמאות: השיר "הכפתור" על חשמל.

בולט בקיר כזה לחצן / כפתור שובב, קטן — קטן...

איזה כוח לכפתור; / חושך הוא הופך לאור...

פלאי פלאים: פעם בקיץ ירד שלג כחל / וכל הצפרים נכחו בקול,

הפרות עפו מעל בתי העיר / והשמש בשמים החלה לשיר.

ובהמשך מפרט טובים פלאים נוספים ומתוודה: "מתי ראית זאת? כאשר היו לי עיניים עצומות / וכשעיני פקחתי הכל נעלם / וכמנהגו נהג העולם.

המתרגמת תרגמה גם שירים של משורר פולני-יהודי אחר, בז'והה יאן (יעקב ויקטור לסמן), בן-דורו של טובים (1900–1966).

השירים הופיעו בשני קונטרסים: "צפור לחשה לי", ו"הפיל והגפרור", משלים לילדים. שניהם בהוצאת "עקד" תשמ"ו 1986, 24 עמ'.

בשתי החוברות הנושא הוא בעלי-חיים, ויש בהן תיאורים של תכונותיהם, בהומור ובנונסנס.

למשל: השיר "שועל"; גיינגי האב וגיינגי הבן / ואני — השועל — גיינגי גם כן. יודעים אתם מה יש לי עוד? / זנב גרה יפה מאד.

"הפיל": נא להכיר, זה הפיל / מקלות אותך יפיל / יש לו גב גדול כמו הר / ויש לו אף כמו שופר.

ההגדרה "משלים לילדים" אינה מדויקת, המסופר הוא יותר בעל אופי תיאורי, רק פה ושם יש שיר שאופיו משלי, ולא דווקא מתחום "משלי שועלים". כגון: ה"אפס".

התגלגל לו האפס ברחוב וצעק:
פנו דרך! אני גדול, אני חזק!
אני גם מאה וגם אלף!
אני יותר חשוב ממלך.

הסכימו הכריות: "נכון מאד,
לכטן כזו מגיע כבוד!
אך על-אף הרשם הזה התברר
שאפס זה אפס — מה יש לדבר?"

המחברת תרגמה גם משיריהם של ביאליק וטשרניחובסקי לפולנית, בהוצאת "נוצה וקסת", וגם בתרגומים אלה בולט כשרונה הפיוטי.

גם גדולים היו קטנים, סיפורים מאחורי השירים, שלמה טנאי, איורים:
יפה טלרק, הוצאת עידנים, ספרי ידיעות אחרונות 1987, מנוקד, 72
עמודים.

בפרפרזה "לכל שיר יש שם"¹, אפשר לומר בכל שיר יש סיפור, כי שיר הרי מספר על
חוויות של מחברו.

אך לא תמיד אנו יודעים מהו הסיפור שמאחורי היצירה, ולכן יש מקום להסבר
בדיוני, וכך גם כותב המחבר "על כן סיפורים קצרים אלה על המשוררים ושיריהם
בדיוניים ביסודם אך בכל סיפור יש גם גרעין אמיתי".

בספר 16 סיפורים על שירי-ילדים מפורסמים מגדולי המשוררים — רובם לילדים
— שהפכו לקלסיקה. כרגיל ביצירות מסוג זה יש סיפורים משכנעים יותר ויש
משכנעים פחות.

למשל הסיפור על "קן לציפור" של ביאליק נשמע אמין, כאילו כך היה בדיוק,
ואילו הסיפור על "היורה" לאלתרמן מעורר ספקות, כי הרי נער בן 15, כשרוני
ואינטליגנטי, אינו שואל שאלה כמסופר.

הסיפור על שירו של ברוידס נשמע "מגויס", ושירו של זאב "אנו נושאים לפידים"
נראה מוסבר בעקיפין בלבד, כי תוכן השיר רחוק מן האירוע ורק אסוציאציה של
לפיד מובילה לכתיבתו, ואילו הסיפורים על "שה וגדי" של מתתיהו שלם או של
שלונסקי "עלילות מוקי מהו" מצלצלים כסיפורי אמת.

אך מידת המהימנות אינה משנה. הילד הסקרן יקרא בחשק במסופר, וטוב עשה
המחבר שבמבוא הדגיש שאינו מספר עובדות אלא חיפש "קיום שהיו לחוטים
המקשרים את הדמיון אל המציאות".

1. לכל שיר יש שם. מירי ברוך ומאיה פרוכטמן, פפירוס, תשמ"ב.

כל אחר היה פעם ילד

על שני ספרים ובהם סיפורים ומעשים שהיו פעם,

כשגם המדינה היתה ילדה

מאת רות גפן-דותן

אין עם ללא מורשת.
אין מורשת ללא הגדרתה.
ואין "הגדה" — אלא סיפור.

המורשת הנה הבסיס. היא גם המשמעויות לשייכות החברתית שלנו. להיווצרות עם על עברו — ההווה שלו ועתידו.

ברונו בטלהיים ("קיסמן של אגדות", רשפים 1980) טוען כי "אם רוצים אנו שלא לחיות את חיי הרגע בלבד אלא להיות מודעים מודעות של אמת לקיומנו אזי הצורך העיקרי והשגנו הקשה ביותר הוא למצוא משמעות לחיינו".

י. בשביס-זינגר¹ אומר:

"יום עובר וכבר איננו מה נותר ממנו? דבר לא נותר מלבד המעשיה. לולא היינו מספרים מעשיות, לולא נכתבו ספרים, היה אדם חי כבהמה, חיישעה בלבד".
הדברים, לכאורה, ידועים. כולנו יודעים ש"ספרים הם חשובים ובכ"ז, אנו ממעטים לספר על עצמנו ועל אנשינו ועל הדברים שקרו, כאן, לא מזמן, רק לפני 40 שנה.

אולי, נובע חששנו שמא נהיה נאשמים בעיסוק ב"ספרות מגויסת" — שעיקרה היא מוסר "יכזה ראה וקדש" וכל כולה רוויית סטריאוטיפים של "שחור" ו"לבן" והיא בעצם אינה ספרותיפה ואסתטית.

רבה ההתלבטות, באלה הימים רווקא, שנת הארבעים לקיום המדינה, כאשר אנו מחפשים סיפורים טובים (והרגש הוא על הסיפורי-הטוב), סיפורים המספרים באומנות ובאמינות על האבות המייסדים, בעת שהם עצמם היו ילדים, ולכן אף עשויים הם להיות קרובים יותר לילדי עידננו, כמוקדי הזדהות והבנה. ספרים וסיפורים רבים שתוכנם מבטא את התקופה פוזרים על דפי ספרות הילדים שלנו, לא תמיד הם

1. י. בשביס-זינגר "נפתלי בעל-מעשיות וסוסו". עם-עובד, 1973.

ידועים לנו ופרט ל"באמת?" של ימימה אביר-טשרנוביץ (ס' פועלים, תשל"ח) — לא היה לנו לקט שכל-כולו בסיפורים אשר כאלה. לא היה לנו אוגון בנושא זה שבו סיפורים על ילדים גיבורים, שהקריטריון לבחירתם הנו טיבה של היצירה הספרותית, שבה הרקע ההיסטורי הנו מישני, עקיף ולכן "לימודו" מכלל הסיפור הנו תוצר לוואי. לקט כזה, שהוא גם מבנה, גם מרגש וגם מקיף ליקטה למעננו ד"ר לאה חובב ועיצב אבנר כ"ץ, הלא הוא "כשהיינו ילדים"².

בלקט חמישה שערים³, 173 עמודים מנוקדים, באות של ראשית קריאה, 31 סיפורים ושירים ואחרית דבר (משל המחברת).

בספר נכיר ילדים מתקופת הבילויים, ומלחמת-העולם הראשונה, נתוודע לילדים שחלמו על הארץ ועברו דרך ייסורים וגבורה אישית עד שהגיעו אליה בדרך-לא-דרך מהם, כגנבים במחתרת. ועוד בשערו השלישי "סיפורים מן הסליק" — ובו נכיר ילדים שלקחו חלק כזה ואחר במלחמות ישראל.

ה"שער הרביעי" מכניסנו לפרשת קליטת הילדים בימי העליה הגדולה של שנות החמישים, על קשייהם, שונותם (כילדים מעדות שונות) וקליטתם בחברת ילדים ותיקים מהם. בשער החמישי, נשמע מעט מסיפורי ילדי ירושלים של ערב הקמת המדינה ומלחמת השחרור.

ועוד: בכל אחד השערים, שיר, או שניים משירי התקופה, שאולי אינם דווקא בקטגוריה של "שירי-ילדים", אך הם מושרים וידועים לכל ובדרכם שלהם מוסיפים אור ועומק לאווירת "השער" אותו הם פותחים או נועלים.

"כשהיינו ילדים" הנו מחרוזת סיפורים טובים וקצרים לילדים הראויים להיות מסופרים, נקראים, ומן הדין שידובר בהם ולא רק בשנת הארבעים — בביה"ס היסודי, בבית ההורים. הם אולי "מגרים" למצוא ולגלות (ועדיין ישנם רבים כאלה) — סיפורים נוספים מחימים ההם, עת אבא ואמא, וגם המדינה, היו ילדים.

יפה עשתה המלקטת שהביאה ופרסמה גם את רשימת מקורות הסיפורים, שכן ב"הזדמנות זאת", יוכלו ילדים המתעניינים להכיר יותר את היוצרים שבלקט, למצוא את ספריהם ולקרוא עוד ועוד...

למותר לחוסיף על כל האמור לעיל כי לפנינו ספר נאה בצורתו ובתוכנו, הראוי לבוא בשעריו של כל הרוצה לספר לילדיו את הסיפורים היפים על הילדים בימים שגם המדינה היתה ילדה.

1. "כשהיינו ילדים" — עם עובד, תשמ"ח.

2. שיטת "השערים", בכללה נראית לי, בעיקר משום היותם מסגרת. לא נראה לי שמו של השער הראשון "קטנים אך אמיצים" — קביעה זו נראית לי מסקנית מראש. טוב היה אילו הקוראים הגיעו אליה בעצמם. שם פשוט כמו "ראשונים כילדים" או ברומה, נראה לי מתאים יותר.

ספר אחר, וותיק יותר, ראוי כי באלה הימים ינוער אבקו ממנו זהו ספרו של נתן שחם (ציורים — שמואליק כץ) — "מי שלח את הצפור?" (ס' פועלים 1972). בספר על 81 עמודיו המנוקדים, באות קטנה, ארבעה סיפורים, ששלושה מהם: סתם כנור; מה עשה שוקה בחופש הגדול? מי שלח את הצפור? הם אכן סיפורים מן "הסליק" ובהם, נכיר תוך כדי קריאה מאד מהנה, על לשונם הרהוטה וההומור השזור בתאוריהם, דמויות ומעשים מתקופת ה"הגנה". אנחנו גם נדע כי "כנור" היה לא רק כלי נגינה או כלי-מקסם וכי לא כל כינור היה "סתם כנור" ומה קרה כאשר כינור היה "סתם כנור"... וכי "בלש" אינו דווקא אותו בעל דמות סטריאוטיפית הידועה לנו כלי-כך מעל מסכנו, והמבקרת לעתים כ"כ קרובות בחדרינו, אלא ש"בלש" יכול להיות כל אחד ושלפעמים מוכרחים לחפש דרכים מאד לא מקובלות כדי לגלות עקבות משהו מאד יקר (ומסוכן) שנלקח בטעות ע"י ילד שהחליף מזוודתו במזוורת מישהו אחר. ("מה עשה שוקה בחופש הגדול"). ועוד, על רקע תל-אביב המאד קטנה ושלווה, וכולם-הכירו-בה-את-כולם היה, לפחות, אדם אחד מאד בודד שציפור קטנה שינתה את כל מהלך חייו וחיינו. ("מי שלח את הצפור?").

שלושת הסיפורים הם למעשה, סיפורי "אנטי-גיבור" ובכך יופיים, שכן, דווקא הם מאירים אנשים ותקופה שהמיתוס שלה: "כולם גיבורים!" — ולא היא; כי חשוב שנספר ונאמר כי בדור מקימי המדינה ואבותיה, היו אנשים פשוטים ורגילים, כמוני כמוך; אנשים שייחודם בדבקותם ואמונתם במטרתם, בדרכם ובחזונם. אנשים וילדים שניתן להזדהות אתם, לרצות להכירם.⁴

יוצא דופן ואולי גם מרתיע, הוא ראשון הסיפורים שבספר. ("גודו") מרתיע — אולי בגלל שרוב רובו לשון תיאור — אולי, שעל אף היותו סיפור יפהפה על כלב דני, ענק טוב-לב אחד, שהפך לאדוניו של בעליו האדם, אך דרך סיפורו קשה לילדים בני 9 ו-10, הנהנים מאד משלושת הסיפורים האחרים... אולי גם מפני כך לא נקלט הספר, כראוי לו.

אם כך ואם אחרת, למחפשים סיפורים יפים לעת הזאת — ולשאר עתים לסיפורים יפים, כדאי וראוי להביא את "מי שלח את הצפור?" — פרי עטו של נתן שחם.⁵

4. כדאי היה לבדוק אם מיתוס "הנפילים" הנרדף לדורות ראשונים לא הויק לבנים-גברים-יננים... אך זה כמובן לא מענינו ברשימה זו.

5. רשימת ספרים סיפורים קצרים, קצרים, רומנים הסטוריים, סיפורי "חבורות" וכד' — ארוכה ומצויה, וראה גם חזור המנהל הכללי לראשית שנה"ל תשמ"ה.

"מולדתי ואני בבגדי חג"

לקט ספרותי ליום העצמאות לגן חובה ולכיתות א-ג. ערך: גרשון ברגסון, הוצאת כנה/כרמא, 1988.

תגובות

תודה עבור: "מולדתי ואני בבגדי חג". הלקט מעוצב בצורה חגיגית ומאירה עיניים והמבחר, ברובו, ברמה טובה. אני מודע לקושי לקבץ צירות ספרותיות שהן גם מתאימות לנושא, לגיל הקורא וגם בעלות ערך ספרותי-אסתטי. מתוך קריאה נדמה לי שממה שיש בחרת הרבה הן היצירות הטובות — אם כי פה ושם יש יצירות (יותר בשיר מאשר בסיפור) שבהן גוברת החרזנות על היצירה. יותר מזה: יש קושי בכך שבכל היצירו הכולנה טובה ומחנכת — וממילא אין מליאות במעשה התיאור. קריאה שלי בודקת צירופים לשוניים שיריים — שמצויים פה ושם. למשל: עמ 20 "ואת בלורית הים / אחפץ ואסרק" — זה יפה בעיני. יש גם שירים שיש בהם יסוד הומוריסטי-קונדסי, כמו "התותח" — של אברמיק — עמ' 96. וחשוב שקצת הומור ימתן את החגיגות המעוצמת — החוזרת על מלות-מפתח, שהקורא היום מתרחק מהן. אהבתי גם את השירים העצובים, על חיים שנפלו. למשל שירו של יעקב גוטרמן — עמ' 107. בכלל, שירים בפרק זה הם יותר אישיים ולכן יותר כנים ונוגעים. דברי ההסבר שלך למורה, לגננת ולהורה ענייניים. אני למדתי מהם משהו. בעיקר בתחום השייך לצרכים של הקוראים בגיל שאליו מכוון הלקט. אשר לביקורת: אני סבור שהלקט יזכה לביקורת בכתבי העת העוסקים בחינוך. בבטאונים וכתבי-עת ספרותיים הסיכויים אינם רבים. המבקרים אינם אהבים אנתולוגיה מסוג זה (סביב נושא מחנך — לאומי) ואין ספק, בעיני שהם יאחזו ביצירות החלשות, המצויות בלקט, ויבקרו בחריפות. אני מניח שאתה, המנוסה, מודע לסיכונים "מקצועיים" כאלה.

(ד"ר שמואל הופרט)

"תתחדש" בבגדי החג!

הבגד יפה-פה ומהודר שבמהודר ומשובץ בכל אבני החושן. הוא יזכה למהדורה 10.

(לוי קיפניס)

"קיבלנו את "מולדתי ואני בבגדי חג" ונהנינו. הספקנו אפילו לקרוא לדור הצעיר ביותר (גן וגן חובה) והדברים נקלטו להפליא".

(ברוך אורן)

הספר ערוך בטוב טעם ובשכל טוב, ומוכן שבשנת ה-40 למדינה יש לו

חשיבות מיוחדת במינה. מותר לך להיות גאה על המפעל, חן חן ויישר כוחך.

(ד"ר שלמה הראל)

אמש ישבתי וקראתי ספר-זה — וליתר דיוק — בלעתי אותו. העורך מתגלה כאמן — כן, כן, וכי מלה זו נועדה רק לשחקני-במה ולמושכי מכחול? — בעריכה, בטעם הבחירה.

ספר יפהפה בתוכנו ובצורתו. לבחור — אפשר לחשוב וכי מה יש כאן? רק לבחור — ונדמה לי שכל כותב יצירה נכנס ללבירינט של שפה, והוא צריך רק לבחור מלבירינט זה את המילים המתאימות לרגשותיו וחוויותו — לא כן? — בחרת בחירה מעולה. עם הרבה חן, הומור! (שבלעדיו כמעט ואין ספרות ילדים). מדבר ללבו של ילד. כולל אותנו, שהננו, בס"ה ילדים שהתבגרו (או שטרם התבגרו). אני מצדיע בפני כל מה שהשקעת בספר, כן. כן רק בעריכה. רק בבחירה! ומי שאינו מבין באירוניה של ה"רק" הזה — ספק אם הוא מבין ספר מהו.

(ד"ר ש. חולבסקי)

התמודדות חשובה

חג העצמאות, החשוב והאקטואלי בחגינו ההיסטוריים-לאומיים, מעמיד בעיות קשות בפני הגנת והמורה בחטיבה הצעירה (כתות א-ג). בגיל זה האפשרות להזדהות עם החג היא בעיקר באמצעות חוויות ורגשות. לכך מסייעים סמלים שנקלטו, ודרכים מקוריות אחרות לביטוי השמחה. לצערנו, מסיבות שונות, חג העצמאות הפך להיות חג "הפטישים", "הגריל" והטלוויזיה. טרם נמצאה המסורת המגובשת, להוציא הנפת דגלי המדינה וצפירת יום הזיכרון, המלכדים את בולנו. לכן, יש ערך רב לניסיון נחשוני זה, לחפש דרך בהמצאת חומר ספרותי מגוון — בשירה ובפרוזה — לקרב את הילד, כבר בגיל הרך, אל חוויות הקשורות בחג העצמאות.

הספר ערוך בחוכמה ובטעם. הבהרת המושג עצמאות על-ידי קשירתו לילד הגדל ומבקש "אני בעצמי" (סיפורה של רבקה אליצור), עיסוק בנושא "מה זו מולדת?" בשירו החם והחביב של יפרח חביב; או בשיר-דיאלוג של אפרים תלמי; או הבהרה ראשונית של המושג המורכב "עם" בשירו של ש. טנאי — הנם הכנה נאה ללימוד שיבוא מאוחר יותר.

קיים עיסוק ברמה ראשונית בסמלי המדינה (דגל ומנורה), וקיים גם היבט היסטורי: עלייה, קליטה, התישבות, הגנה.

פרק חשוב בלקט הוא זה העוסק בצה"ל על היבטיו השונים. שירים כגון: "מלחמה זה דבר בוכה" — תרצה אתר, או "אבא של חייל" — חגית בנוזמן, נותנים ביטוי לאותה שניות שחש הילד כלפי אב מגוייס. סיפוריהן של נירה הראל ("אסנת

במילואים") ופניה ברגשטיין ("אל אבא בהרי ירושלים") מעבירים משהו מההתייחסות הילדותית הכנה והבלתי אמצעית לצה"ל. לפרק זה ניתנת השלמה, הבלתי נמנעת, בפרקים "שלא חזרו".

יש בלקט זה גם פרקים שאינם הכרחיים כגון: "שם וכאן". יש כאן פרובלימטיקה שהילד לא בשל להתמודד עמה, אם כי הקטע מספרה של מינה איתן, העוסק בבעית הירידה, נוגע ללב. גם הפרק "המצעד" אינו אקטואלי עוד וערכו הופך להיות היסטורי.

יש בלקט זה גם פרקים שאינם הכרחיים כגון: "שם וכאן". יש כאן פרובלימטיקה י. שביט, "חג המדינה" — י. יצחקי, או סיפורה של שרה אשל — "הלו פנינה, כאן כוכב עבור", שיש בו מושגים כמו: עוצר, האפלה, נציב עליון, "הגנה", מחתרת, מורס, קשרית ועוד הרחוקים מעולמם של הילדים. הייתי דוחה היכרות עם יצירות אלו לשלב מאוחר יותר.

לסיכום: לפנינו קובץ חשוב והכרחי, מלאכת הליקוט, העריכה, המדריך התמציתי לגננת ולמורה, העיצוב הנאה — יש בהם תרומה להורים, גננות ומורים המחפשים דרך לסייע לילדים לחוות את החג.

(ד"ר אליעזר מרכוס)

פרס ספרותי למרים עקביא

הרנסאנס היהודי-פולני נמצא עכשיו בעיצומו וקשרי התרבות בין פולין וישראל הולכים ומתהדקים. לפני כחודשיים החליט האגף הפולני של S.E.C. המכון האירופי לתרבות *Societe Eutopeenne de culture* — להעניק פרס ספרותי לסופרת ישראלית, מרים עקביא, על שני ספריה אשר תורגמו לפולנית ונמצאים בתהליך יציאה לאור בפולין.

הספר **כרמי שלי** *My own vineyard* הוא סיפורה של משפחה יהודית ענפה על אדמת פולין, מתחילת המאה ועד פרוץ מלחמת העולם השנייה. הספר השני — **נעורים בשלכת** *Childhood at Fall*, אם כי נכתב קודם והוא ספר בכוריה שתורגם כבר למספר שפות באירופה, מהווה מעין המשך לסאגה המשפחתית — הוא סיפורם הטרגי של נער ונערה, נציגי בני-דור שלישי של אותה המשפחה, על אדמת פולין הכבושה בידי הנאצים.

המחברת, אשר מבססת את כתיבתה על זכרונות אישיים ומשפחתיים שנשענים על אירועים היסטוריים וספריה הם "בדיון" על גבול תיעוד, הוזמנה לווארשה לקבל אישית את הפרס ואת מדלית המכון. הם יוענקו לה בזמן יריד הספרים הבינלאומי בווארשה, במאי 1988.

"בנתיבי המאבק" לשמואל מיכאלי *

מאת יהודה ליטני

שמואל מיכאלי, כיום מנהל הגמנסיה העברית רחביה בירושלים, היה מחנכי במשך ארבע שנות לימודי בבית הספר התיכון. לעתים, בעת שיעורי מחנך, נהג לספר מזכרונות נעוריו בעת היותו פרטיון בהונגריה בימי מלחמת העולם השנייה. נוהג זה הפך למסורת בעיקר ביום הזכרון לשואה.

צברים שגדלו כאן, היו לזכרונותיו משום ניהוח מיוחד. מעבר למוטיב ההרפתקאה שריתק את כולנו היו לסיפורים ולזכרונות מסר: לא רק אתם, יהודי ארץ-ישראל נלחמתם למען הקמת המדינה. היו גם יהודים שבעת השואה נלחמו עם הקמים להשמידם. מסיפורי שמואל מיכאלי למדנו מדוע קוראים אתו יום זכרון "יום השואה והגבורה" ולא סתם "יום השואה".

כעשרים שנה ויותר מאז תום לימודי, פגשתי את שמואל מיכאלי והוא יפר לי כי אותם סיפורים שריתקו אותנו בימי הלימודים הועלו על ידו על הכתב. כאשר קראתי את המסכת המגובשת, שיכנעתיו להוציא את כתב היד כספר — לא נס ליחם של הסיפורים ויותר מכך, כאשר הדברים נקראים ברצף אחד, הם מעניינים ומרתקים אף יותר מאשר בהאזנה להם.

בפר אוטוביוגרפי מגולל המחבר את פרשת התבגרותו המרה, של נער יהודי בקלחת מלחמת העולם השנייה ושואת יהודי אירופה. הסיפור מתמקד בתקופה שבין 1941–1949. נער בן 15, ללא נסיון חיים, מושלך אל תוך מערבולת המלחמה, אל עולם של ערכים מתמוטטים והוא נאלץ לסגל לעצמו דרכי הישרדות מתוחכמת. אולם בניגוד לרבים אחרים הוא אינו מסתפק במציאת שיטות התחמקות אלא חותר בעקביות להצטרפות למאבק המזויין נגד הנאצים ומשתיהם. עקב כך הוא מיטלטל מארץ לארץ, מתמודד עם עריצותם של הנאצים, עם מוראות המלחמה, עם מאבק

מחתרתי וקומוניזם בנוסחיו השונים — רוס, יוגוסלבי ויהודי. הספר שופך אור, מנקודת מבטו האישית של המחבר, על גורל יהודי סובוטייה שביוגוסלביה, על מחתרות אנטי-נאציות בהונגריה, על מחנות השבויים בברית המועצות בעת המלחמה ועל החיים תחת משטר טיטו ביוגוסלביה אחי המלחמה — הספר מסתיים ב-1949 עם עלייתו ארצה של המחבר.

ייחודו של הספר הוא קודם כל בתיעוד אירועים פחות ידועים כגון: גורל הודי צפון יוגוסלביה, או השתתפות יהודים במחתרות אנטי-נאציות בהונגריה, או שביית יהודים בידי הרוסים בתום המלחמה.

מחבר, שוזר בספר מסרים ולקחים המשקפים את ייעודו כאיש חינוך, מאפיין נוסף של הספר: האירועים מתוארים הן ממבטו של נער מתבגר והן ממבט של איש חינוך

בשל, שזיקק וליטש את זכרונותיו במשך 40 שנה. הסגנון התיעודי-אותנטי והכמעט פובליציסטי, ללא יומרות ספרותיות, והאירועי הנראים סוריאליסטיים למי שלא התנסה בטראומת השואה — מאפשרים קריאה שוטפת ומהנה. גם כשמהלך הסרט הנע מוקפא מדי פעם ומיכאלי המחנך בוק שאלות ערכיות ופוסק על סמך התנסות ולקח אישי, אין זה פוגם ברצף הקריאה.

דעותיו, לקחיו ומסריו הם מאוד אישיים ולפעמים אף חריגים. הכינוי "היהודי הפחדן", שדבק ביהודי הגולה, או ה"הבלגה" כתפיסת עולמם — מטולים בפרק מיוחד וללא משוא פנים. הנימה הביקורתית מורגשת לאורך כל הפרק: "פחדנותו של פישטה היתה רבה, אף מעבר למה שאפשר היה לצפות מתוצר הינוך טיפוסי של הבית היהודי. גם המנהיגות היהודית, שלה מקדיש המחבר פרק מיוחד, זוכה בדברי ביקורת. "האדישות וחוסר ראיית הנולד התמידו גם לאחר הכיבוש... (הכוונה לכיבוש צפון יוגוסלביה בידי ההונגרים). דור האבות, שהתחנך על ברכי התרבות האוסטרית-הונגרית, שמח כסתר לבו על האפשרות לדבר הונגרית ולהפגין את בקיאותו בספרות ההונגרית העשירה". ובהמשך — "הציונות ופוליטיקה, או אפשרות הצלתה של יהדות אירופה, היו מהם וחלא אולם שיא הדיון בשאלות ערכיות וחינוכיות הוא בפרק הרן בליבון הסוגיה מהי גבורה בסיטואציית השואה והאם הקורבנות התקוממו כל אימת שזה ניתן להם? שמעתי את נשיא המדינה לשעבר, יצחק נבון — כותב המחבר — בהרצאתו לפני נוער, פותר את הבעיה בתשובה פסקנית: "הם התקוממו בכל מקום וכל אימת שוכלו". גירסה זו רחוקה מלהיות מדויקת. ולכן, אם לא נוסיף לכל הטיעונים את גורם החינוך כאחת הסיבות המכריעות לא נצליח לתת תשובה שתספק את הנוער — ממשיך המחבר.

"החינוך היהודי בגולה היה שונה בתכלית מן החינוך שאנו מקנים ודגילים לו בישראל. הנוער היהודי צמח בגולה באווירה של עוניות, חוסר שוויון, השפלה ודיכוי שכמרוצת הזמן הפכו למוסכמה מקובלת ולנורמה...". ובסוף הפרק מסכם המחבר: "עם ללא מולדת כמוהו כצמח ללא אדמה ונטול שורשים. סופו של צמח כזה הוא קמילה וניוון הדרגתיים. חיי כבוד מאושרים ומלאים ייתכנו רק במדינה עצמאית וחופשית. זהו לקחה העיקרי של השואה".

דיון כן ואמיץ, בשאלות קיומיות השנויות במחלוקת, יכול להרשות לעצמו אדם שעבר את תלאות השואה ויצא מהן בתחושה שעשה כל שביכולתו להתנגד להשפלה ולא לתת להובילו כצאן לטבח. הוא לא צריך ליפות את המציאות ולחפש גבורה במקומות שלא היתה. ובכלל "מי יכול או רשאי לקבוע מהי גבורה בנסיבות אלה?" — שואל המחבר. אך הוא איננו משאיר שאלות פתוחות ומוכיל את הקורא בדרך רציונלית, נטולת רגשות, אל מסר חיובי ואופטימי.

הבעיה העדתית בישראל מוצגת כהתנגשות בין תרבויות והיא שאובה מההתנסות האישית של המחבר, אפשר לחלוק על דיעותיו אך אי אפשר להתעלם מהן. הספר אינו ספר עיון. פרקי העיון מפוזרים בשילוב מתאים בתוך הפרקים האחרים ומהווים חלק קטן מהם. הם אינם גורעים משטף הקריאה. נהפוך הוא: ייחודו העיקרי של הספר הוא בכך שהוא נקרא בנשימה עצורה על אף שבין השיטין הוא גם מלמד

מרור ודבש*

מאת לאה שנער

הז'אנר האוטוביוגרפי של הספר מקרב תיכף את הקורא לגיבורו, יתומה מאם ומאב. רותי התיתמה בגיל חמש מאמה, ועוד לפני זה מאביה. אחותה "הגדולה" יעל, בת 15, שטיפלה שנים באם החולה מנסה לגדל את רותי בכוחות עצמה, אחרי מות האם. לילדות יש אח, בן 12, הנמצא בכפר ילדים שפיה, ומגיע הביתה רק בשבתות, חגים ומועדים.

מאוד נוגע ללב ומיוחד הוא סיפור יתמות זה. טולסטוי כתב בפתחה ל"אנה קרנינה" שכל המשפחות המאושרות דומות זו לזו, ואילו משפחה אומללה — אומללה היא על פי דרכה. כך המצב כאן. לצערנו, הורגלנו לסיפורי יתמות, מהם מעוררים סיוטים אצל ילדים, שהוריהם נספו בשואה; ילדים התועים ביערות, בורחים מאנשים המוכנים להסגיר אותם ובדומה לכך.

המיוחד והכואב בסיפורה של רותי הוא, שימי ילדותה הטרגיים מתרחשים בארץ, בלב הישוב העברי, בעיר הקודש ירושלים. הטרגי מחריף משום שלילדים יש משפחה ענפה מצד האם ומצד האב, דודים אמידים ואף עשירים, ואיש מהם אינו נוקף אצבע להקל על מצוקתם של הילדים הקשה מנשוא, החיים בתנאי דיור מחפירים, סובלים חרפת רעב וגאים מדי מכדי לבקש חסד מקרוביהם. אך אף בסרום נמצא צדיק אחד, וגם כאן נמצאת דודה (אלמנה דווקא) האוספת את רותי לביתה.

יעל, שכתפיה הדקות והצעירות קרסו שנים תחת נטל כבד שלקחה על עצמה, מתגייסת לצבא הבריטי כדי לשרת במצרים ונודרת נדר לא לשוב לחיות בין אנשים רשעים אלה.

הדודה מתייחסת לרותי לפעמים ברוך ובאהבה, ולפעמים בקשיחות ובנוקשות. רותי אסירת תודה על הבית שזו העניקה לה, מתאמצת כל הזמן להשביע את רצונה, מאמץ מתיש ומיגע. בגיל שמינה נמסרת רותי למוסד בן-שמן, שהיה באותה עת בניהולו של איש חנוך וחזון, דר להמן. רק כאן, בין ילדים מוכי-גורל כמוה החלה רותי להרגיש שיש לה משפחה לה היא ש"כת, משפחה "בנשמנית", ובתוך משפחה גדולה זאת החלה להתפתח ולגבש את אישיותה המיוחדת. גם כאן היא מופלית לרעה, כאשר ילדים אחרים מקבלים מדי פעם מכתב, חבילה או זוכים לביקור, דבר

* מרור ודבש, רותי פארי גליקליך, הוצאת אל"ף, התשמ"ז, 305 עמ'.
* * * * *

שהדודה המאמצת לא טורחת להעניק לאחייניתה, הצמאה לאהבה ותשומת לב. דרכה של רותי בחיים אינה סוגה בשושנים. כפי שמעיד שם הספר. בחלקה נפלה מנה גדושה של מרור. אך הילדה יודעת למוצא טיפות דבש למכביר. עינה הבוחנת אמנם רואה את הרע ואת המכוער, עם זאת מגלה היא גם את הטוב והיפה. מלבד לאחיה ואחותה שומרת היא פינה חמה בלב לדודתה ולילדיה. גם את קרוביה האחרים אינה שופטת בחומרה. כחיבה היא מזכירה את מדריכיה ואמהות-יחידה שבמוסד, כאבה בראותה שלפעמים לא ידעו להעריך נכונה את המאמצים ואת הכוונות הטובות, שהשקיעו הם בעבודתם.

אהבה מיוחדת שומרת היא לס. יזהר איש הגנה ומורה לספרות במוסד. המאבק של הישוב נגד הבריטים מוצא הד בלבה של רותי. הילדה חדרה רוח פטריוטית, חרדה כאשר גילתה "סליק" של נשק בחצר בית-הספר, נחרדת כאשר נעצר ד"ר להמן ומורים אחרים ומוכנה לשנוא כל אנגלי בלב ובנפש... הסטיראוטיפ של האנגלי הרע לא בנקל מתנפץ, גם כשאחותה נישאת לגיימי, שברבות ימים היה לה לאח וידיד אמת.

מתחילים להגיע לבן-שמן ילדים ניצולי השואה. יש שיחות הכנה בנושא. תחילה מתקוממת רותי בלבה: "היתומים שיגיעו הם יתומים עם הילה, שעברו שבעה מדורי גיהנום, שהוריהם הלכו על קדוש השם ואנחנו נשארו סתם יתומים". אבל לבה החם והפתוח, רגיש לסבל הזולת ויודע להשתתף בצערם וכאבם של הניצולים ולהבינם. היא (וגם ילדים אחרים) מתייחסים בהבנה ל"חרשים" ומעריכים את כח עמידתם. היא מקדישה להם מילים חמות.

רותי מצוירת תמונות נוגעות ללב של הבודדים שלא הצליחו להתמודד עם מצוקתם, מהם ילדי הארץ, כמו הילד דודו (עמ' 214) שאיבד עצמו לדעת בלי שהיה מסוגל לגלות לאביו את אהבתו לו; וניצול השואה, נחום (עמ' 270), ששם קץ לחייו כדי לפנות מקום לבן דודו, שהמשפחה סרבה לקבלו בטענה "שכבר קלטו ניצול אחד". עיניה של רותי סורקות את המאורעות במבט כפול. מבט של ילד ושל אדם מבוגר, והמבט הכפול הזה מעניק לספר את טעמו המיוחד.

*

כחוט השני עובר בספר חוט... של צמר. בפתחה זוכרת רותי את עצמה, כיצד היא, ילדה בת חמש ישבה על מיטה גדולה ורחבה בבית דודתה והשתעשעה בגלגול חוטי צמר, הלוך וגלגל, הלוך וגלגל, עת התבשרה על מות אמה. כדור הצמר הלך עם רותי לאן שפנתה וברגעי עצב ודכדוך השתעשעה בו.

בתקופה מאוחרת יותר, והיא כבר בין תלמידים בוגרים של בן-שמן עשתה רותי מאמצים להתקבל לבית-מלאכה לעיבוד צמר. למען הגשמת שאיפה זו מסתכנת רותי בצרות עד שהיא מורחקת מן המוסד אליו הוחזרה בהתערבות דודתה, והתקבלה לבית-מלאכה המיוחד. לא היה סוף לאושרה כאשר אחרי עבודה מאומצת עלה בידה לגלגל שבעים סבובים כנדרש ולבצע את עבודת הטווייה.

עבודת עיבוד הצמר, שהיא עבודת אומנות ויצירה, היא גם אומנות, שהפכה ברבות הימים להיות מקור לחמה של רותי, שפנתה להיות מורה למלאכה. סיומו של ספר הוא כפתיחתו: רותי מוציאה את כדור הצמר, מתיישבת על המיטה ומגלגלת את החוטים, וזוכרת את היום בו התכשרה על יתמותה. אך לפתע היא קמה על רגליה ונפרדת מכדור שעשה את שלו. היא חשה, שאינה זקוקה יותר סתם לגלגל חוטים, כיוון שמסוגלת היא ליצור מצמר יצירות של ממש, כשם שמסוגלת היא לטוות מחוטי שתי וערב של חייה מסכת חיים ויצירה.

"הרוזן ממונטה כריסטו" *

מאת נירה פרדקין

"הרוזן ממונטה כריסטו" מוכר למבוגרים שבינינו מילדותם: סיפורו של צעיר תמים ומאושר העומד על סף השגת כל מאווייו: נישואים עם נערה שאהב, וקידום בחייו המקצועיים ככימאי. וברגע האחרון העלילו עליו המקנאים בו והוא מושלך לכלא, שם הוא נמק 14 שנה.

במרתף הכלא הוא מכיר אב-מנזר ישיש הנחשב למטורף. אב המנזר מדריך אותו כיצד לשמור על שפיות דעתו, וכיצד להיחלץ מאותו כלא נורא. יותר מזה, הישיש גם מגלה לו סוד על אוצר גדול, חבוי שבאמצעותו יוכל להגיע למנוחה.

החלק שהכרנו כולנו נגמר בשובו של אדמונד לביתו, לעירו, לאביו ולנערה (אישה) שאהב. חלק זה הוא אופטימי מלא אהבה בצד הרשעה. חלק ישיש בו אמונה בכוחו של אדם לעמוד בכל מצב. הדמות הבולטת לצד אדמונד התמים, הוא אב המנזר הישיש הריאליסט ורב התושיה. האיש המפתח מעין רובינזונאדה, כש"האי", בו הוא חי הוא מרתף מצודת-הכלא אליה הושלך. האמונה באדם מתבטאת גם בעובדה שאדמונד לאחר שהשתחרר, חוזר לאביו ולאישה שחיכו לו כל אותן שנים. היה זה סיפור רומנטי, אופטימי, אך אולי לא כל כך ריאליסטי.

התרגום החדש שבידינו כולל את הסיפור כולו, או אולי כמעט כולו. בדף השער נאמר "תירגם ועיבד" אלא שלא ברור במה מתבטא העיבוד ומה שינה המתרגם בהשוואה למקור.

התרגום הנוכחי כולל אותו חלק עיקרי של הרומן שהושמט בתרגומים קודמים: החלק הקודר והפסימי. אדמונד דקטס מגלה שאביו מת ברעב, ומרסדס אהובתו נשואה למי שהלשין עליו. אדמונד בזכות עושרו הרב יכול להסתיר את זהותו וגם

להשפיע על חיי הבריות. הוא מציל מפשיטת רגל והתאבדות את מעבירו לשעבר ואחר כך נעלם לעוד עשר שנים.

בשובו לצרפת, 23 שנה לאחר מאסרו, הוא חוזר עשיר רב השפעה וחוזר רוח נקמה. הוא מוצא דרך להיכנס לחייהם של ארבעת האנשים שגרמו לאסונו ומביא על כל אחד מהם את סופו.

זכות עושרו הרב, יש ביכלתו לחקור את חיי כל אחד ואחד וכך למצוא את הנקמה המתאימה, נקמתו תתבטא איפוא בכך שהוא הורס את האנשים הן מבחינה כלכלית וגם ממיט עליהם חרפה.

אלא שבמהלך פעולותיו, אש הנקמה שורפת לא רק את ארבעת האנשים האחראים למאסרו אלא גם את כל מי שסביבם, כולל אשת הפרקליט שהפילילו ובנם שלא היו מעורבים באותו אירוע, כולל גם מרסדס האישה שאדמונד אהב ובנה אלברט שנולד מנשואיה לפרנגד, האישה ששלח את מכתב ההלשנה שהביא למאסרו. אותו אלברט שמונטה כריסטו החל לחבב למרות רצונו.

החלק הראשון מתרחש במרסי של 1815, התקופה שנפוליון בונפרטה גולה באלבה. החלק העיקרי מתרחש בפריס של שנות ה-40 למאה ה-19, זו פריס המוכרת לנו גם מסיפורי בלזק; פריס צינית ורודפת בצע.

תיאורי ההווי בספר זה מתאימים לאווירה שתוארה אצל בלזק. גיבורי הסיפור כמעט כולם אנוכיים, כמעט ואין אהבה ואמונה בין איש לרעהו, לא ביחסים שבין אדם לחברו וגם לא בתחומי המשפחה. ואכן סופם של אלה היה מר ונמהר על רקע הוויי חיים כזה, לא קשה לאדם עשיר כרוזן ממונטה כריסטו להשתמש בעושרו האדיר כדי לשחד, לסכסך, לגלות סודות נסתרים (ולכל אחד יש סודות שחשוב לו להסתיר) ולהמיט חורבן. היחידים מבין כל הגיבורים הרבים המאכלסים את הספר, שדמותם חיובית ויצאו בשלום מהמערבולת, הם זוג האוהבים האמיתיים: מקסימיליאן מורל, שספג תכונות חיוביות מאביו, הוא היחיד שניסה לעזור לאדמונד באותם ימים רחוקים; וולקטין וילפור אוהבתו של מקסימיליאן שבניגוד לאביה היא נפש טהורה ואוהבת.

מרסדס ובנה יישארו בחיים אלא שכל חייהם יחיו בצל המעשים הנוראים שעשה אבי המשפחה.

באשר למונטה כריסטו, לאחר שנקם, גילה שהנקמה היא אש השורפת הכל ואינה מביאה לו את הנחמה. אף-על-פי שעתה יוכל אולי למצוא מנוחה ואושר בחברתה של הנערה, היידה, אותה הציל מעבדות חרפה.

לפנינו, איפוא, סיפור מרתק שמשלב רומנטיקה עם ציניות, אמונה באדם וגם התבוננות פסימית על האופי האנושי. הסיפור בנוי במידה רבה על נורמות ומוטיבים של המאה ה-19 אך שומר עד היום על המתח שבו, לכן הוא ספר מרתק ומעניין. אלא שבאיזו פינה בתוכי, אני עדיין מעדיפה את הסיפור האופטימי מימי ילדותי.

הסבל בסיביר וילדי טהרן

מאת לאה חוקב

דבורה עומר נטלה על עצמה להביא לנוער פרשיות היסטוריות שונות וביוגראפיות של דמויות בולטות של גיבורים שפועלם ראוי להיזכר. מטרתה זו כבר הגשימה בכמה וכמה ספרים לילדים ולנוער, שחלקם הפכו לספרים קלאסיים. כך העלתה את פרשת גבורתה של שרה אהרונסון בספרה "שרה גיבורת נילי"¹, את פרשת תחנית הלשון העברית על ידי אליעזר בן־יהודה בספר "הבכור לבית אבי"², את דמותו של דוד בן־גוריון בספר "אל ראש ההר"⁴. לאחרונה אף קיבלה פרס בפולין על ספרה "דמועות של אש"⁵, המתאר את פרשת מרד גיטו ורשה ודמויות כצביה לובטקין, יצחק צוקרמן ואחרים. ספרים אלה והדומים להם ממחישים לקוראים הצעירים את המעשים והעלילות של גיבוריהם על רקע התקופה הנדונה, שאותה חוקרת המחברת ברצינות ובאמינות. הקריאה בספרות זו מקנה לקוראים גם ידיעות היסטוריות, ומביאה אותם להזדהות נפשית עם מעשי הגבורה והמסורות של הגיבורים.

זה מקרוב ראה אור ספר נוסף שלה: "התחנה — טהרן"⁶. בספר זה נפרשת לפני הקורא הפרשה הידועה של "ילדי טהרן" ועלייתם ארצה בימי מלחמת העולם השנייה (1943). כמו בספרים שנוכרו לעיל כך גם בספר זה, חקרה המחברת את התקופה הן מפי הגיבורים הראשיים, דוד ורחל לאור (לאומברג), והן מפי ילדי טהרן שהעלו זכרונות, ואף נעזרו בדפי יומן ובמסמכים שונים הנוגעים לנושא. על ידי כך מצטיירת בפנינו תמונה אמינה וריאליסטית, מעין דיווח מוחשי־אמיתי על האירועים. ספר זה אינו הראשון המטפר על פרשת ילדי טהרן. בן־ציון תומר, שהיה הוא עצמו בין הניצולים הללו, העלה את הפרשה במחזהו "ילדי־הצל"⁷, שאף הוצג בשעתו בתיאטרון "הבימה". כמו כן ערך בן־ציון תומר את הספר המתעד את הפרשה, ובו סיפורים אישיים של רבים מילדי טהרן, "ארום ולבן וריח תפוחי־זהב"⁸. הספר "התחנה — טהרן" מרחיב את היריעה ומתעד באריכות ובפרטות את פרשת נדודיו של דוד לאור, שהיה מנהל בית הילדים בטהרן בימי מלחמת העולם השנייה. הספר נכתב בגוף ראשון מפי דוד, המספר על ילדותו וביתו בפולין, גיוסו לצבא הפולני, בריחתו לרוסיה עם כיבוש פולין על ידי הגרמנים, והגלייתו לסיביר.

1. עומר, דבורה. שרה גיבורת נילי, שרברק, 1967. 2. עומר, דבורה. הבכור לבית אבי, עם עובד, 1967.

3. עומר, דבורה. קול קרא בחשכה, זמורה־ביתן, 1980.

4. עומר, דבורה. אל ראש ההר, זמורה־ביתן, 1984. 5. עומר, דבורה. דמועות של אש, שרברק, 1983.

6. עומר, דבורה. התחנה — טהרן, כתר, 1988, עמ' 256. 7. תומר, בן־ציון. ילדי הצל, עם עובד, 1963.

8. ארום ולבן וריח תפוחי זהב. ערך, כינס וחירגם: בן־ציון תומר, ירושלים, הספריה הציונית, תשלי"ב, 1971, עמ' 328.

ספר זה הוא למעשה כתב האשמה נגד הרוסים על אכזריותם והתעללותם ברבבות הגולים בסיביר הקפואה והרחוקה. ההגלייה של משפחות רבות חפות מפשע, הרעב הנורא ועבודת הפרך במחנות בסיביר, הניתוק מן המשפחות, ובעיקר — הסבל הנורא שעבר על ילדים רכים שחזו בעיניהם את מות הוריהם וחלו בכל הפגעים, הגופניים והנפשיים, תוארו בספר בכל ההמחשה הריאליסטית, בכשרון סופרים שבו נחנה דבורה עומר. זוהי תעודה אנושית, שאכזריות מחד גיסא, וגבורה ומסירות לזולת מאידך גיסא, משמשים בה כאחד. גילויי מסירות רבים, הן מצד הבוגרים והן מצד הילדים הקטנים הנאחזים באחיהם כטובע הנאחז בקש, מלווים את הקורא ומזעזעים אותו לא אחת. הנוער בארץ, השומע על השואה שעברה על עמו בימי מלחמת העולם השנייה, ומזהה אותה בעיקר עם הנאצים, מתוודע לסבלם של היהודים בנרדודיהם ברחבי רוסיה, בימי מלחמת העולם השנייה.

דבורה עומר לא התמקדה בספר זה רק בילדי טהרן, והמחצית הראשונה של הספר מלווה בעיקר את דוד בנודיו עד הגיעו לטהרן. גם עלילות משפחתה של רחל דרקסלר שברחה לרוסיה מאימת הנאצים, נגולה כאן בהרחבה, ומשתלבת לבסוף בגורלו ובעלילתו של דוד, שניהם עבדו כמנהל ומדריכה עם ילדי טהרן. פירוט זה הוא אולי הנקודה החלשה שבספר, שכן מודגש הרצון של המחברת לתעד את המאורעות הפרטיים של הגיבורים, ויהיו נוראים ככל שיהיו, בעוד כותרתו של הספר, "התחנה — טהרן", מבטיחה לקורא סיפור אחר, שאליו הוא מגיע רק במאה העמודים האחרונים. נקודת חולשה נוספת קיימת בסגנון הסיפור, הרצוף שאלות רטוריות רבות החוזרות על עצמן ומלאות את הקורא.

התיאורים של ילדי טהרן הסובלים הן מחולאים ופצעים גופניים, והן מגעגועים עזים על בני משפחותיהם שנותרו ברוסיה, או מסיוטים כתוצאה מחוויותיהם הנוראות, נקראים בנשימה עצורה. מרפית הבעיות שבהן נתקלו לאחר מכן מחנכי עליית הנוער בארץ, עולים לעיני הקורא כבר במחנה בטהרן, כגון: אגירת האוכל והפחד שמא מחר לא יקבלוהו, מכירות ומסחר בשוק השחור, מריבות וסכסוכים בין הילדים לבין עצמם, ואף מחלות מידבקות בהן חלו בנרדודיהם, כל אלה מתוארים כאן ביה אמן. מאידך גיסא, תיאורי העזרה שקיבלו מצד קהילות יהודיות ומאנשים פרטיים, מחממים את הלב ומדגישים חזור והדגש: כל ישראל חברים!

מן הספר עולה דמותו של דוד לאור, שהתנאים החמורים והמלחמה מסביב עשאוהו מנהיג ואב לילדי טהרן. הגעגועים על ארץ-ישראל והאהבה אליה, שליווהו מימי עלומיו, עברו גם לחניכיו, עד הגיעם לתחנה הסופית, לארץ ישראל.

דבורה עומר הציבה בספר זה נדבך נוסף לבניין שהיא מקימה מפרשיות העבר. היא קורעת חלון נוסף לקוראים הצעירים שזכו לגדול במדינה משלהם ולא חוו את הזוועות שהיו מנת חלקם של אחיהם, אך בקריאתם את הספר, יקחו הקוראים חלק בהזדהות עם עברם של הפליטים, ויכירו טוב יותר את ההתנכלויות העמים לעמנו בימי המלחמה הנוראה.

שני ספרים לבני הנעורים מאת משה גרנות*

מאת רחל בן-יהודה

גיבורו של הסיפור "להיות כמו כולם"¹ הוא דודיק, ילד בן שמונה החי בפלך מולדביה שברומניה. הוא מחליט, יחד עם חברו הטוב קובי, לבנות אווירון ולעלות לארץ-ישראל. בדרך זו, הם מקווים, יוכלו להתגבר על המחסומים הרבים הנערמים בפני משפחתו הרוצה לעלות לארץ-ישראל, כגון סחבת מכוונת מצד השלטון הקומוניסטי העריץ שברומניה — מזה, וצמצום דרסטי מצד ממשלת המנדט בהנפקת סרטיפיקטים — מזה. ההרפתקה הזאת מסתיימת במפח נפש, כשם שכא קץ לפעילות הציונית החופשית תחת השלטון הקומוניסטי. לא הועיל לפעילי "הקנים" הציוניים שתלו על הקיר ליד הרצל וויצמן את מארקס ולנין — "הקנים" נסגרו, והמנהיגים נאסרו.

עולם חדש נפתח בפני דודיק, הלא הוא עולם הנוער הקומוניסטי. דודיק מתחיל להזדהות עם האידאולוגיה הקומוניסטית וזוכה לאושר עילאי כאשר הוא מתקבל לשורות התנועה, ואף מעניקים לו עניבה אדומה. אך דא עקא, מסתבר לו שכלום לא יועיל — בשל היותו יהודי, הוא לעולם לא ייחשב שווה-ערך לכל חבריו, ובשל היותו בן של סוחר, "עלוקה, מוצץ דם הפועלים", יש לו סיכוי להיות מנוודה ואף רעב ללחם, שכן מעל ראשו של אביו מרחף איום המאסר.

דודיק מבולבל לחלוטין, ומתוך כוונה למצוא-חן בעיני "העולם החדש" הוא מוכן אף להלשין על הוריו, המבקשים לעלות לא"י, וכך להביא עליהם ועל עצמו צרה גדולה; אלא שאט אט חודרת לתודעתו האמת המרה, והיא שהוא לעולם לא יוכל להתערות בארץ לא לו. אחד האירועים המפכחים אותו הוא ביקורו אצל מרגריטה, ילדה בת גילו, בת של אציל שירד מנכסיו.

* עיקר עיסוקו של ד"ר משה גרנות הוא בתחום חקר המקרא, והנה בשנים האחרונות מוצאים אנו בעיתוני ילדים סיפורים מפרי עטו המיועדים לגיל הרך ואשר נכתבו מתוך כבוד גדול ואהבה רבה לקהל היעד, ראה למשל: "פטיפון בטיפת הטל", "כנרת", תשמ"ג.

ספרו בהגות המקרא, שעורר פולמוס גדול, הוא "התנין" — כף החובה, הוצ' תמוז-סטימצקי, תשמ"ו. על ספרו "המוות והנצח" — עיוני מחקר במקרא, הוצ' אור-עם, תשל"ז, ובה כפרס ע"ש ברסלבי מטעם החברה לחקר המקרא בשנת תשל"ח.

1. "להיות כמו כולם", ציורים ועטיפה: רות שחק, הוצ' כתר, תשמ"ו.

"אני יכול ללכת הביתה?" שאל רודיק, מתחנן כמעט.
למה לך? "עוד מעט חותכים את בשרו ומעשנים את השומן. נשב כאן לאור הפנס
ונאכל".

"את יודעת שאסור לנו...".

"ככה? ככיתה אתם מרברים כמו תוכים על קומוניזם ועל שוויון, אבל אתם לא משתנים
כאמת, היהודונים".

"למה את שונאת אותי כל כך?"

"אני! מה פתאום? בין כה וכה היו צריכים לנחור את החזיר. דרכם של חזירים להיהרג,
אין מה לעשות...".

"תרשי לי לצאת?"

"מי לא מרשה לך לך לך?"

"אבל... הכלבים...".

"כן, שכחתי, אתם מפחדים מכלבים...".

ליד השער הוסיפה:

"שכחתי שתמצה לראות איך נוחרים חזיר...".

רודיק הביט אליה בעיניים דומעות. באור הקסום של הערב, על רקע הבוסתן, היא פניה
הצחות מפחידות. מעיניה ניבטה שמחה לאיד, שמחת הנצחון.²

לאחר מסע ארוך של עינויי דין והשפלות עולה משפחתו של רודיק לארץ ישראל,
וכאן הם משוכנים במעברה ענקית, הבנויה כולה אוהלים ופחונים. בדי עמל הם
מצליחים להגיע למושב ולקבל צריף רעוע למגורים, אלא שבשל לבושו הגלותי,
מבטאו ומנהגיו המשונים בעיני חבריו, שוב אין רודיק מצליח להיות כמו כולם. הוא
מנודה ער כדי כך שחבריו אינם מוכנים להגיע למסיבת הבר-מצוה שלו. חברו היחיד,
צחי, נוטע בו מעט תקווה לעתיד טוב יותר.

הסיפור מסופר ברגישות רבה ומתוך הבנה עמוקה לנפש הילד ההופך לנער תוך
לבטים וייסורים. המחנך ימצא בסיפור זה כר נרחב לדיון בנושאים "בוערים" בכל
כיתה, כגון הילד הדחוי, משבר העליה ארצה, קליטת הילד העולה בכיתה. הספר
מתלבט בשאלות כבדות משקל, כגון: האם ניתן להסכין עם המיטען הגלותי הנושא
עמו כל ילד עולה? אם כן, כיצד? באיזו מידה אחראית החברה למעמד הפרט, ובאיזו
מידה אחראי הפרט עצמו לכך? המורה לדברי-הימים יוכל, כמובן, להתייחס אל
הסיפור כאל תעודה היסטורית ממבט אישי (שנות הארבעים והחמישים בגלות
ובארץ) ולהחיות באמצעותה את חומר הלימוד.

איורי הספר והעטיפה בוצעו בידיה האמונות של רות שחק, ונקל להניח שהקורא
הצעיר ייהנה מהם משום שהם מבטאים נאמנה את הריאליה של הסיפור.
גיבורו של "הנדר"³ הוא משהלי, בנם של יהודה ודובה צ'רקסקי מחלוצי העלייה

2. "להיות כמו כולם", עמ' 44.

3. "הנדר", ציור העטיפה: זהבה ספר, הוצ' תמוז'סטימצקי, תשמ"ו.

השניה. בשל מעשה גבורה שעשתה האם, נאלצת המשפחה לכרוח בבהלה מיפו לאלכסנדריה שבמצרים. האב עושה שם חיל, והמשפחה עולה מעלה מעלה בסולם חברתי והכלכלי, משהלי עצמו זוכה לכבוד גדול בחברת התלמידים ובעיני המורים. ואף זוכה להיות הילד המאושר המעניק זר פרחים לשולטאן פואד. אלא שהאם מתעקשת לחנך את ילדיה דווקא בארץ-ישראל, וכך, בתום מלחמת העולם הראשונה, חוזרת המשפחה ליפו. יהודה ורובה צ'רקסקי מתבקשים ע"י ועד הצירים לנהל את "בית החלוץ", הוא הבית שבשכונת עגימי ביפו, אשר קלט חלוצים בני העלייה השלישית בימיהם הראשונים על אדמת המולדת.

באחד במאי 1921, יום אחרי חגיגת הבר-מצוה של משהלי, פולש המון מוסת של ערביי יפו ל"בית החלוץ" והורג שלושה-עשר מדייריו ופוצע עשרות. בין ההרוגים — הוריו של משהלי, שנלחמו בגבורה לעיני בניהם, לפני שהשיגם המוות, משהלי, אחיו ואחותו ניצלים בנס. יום אחרי חגיגת הבר מצווה נשארים שלושת הילדים יתומים מאב ומאם. משהלי, נודר נדר על קבר הוריו שלעולם לא ייתפס ללא נשק, כשם שקרה לדיירי "בית החלוץ", ואמנם הוא הופך ללוחם עשוי ללא חת במאבק להבטחת שלומו של היישוב בארץ. מעט מעט מגיע הגיבור למסקנה, כי מידת הדין עלולה לגרום לשפיכות דמים אינסופית. משה מתחיל להבין שלא כל הנדרים, אשר נדר, אמנם קיים, ולא כל הנדרים ראויים להיות מקויימים.

הספר מסתמך על עובדות כהווייתן: יהודה ורובה צ'רקסקי, נרצחו בפרעות תרפ"א קבורים בבית הקברות שליד רחוב טרומפלדור בתל-אביב. הם הראשונים בקבר האחים, בו קבור גם י"ח ברנר. בנם, משה, היה אמנם, ככתוב בסיפור, לוחם עשוי ללא חת ושומר אמיץ בישוב הקטן שלפני קום המדינה. העובדות המתוארות בסיפור היסטורי זה ביד אמן מרתקות יותר מכל פרי דמיון. על-כן בהחלט מומלץ להשתמש בסיפור זה כבתעודה חיה להוראת התקופה. הגם שהסיפור מתרכז במאורעות בארץ-ישראל בשליש הראשון של המאה, הרי ניתן לומר שכמעט שום שאלה המועלית בו לא באה לידי פתרונה המלא עד עצם היום הזה. אנחנו "חכמים" יותר בשל הפרספקטיבה ההיסטורית, אך מתלבטים באותן השאלות. ניתן היום לערוך בכיתת לימוד "משפט" לגיבור על מעשיו ועל מחדליו ולהיות מעורבים בו בכל הלב, כאילו לא היתה כאן ידו של הזמן הרב שחלף.

וזהב טפר, המאיירת, היטיבה לעשות כאשר קבעה בעטיפה תמונת המשפחה הזאת בלבוש הימים ההם שלפני האסון ומסביב לה דפי מתאריכים של "המאורעות". במרכז שני הסיפורים עומדת חגיגת בר-מצווה, ששמחתה הושבתה. שני הסיפורים מבטאים אמת נושגה וכואבת, שארץ ישראל נקנית ביסורים קשים. שני הסיפורים כבר זכו להערכה רבה ולהמלצה חמה⁴.

4. ראה לדוגמה: מנחם רגב, להיות שייך — משה גרנות, "להיות כמו כולם..." "ידיעות אחרונות" 21.11.86; רוני

סומק, בדם ואש יהודה — על "הנדר" מאת משה גרנות... "כמחנה" 18.3.87.

אני מניחה שהגיל המתאים לקריאת סיפורים אלה הוא גיל חטיבת הביניים, אך בשל הנושא ההיסטורי שב"הנדר" יש להניח שאף נערים ונערות בגיל גבוה יותר ימצאו בו עניין.

אדם והפרח — שתי דעות

מיכל סנונית, אדם והפרח, איורים: נעמה גולומב, הוצ' כתר.

מיכל סנונית ממשיכה בדרך שבה התחילה בסיפרה "ציפור הנפש" — שוב סיפור-משל עדין (שמזכיר את ספריו של אבנר כץ: "ואז הצב בנה לו בית" ו"מישהו מוצא פרח"). איורי הקו העדינים של נעמה גולומב הם חלק אינטגרלי של הטקסט. אדם (שם הגיבור) מגלה ליד ביתו פרח, הוא מטפח אותו, מתקשר אליו. הפרח הופך בציור לעלמה צעירה: "עכשיו נעשה הבית כולו חדר אחד גדול. אדם והפרח ניצבו בו ללא מחיצה ביניהם". סיפור פיוטי על היווצרות קשר בין שנים, סיפור של אהבה.

מנחם רגב / "ידיעות אחרונות"

ועל אותו ספר

עוד אחד מאותם ספרים שנכתבים מצויירים ומודפסים מהר, במסגרת התעשייה החדשה של ספרות ילדים. יש מי שנמצא כל הזמן עם היד על הדופק ושוקל ומעריך מה ילך בשוק. כל אדם מקצועי בתחום יסביר לך שאין חשוב מהתפאורה. זה "אלף בית". אז התפאורה היא של "ספר נשמה", אולי מינימלי בנפחו, אבל כולל כל מה שצריך להיות שם, אלא שכל הסיפור מתחיל ונגמר בתפאורה. מעבר לזה יש לנו אשלייה של דמויות עם אשלייה של עלילה עם אשלייה של נגיעה ללב. היינו רוצים להתחבר אל אדם, גבור הספר, אבל מה לעשות שאפילו למחברת אין שום יחס אליו. אם יום אחד יבקרו אותנו יצורים נבונים מכוכב אחר, הם יהיו נבוכים לגלות שאחד מרגעי השיא בקשר בין אדם לבין פרח מתמצה בשלט שתולה אדם בחצרו: "פרח פרטי, לא לקטוף". מעניין איך היה מגיב הנסיך הקטן על הרומן בין השניים. אולי היה ממלמל משהו נוסף על המבוגרים. אגב, כל שנאמר על "אדם והפרח" תופס לגבי ספר שיצא לאור בסמוך אליו, "איילת השחר", אותה מחברת, אותה ציירת, אותה הוצאה.

דניאלה כרמי / "ירושלים"

לכיתות הנמוכות

סיפור שיש בו דמיון וחלום, משחק מילים במונחים, ענני כבשים או קשת בענן. "הכבש אפרים שואף להגיע אל השמיים ולפגוש מקרוב את ענני הכבשים שאת דמותם ראה במים". הוא אכן זוכה במסע הנכסף על השמים.

הדמיון מתוחכם ומבוסס על ידע קודם, במיוחד ידע לשוני (בטוי כמו "ענני כבשים"), לכן ייתכן שלא כל הילדים יבינוהו בכל זאת הוא מומלץ לאלה שיבינוהו (מה גם שאפשר להדריך בהבנתו). חשוב לציין לא פחות את הציורים המקסימים שהם חלק מהסיפור.

סיפור מחורז על ילד סקרן שבורק כל מכשיר בבית — ובאותה הזדמנות גם מקלקל פה ושם.

לכן הוא מכונה עירון מקלקלון. כפתרון לבעיה נותנים לילד תיבת-קלוקלים. בתיבה — שעון ללא מחוגים, טלפון בלי חוט, תקליט שרוט, טרנזיסטור שאינו מנגן. בכל יום מוסיפים חפץ למלאי. הילד שמח וגם ההורים שמחים. החפצים בבית נשמרים. ואפילו הטרנזיסטור שלא פעל, התחיל לנגן שוב.

שירים שתוכנם — העולם המעסיק את הגיל הרך עם דגש על החיכוכים עם עולם המבוגרים: "אבא אומר שפעם כשהייתי בן שנה בערך, פטפתי המון ללא טעם", סבתא אומרת כי "דיברתי לענין" ואמא "שלא דיברתי כלום".

הריתמוס בחריזה, לא תמיד שוטף. יש הליכה אחרי צורת הביטוי של סלנג: "צחצח מהר תישניים" "מציל ת'עולם". בשירים מבצבץ הומור, "ההורים פוחדים ממש, רועדים

ענני כבשים, כתב: רוני לוי (פרות), ציירה: רוני לוי (פרות), הקיבוץ המאוחד, 1987, מנוקד.

תיבת הקלוקלים, כתבה: נעמי בן-גור, ציורים: גיל-לי אלון, ספרית הפועלים, סדרת פשוש, 1987, עמ' 22, מנוקד.

כשאני מול הראי, כתב: שלמה אסף, ציירה: מיכל רון, הוצאת יוסף שרבק, 1986, 36 עמ', מנוקד.

שאם פעם את העולם אחצה, אעמוד קרוב מדי לקצה".

סיפור משעשע — המלך-למך, שמאס בכל גינוני המלכות ורצה הפסקה ושיהיה בה, פלפל ופיתה, גיינס וחולצה אדומה. לטפס על עצים, להריח פרחים ועוד... כל התענוגות האמיתיים שיש בחיים, כל חלומותיו נתגשמו, כאשר נמצא ליצן שהחליף את האיש — והעם כלל לא הרגיש. בינתיים הואילה המלכה ברוב טובה להישאר בתפקידה. הילדים מוזמנים לכתוב (בסוף הסיפור) מה לדעתם יקרה אחרי שנה.

המלך למך, כתבה: עדינה בראל, ציורים: הגה אדלן, הקה"מ, 1987, 32 עמ', מנוקד.

בספר, כונסו סיפורים שראו אור לראשונה, בין השנים 1930-27. נושאי הסיפורים לקוחים מהיי הילדים ומעולמם הקרוב. הבובה, הציפורים, הים — ומצטיינים בתמימות ובחן.

מתנת-הים, כתב: לוי קיפניס, איורים. מיקי קלוגמן, ספריית פועלים, 1987, 53 עמ', מנוקד.

ספר קליל ומשעשע על סבתא יוצאת דופן, בעלת רוח צעירה. היא מחליקה על גלגליות. כשנכדה בורח — היא בורחת אתו רודפת אחריו כמעט לאמריקה, אך מחזירה אותו (מרצון). בו ביום. היא מצטיינת בטיפול במחלות ילדים — וכשהיא רוצה לנוח — מכריזה שחלתה בחצבת. הספר כתוב בהומור.

סבתא על גלגליות, כתבה: אלנה קלברגר, תרגמה: דפנה ארנולד עמית, צייר: האנס ברנס, כתב, ראשית קריאה, 1987, 109 עמ', מנוקד.

5 סיפורים, שגיבוריהם הם האחים אסף ואמיר. אסף הוא ילד רגיש וחולמני, וכל התרחשות מציאותית מלווה בספר בתיאור חלום. בסיפור 'אמת או חלום', מתנפל כלב גדול על כלבו הקט של אסף. אסף מצליח להצילו — ובלילה חולם על אותו כלב. בסיפורים האחרים אבא נוסע לשבוע לחו"ל ולאסף קשה בלעדיו. המשפחה טסה לחו"ל — ויוצרת קשר עם חייל שגם שמו אסף, וכשהוא נפצע מבקרים אותו בבית-החולים.

אמת או חלום, כתבה: נעמי אבי-יצחק, ציירה: אלישבע געש, ספריית "מעריב", 1988, 47 עמ'.

לספר כוונת חינוכיות לימודיות — וגם כוונה לעזור לילדים להתמודד עם פחדים. הרעיון של הגשת עוגת יום-הולדת בצורת טנק מילטריסטי מדי.

בספר שבע אגדות מונרכיסטיות קצרות. הגיבורים כולם מלכים, מלכות, נסיכים ונסיכות. אצלם הכל יכול להתרחש כי "אין דבר שמלך אינו יכול לעשות". עם דעה כזו אפשר לשוט בעולם הדמיון להיכנס ולצאת מכל מיני מוזריות בכל מיני דרכים בלתי צפויות כמו המלך שנהפך למקק בגלל

עובר דרך הסוד, כתבה: נורית זרחי, אייר: כרמי גל, הוצאת שוקן, 1987, 62 עמ', מנוקד.

חטאי אבותיו. או המלכה שהלכה לאיבוד בכיס מעיל ישן
שלא אונרר שנים רבות, ולכן האוויר בו הוא של זמן אחר...

עלילותיה של ילדת פלא קרסוליה הנקראת כך על שם
קרסולי הפלא שלה המחוללים נפלאות, ועוזרים לסביבתם
ולבאים במגע עם קרסוליה.

הספר הוא ראשון בסדרה ויהיה המשך לו. הספר הוא
מסוג הספרים הקלילים שחלק מן הקוראים בודאי ימצא בו
עניין וחלק אחר יניח אותו מידיהו מספר עמודים, כי מה
שכתוב בפרק הראשון הוא מה שמסופר בפרק אחר, אולי
בשינוי קל.

אגדה מחורזת, חיננית ומרתקת.
למלך סין, שנפשו חפצה בכך — נולדו רק בנות, אותן
השליכו לאמבט. לבסוף נולדו תאומים בן ובת, ועקב טעות
נחטף הבן (עמ' מו) במקום הבת — הושם בתיבה בנהר
ואומץ ע"י משפחת איכרים הוא כמעט מוצא להורג בשל
נסיונו לגנוב אוכל מארמון המלך לבני הכפר הרעבים — אך
ברגע האחרון נמנע האסון והכל בא על מקומו בשלום.
בעזרת הומור ומוסר השכל ובנוסף לכל זה היה מזמן לפני
שנים, כשמעניי השליטים היו זולגות דמעות פנינים, היום
הכל שונה וכל הקסם תם. היום הם לא בוכים גם לא בדמעות
אדם".

ספר שירים "מבעיות" הילד בגיל הרך. הנקודות הכואבות
מובלטות בהומור. כמו בשיר "תירוצים" "כשרצתי אתם
ואמרתני חכו לי. הם במקום לחכות, פשוט צחקו לי". או
בשיר "הבדל של מלה" ... "כשאומרים לי: "אתה כבר בן
שמונה!" / אני נהנה / אבל יש אנשים שאני שונא / כאלה
ששואלים: "אתה רק בן שמונה?"
כן עוסק הספר בבעיות של אחרים, הנוגעות ללב הילד
כמו האישי העוור.
חרוזים קלילים, איורים מתאימים.

גליה מצאה גדי שאבד מפנית-החי. וכשהחזירה אותו מצאה
חבר והוא גדליה הרפתן.
סיפור על ידידות בין מבוגר לילדה המעניק לה בטחון
ומגביר את בטחונה העצמי.

קרסוליה — עלילותיה
של ילדת פלא, כחבה:
צפי שחרור, ציורים: טסי
כהן, הוצאת ענבל,
1988, עמ' מנוקד.

הנסיף הגנוב, כתב. אלי
מלכא, ציורים: כריס-
טיאן שלר, הוצאת כתר,
1987, מנוקד.

"מחקן הפנסים", כתבה:
חגית בנוזמן, עיצוב
ואיור: רחל ליאור,
הוצאת מודן, 1988, 55
עמ', מנוקד.

גדליה של גליה, כחבה:
ליאורה שמשון, ציירה:
כרמית גלעד-פולארד,
הקה"מ, 1987, 24 עמ'.

השנים חולפות מהר ותינוקות, שנדמה כי רק אתמול שכבו בעריסה ומלמלו "מְמָמָה", גדלים לילדים וילדות, נערים ונערות. אבל אי-שם, במעמקי המגרה, או הקופסה, יהיה פנקס קטן ובו כתובה שפת התינוקות שלהם — מזכרת נצח מהשנים הראשונות לחייהם.

כך עשתה בסיפור ציפי אחותה של מור הקטנה. בסוף הסיפור, בספר דפי מילון מוכנים.

אגדות-עם שונות, כולן בנושא הארנבת עם ציורים יפהפיים ומיוחדים. הארנבת ערמומית, פקחית שיודעת להסתדר. בספר גם מעשיות מכל העולם; מעשיה אסקימואית גרמנית; משל אפריקאי — ומשל, משל אופוס. המוטיבים מוכרים, לעיתים יש מוסר השכל.

שירים על חוויות ומשאלות של הילד הרך. חוויה כמו הליכה למכולת לקנות עשר ביצים ולחם ובדרך לבלבל בין הדברים ולבקש עשרה לחמים וביצה. או משאלה כמו "לו היה לי אח" ש"אני אותו אוהב והוא אותי יותר". החרוזים לעתים מאולצים כמו: "כשבתי הקטנה עלי כעסה לקחה סלסילה ובה הכניסה".

הקורא או השומע הרך ישמח לדעת כי בעיותיו הן גם בעיות של ילדים אחרים בגילו.

סבתא גרמניה נשארת כשמרטף — ונכדיה יוצאים אתה למסע הרפתקאות, שנמשך כל חופשת הקיץ. תוך כדי המסע, עוזרת המשפחה בפתרון בעיות, ונעזרת בחוויות — המעשירות והמצחיקות את הקורא. הספר מסתיים בנימה מברחת, המוליכה למסקנה שכל ההרפתקה, מקורה בדמיונם של המשתתפים. אם כי, יש בה מרכיבים מציאותיים רבים.

לכיתות בינוניות וגבוהות

תרגום חדש לספר קלטי, תום הוא ילד יתום, שוליה של מנקה ארוכות. מימיו לא התרחץ ולא התפלל, אך ספג מכות רבות. הוא מגיע לביתו המפואר של סרג'ון. פוגש נערה יפהפיה ומואשם בגניבה שביצע מעבדיו. בכריחה הוא מגיע אל הים — ופה מתחיל החלק הרמיוני

שפת התינוקות של...
כתבה: סמדר שיר,
ציירה: פזית מלרדושי,
מודן, 1988, (לא
ממוספר), מנוקד.

ספר סיפורי הארנבות,
כתב: תום זיידמן פרויד,
תרגום: שלמה אבס,
צייר: תום זיידמן פרויד,
הוצאת עגור (מודן),
1987, 40 עמ', מנוקד.

גם זה קרה לי, כתבה:
אסתר ברחיים, אייר:
אבנר אברהמי, הוצאת
המחברת, 44 עמ',
תשמ"ה.

סבתא והקרון הירוק,
תרגמה: דפנה ארנולד-
אמית, איירו: האנס
ברנס ועידית פאנק,
כתב, 1988, 113 עמ',
מנוקד.

ילדי המים, כתב: צירלס
קינגסלי, תרגם: אוריאל
איתמר
ענבל,
עמ'.

של הסיפור. כים הוא פוגש את ילדי-המים המופלאים. עולם קסום ומאושר נגלה לפניו והוא נשאר בו. הספר כתוב בהומור אנגלי עדין. ויש בו יותר משמץ ביקורת חברתית.

ספר המחנך לקבלת היוצא דופן והשונה. קיזי היא ילדה צוענייה הגרה עם סבתה בקרון ומיודדת עם הסוס ג'וי. היא מבקרת בבית-ספר, בכפר, ולחברותיה קשה מאוד לקבלה. הם מכים ומעליבים אותה. עם מות סבתה עוברת קיזי החולה לבית האדמירל סויט, שם היא מבריאה ורוכשת ידידים — ואח"כ מטופלת ע"י עלמה יוצאת דופן, רווקה שמעניקה לה אהבה ללא תנאים ודרישות. לאט ובהדרגה, מוצאת קיזי את מקומה בחברה.

ספר נוסף בסידרת בית קטן בערבה, מצטרף לז'אנר "הרובינונאדה", כשהוא מעלה בשפע של אירועים יומיומיים, את תמונות הניתוק של המשפחה, מסביבתה הכפרית לסביבה עירונית. מתארת את עצמה ואת חוויותיה.

אחד-עשר סיפורי-עם ובהם מוטיבים אופייניים לז'אנר זה. הסיפור "הזקן והעז שנעלמה", הוא וריאציה של "מעשה העז" (עגנון), מוטיבים אחרים: הצלה פלאית, מציאת בת אובדת בעזרת חכם בעל כוחות כמוסים; עזרת בעלי-חיים לבני אדם ועוד. מוטיבים יהודיים מיוחדים: שנאת הגויים ליהודים בגולה והצלתם המופלאה. חכמתם של יהודים. הסיפורים כתובים בצורה מעניינת, כדרכם של סיפורי עם. אך פה יש שיבושי לשון. לא ברור מה הם מקורות הלקט.

הספר מכיל ראיונות עם חמישה-עשר בני יורדים, השוהים באמריקה. סמדר שיר שומעת את דברי הנערים והנערות המספרים, רובם בכאב עמוק על חייהם החדשים במולדת החדשה. לספר יש אופי של פתבות ולא של סיפורים וכמובן שהיינו רוצים לדעת יותר על המספרים עצמם, הרקע ממנו הם באים, מצבם הקודם בארץ, הסיבות לירידה וכיוצא בזה. הנערים והנערות עצמם מספרים בעיקר על געגועיהם וכעסם על הוריהם. בקטעים אלה הסיפור עצוב מאד.

קיזי, הילדה הצוענייה, כתב: רומר ג'ודן, תרגמה: עדיה זרטל, ציירה: קרינה קלגי, זמורה-ביתן, (ספרי מופת), 1987, 120 עמ'.

החורף הארוך, כתבה: לורה אינגלס-וולדר, תרגמה: טלי נתיב, עירוני, איירו: דני קרמן ואבנר כץ, זמורה-ביתן, 1987, 240 עמ', מנוקד.

הדוכס והחוכר היהודי, כתב: שלום בביוף, צייר: המחבר, הוצ' הראל, 1986, 96 עמ'.

כשעזבונו את ישראל, כתבה: סמדר שיר, מודן, 1987, 132 עמ'.

מבנה הספר אחיד מדי וחוזר על עצמו. חשיבותג של הספר רבה, מהנכים ומדריכים יכולים למצוא בו תועלת, כבואם לשוחח על הבעיות שעולות בסביבתם.

עלילה דמיונית מעולם המסורת הסקאנדינאבית, שני אחים הראל ויונתן, מגלים אומץ ומסירות הדרית הראויים לציון. הצעיר המכונה צימוקי, הוא ילד חולה, אחיו מצילו משריפה ומת. צימוקי המתגעגע מת אף הוא ושניהם מתחילים חיים חדשים בארץ פלאות הנקראת ננגיאלה, שם הם נלחמים בכוחות רשע ובמפלצת מימיקדם בשם קטלה.

ספר הרפתקאות מותח ומרגש... סוף הטוב לנצח, אך הגיבורים נספים ועוברים לעולם אחר. המסר: המוות אינו סוף פסוק, יש חיים לאחר המוות וניתן לעשות טוב בכל מקום ובכל זמן. כמו באגדה — הרע בא על עונשו וסוף הטוב לנצח; האיורים יפים מאוד. אך הלשון שבתרגום — לא תקינה ו"מתיילדת".

הצייד הנועז, נתנאל במפו, יוצא עם ידידו האינדיאני צינגציגוק למלחמות קשות באויבים אכזריים המתנכלים לחייהם. האינדיאנים מעריצים את זריזותו ואת עינו החדה ומעניקים לו את הכינוי "עין הנץ". נתנאל במפו מצדיק כנוי זה במהלך חייו המופלאים.

הגשש המכונה "עין הנץ" יוצא למסע מסוכן ביערות אמריקה כדי להביא את מייבל הצעירה אל אביה המשרת במצודה על גדות אגם אונטריו. במהלך המסע הקשה ורצוף הקרבות, מתאהב הגשש במייבל היפה. אולם בהגיעם למחוז חפצם נכונה לו אכזבה. סיפור הרפתקאות אינדיאני.

"את סבא לייזר, אף אחד לא שואל: "של מי אתה סבא" כולם יודעים שהוא סבא של כולם ובעצם הוא סבא של אף אחד". הסופרת מספרת כיצד אימץ מני הקטן את סבא לייזר, שיהיה לו סבא בקיבוץ, ואכן זכה מני בסבא, שהוא גם חבר וידיד נפש.

על קשרי ידידות אלו מספרת גרדה כהן בספר.

סיפורים של ילדי ראשון-לציון במלאת לה 100 שנים, כתובים בפתוס רב תיאור של העליה לארץ מהגולה; עבודת

האחים לב־ארי, כתבה: אסטריד לינדגרן, תר־גמה: כנה קרגיוו, צייר: א. ילון יקלנד, ספרית פועלים, תשמ"ה, 199 עמ', מנוקד.

צייד הצבאים, כתב: פנימור קופר, תרגום ועבוד: צפרירה גר, ציורים ועטיפה: אבי כץ, כתר, 1987, 211 עמ'.

הגשש, כתב: פנימור קופר, תרגום: חנה לבנת, ציורים: אבי כץ, כתר, 1988, 228 עמ'.

סבא של אף אחד, כתבה: גרדה כהן, צייר: בני לויך, הקיבוץ המאוחד, 1988, 103 עמ'.

הבצלות בחולות, כתבה: גאולה קדם, ציירה: בינה

גבירץ, הוצ' זימון,
1988, 158 עמ'.

הארמה, שמירה בכרמים ומפגש עם שודדים ערבים
ושוטרים תורכים. בנית בית העם ובית הספר, שתילת דקלים
במושבה — ובציר הענבים, זכרונות הילדות כוללים מלבד
הדברים הנעימים גם "שמן-דגים" המשקה הנורא שילדי
התקופה, היא נאלצו לבלוע למען בריאותם.
הווי חיים שונה — טיולים לבית-הקברות ולקבר הברון,
פחד מצבועים ועבודה בפרדס.
האיורים של בינה גבירץ, משקפים את אוירת הימים ההם
בחן ותמימות.

הגיבור מישי הוא ילד כפרי בן נגר עני, שלומד בפנימיה
בעיר-שדה בהונגריה. הוא עובד מעט (ומרוויח מעט כסף) —
קורא עתון לעיוור זקן, ומלמד (לטינית וחשבון) ילד בן
כיתתו. הוא הסתבך על לא עוול בכפו ונחשד במכירת
כרטיס הגרלה. משמש מתווך בין צעיר הרפתקן ונערה יפה
אותה הוא אוהב בסתר.
בספר תיאור של בדידות. ילד רגיש וביישן, בפנימיה,
הרחק ממשפחתו. כתוב בהומור דק.

לא אשם, כתב:
זיגמונד-מוריץ, תרגם:
אלי נצר, ציירה: קרולי
ריין, הקיבוץ המאוחד,
1987, 192 עמ'.

בספר מתוארת ילדותו של האיש שנעשה לבעלה של
הסופרת ופגישה על גדות אגם הכסף. הסופרת מתארת את
החיים התוססים מלאי הפעילות בחווה, כאשר כל בני הבית
נוטלים חלק ונושאים בעול. את ההווי, התעללות הנערים
הגדולים במורם הקודם ואת חרדתו של אלמנו למורה
החדש.

בן אפרים, כתבה: לורה
אינגלס וילדר, תרגמה:
טלי נתיב עירוני,
איורים: גארה ויליאמס,
זמורה-ביתן, 1987, 213
עמ'.

אביו של אלמנו הכין הפתעה בעצה אחת עם המורה
ועוד. אפיזודות מפתיעות. האווירה ספוגה חייניות וחייניות.

מבחר מסיפורי "אלף לילה ולילה" (המעודנים שבהם), כולל
סיפור המסגרת על הנערה שהרואד והנסיבות בהן סיפרה
את סיפוריה, הסיפורים מוכרים לנו בחלקם מספרות האגדה
בעולם.

אלף לילה ולילה (סיפור-
רים ואגדות לילדים),
תרגם: יואל פרץ, כתר,
1987, 161 עמ', מנוקד.
אינטגרה, 1987.

הסיפורים בקובץ זה הם: סינדרבאד המלח. הנסיך והסוס
המעופף והסיפור על רצונו של הבורא מול תחבולותיו של
הארם, הלשון נשגבה ומליצית, אולי תהיה קשה לחלק
מהקוראים אלא שהיא תורמת לחגיגות המתאימה לספר.
הסגנון ערוך, עפ"י כללי המעשייה. משחקי הלשון,

הקטעים ומבני-הלשון החוזרים על עצמם, והשילוב בין החזור והמתחדש.

הספר מוקדש "לכל אלה היכולים לדמיין כי הדברים קרו באמת, ולכל אלה המקווים כי אכן יקרו" ואכן ההקדשה מתאימה לספר.

זוהי אגדה מודרנית על לוקאס-קאשה, פרחח הכפר, שבכוח קסם מוצא עצמו מלך על אבדן. הפרחח, הבטלן, מוצא עצמו מעורב יותר ויותר בענייני הממלכה.

עיקר מעייניו הוא למצוא דרך למנוע מלחמה בין ארצו ומדינת בישגור, לשם כך הוא יוצא למסע תלאות מלא סכנה, הסיפור בנוי על מוטיבים ידועים באגדות ובמיתולוגיות קלסיות: המלך עלה מהים, ועם שריו יוצאים מחופשים לרחובות העיר.

הסיפור כתוב בהומור רב. הן בתיאור הדמויות והן בשימוש שהוא עושה במוטיבים ידועים בספרות. כמו שאלת הכבוד והגבורה מול יצר הקיום.

בשורתו העיקרית בסיפור היא החתירה להבנה בין בני-אדם להשגת השלום.

עולמו הפנימי והחיצוני של ילד ירושלמי, בן משפחה דתית, מצטייר בספר.

הידיעה על מותו של החזן-איש (ר' ישעיהו קרליץ) שהגיע לאוזני הגיבור באמצע שיעור ההתעמלות, עושה עליו רושם עז ודבר התבודדותו בחדרו 40 שנה בלימוד תורה — משפיע על הילד שרוצה לחקותו. בין הגעת הידיעה לבין ההלוויה, מתרחשת עלילת הספר ובה שזורים זכרונות אוטוביוגרפיים של המספר על החיים בירושלים בשנות ה-50, ועל דמויותיה יוצאות הדופן, המכניסים נימה הומוריסטית בכתיבה. שכונות בירושלים מצטיירות בחיות ובאמינות. והילד הנתון בקרע — להיות צדיק או לשחק כדורגל, עושה רושם אמין.

לכיתות הגבוהות

רומן היסטורי על המרד בגליל, בימי בית שני. הגיבורה הרס — מספרת בגוף ראשון — גרה ביישוב על שפת הכנרת. היא יתומה מאם שמתה בלדתה אותה. אביה אוהב את אחותה

שתי פרשיות חייזר
הראשונות של לוקס
קאשה, כתב: לויז
אלכסנדר, תרגום: אחי
פז, זמורה-ביתן, 1987,
151 עמ', מנוקד.

החזן-איש מת באמצע
שיעור התעמלות, כתב:
ישראל סגל, צייר: יקי
קאופמן, מסדה (ספריות
קיפוד), 1988, 64 עמ'.

הרס, כתבה: אסתר פיין,
ציירה: רוני רכב, ספרית
פועלים, 1988, 287 עמ'.

רות הדומה לאמה. והדס טובלת הן מקנאה והן מתרמית השלילית. הסב שברח מפני הרומאים בירושלים — מרגיע ומעודד. אלישבע שכנתם, שהיתה מאורשת לאב לפני נשואיו, גידלה אותן והיא נאמנה לאהבתה. יצחק ורחל התקופה נמסרת באמינות — המחולות בכרמים, ההכנות למרד בסוסייתא ובגמלא, נפילת יודפת ובגידתו של יוסף בן מתתיהו. העלילה אמנותית והספר נקרא במתח רב. המחברת, חברת קיבוץ עין גב, תיארה את הכינרת ברגישות וכאהבה.

עלילות גבורה של אמהות בשואה המגינות על ילדיהן ודברי ילדים ניצולים המספרים את שעבר עליהם. מדובר על אירועים בשטחי ברית המועצות והנעשה שם ע"י הנאצים. הערויות בספר זה הן מועזות במיוחד ומתאימות לכיתות גבוהות בלבד.

המחברת אינה מתיימרת לספר בעל אופי ספרותי, אלא מוסרת עדויות "יבשות" בלבד.

ילדים בשואה, כתבה:
ליזה לוריא-קליבנוב,
הרגם: ב"צ לוריא,
אינטגרה, 1987, לא
מנוקד.

משוט בעולמנו

פעילות יצירתית בעקבות קריאה בספרים בסיפורי הציבורית ברמת השרון

כמת־ספר

קבוצת תיאטרון נוער פועלת בספרייה הציבורית ברמת השרון. זו השנה השנייה. בקבוצה משתתפים שבעה-עשר בני נוער מחטיבות הביניים והתיכון במושבה, מודרכים על-ידי הבמאית דורינה בן-דור.

הקבוצה מעלה מספר פעמים בשנה הצגות מבוססות על קטעים מתוך ספרים בנושא מסוים. זוהי מסגרת תיאטרונית המשלבת את תחומי התיאטרון והספרות. מטרת הפעילות: לעודד קריאה עצמית והיחשפות לספרות ילדים: לחנך לצפייה בתיאטרון, להעביר מסרים ערכיים באמצעות חוויה אמנותית.

לכבוד שנת ה-40 למדינת ישו אל מציגה "בימת הספר" "יומ/לדת שמח, ישראל". בהצגה 5 קטעים, המתארים חוויות של הנינוער בארץ בתקופות שונות, הקטעים לקוחים מתוך ספרות ילדים ונוער המשקפת את הוויית המדינה וחוויותיה והמעמידה במרכזה את התמודדות בני הנוער הצעירים עם הבעיות הגדולות של החברה הישראלית. המאבק לעצמאות, התבגרות בצל המלחמות, קליטת עלייה, והבעייה היהודית-ערבית.

בהצגת קטעים מתוך הספרים:

1. חבורה שבזאת, כתב: פוצ'ו (ישראל ויסלר) מסדה, 1958, 204 עמ', בלתי מנוקד — פרס ברש.
2. הואדי היה הגבול, כתב: אוריאל אופק, ציורים ועטיפה: אבנר אברהמי, כתב, 1986, 126 עמ'.
3. המצחיקה עם העגילים, כתבה: יעל חזמן, ציירה: שושנה היימן, עם עובד, 1969, 125 עמ'.
4. כרים על הראש, כתבה: צביה גולן, ציירה: נורית יובל, זמורה ביתן, 1983.
5. יידידות במבחן, כתבה: הורית אורגד. ציירה: נורית יובל, הדר, 1977, 130 עמ'.
לציון יום הזכרון לשואה ולגבורה הציגה "בימת הספר" את "פרחיתיל" והועלו חמישה קטעים מתוך ספרות לבני הנעורים, העוסקת בשואה.

פרס מחקר בנושא יצירתה לילדים של מרים ילן שטקליס

(מטעם קרן ספרי מרים ע"ש הדסה וד"ר יהודה וילנסקי ז"ל

מעובונה של מרים ילן שטקליס)

בפרס בסך 1000 ש"ח זכתה טובה וויס — על עבודתה "שירי מרים ילן בהשוואה לשירי יהונתן גפן".

בפרס עידוד בסך 500 ש"ח זכתה רונית זלצמן.

התחרות מתקיימת בכל שנה.

עבודות ניתן להגיש עד תחילת אפריל, למדור לספרות ילדים, ר' דוד המלך 8, ירושלים.

טקס חלוקת הפרס התקיים ביום ראשון 8.5.88 בחיפה, בבית הספר להשתלמות לעובדי הוראה בכירים, ביום-עיון המוקדש לזכרה של מרים ילן-שטקליס, בהשתתפות ד"ר יוסף גולדשטיין — מנהל המחוז.

הרצו: מר גרשון ברגסון, ד"ר מירי ברנך, הגב' הרצליה רוז.

כלת הפרס, הגב' טובה וויס מסרה פרטים על מחקרה.

בטקס השתתפו כ-300 איש. מנהלי בתי-הספר במחוז חיפה, מורים ומדריכים לספרות ובני-המשפחה.

כנס שנתי לספרות ילדים ונוער

הכנס השנתי של "קרן בית הנשיא" יתקיים ביום י"ט בתמוז תשמ"ח 4.7.88

ונושאו: עגנון בבית הספר

לרגל מאה שנה להולדת הסופר ש"י עגנון

פרטים נוספים במודעות ובהזמנות או בטלפונים:

בשעות: 7.30-12.30 02-238202/4

8.00-15.00 02-639984

נתקבלו במערפות

1. אדלשטיין ברברה, **דינאטה לנערות**, הוצאה לאור, ר. סירקיס, תשמ"ד.
2. אוליפקי שמואל, גוגואים, ציירה: קריסטינה קדמון, הוצ' המחבר 1987, 22 עמ', מנוקד.
- אלבין אושרת, העפרון החצוף של אושרת, הוצ' "נוצה וקסת", תשמ"ז, (לא ממוספר), מנוקד.
4. בורשטיין-לזר תמר, קופיקו אולי תדע איך קוראים לקולות, צייר: מ. אריה, יבנה 1988, (לא ממוספר), מנוקד.
5. בורשטיין-לזר תמר, קופיקו אולי תדע את שמות בעלי-החיים, צייר: מ. אריה, יבנה 1987, (לא ממוספר), מנוקד.
6. בורשטיין-לזר תמר, קופיקו אולי תדע איפה צומחים, צייר: מ. אריה, יבנה 1987, (לא ממוספר), מנוקד.
7. גולדנברג לילי, ברדת המסך, הוצאת נוצה וקסת תשמ"ז, 128 עמ'.
8. דאי טליה, טבעת הזהב של ניקודימה, ציירה: סימה לוין, כתר 1988, 129 עמ'.
9. דותן דודו, אבא, הוצ' ר. סירקיס תשמ"ז, (לא ממוספר), מנוקד.
10. דותן דודו, אמא, הוצ' ר. סירקיס תשמ"ז, (לא ממוספר), מנוקד.
11. דיומא אלכסנדר, הרוזן ממונטו כריסטו א' וב', תרגם ועיבד: מיכה פרנקל, צייר: אבי כץ, כתר 1987, 692 עמ'.
12. דיסני יולט — הגומונים, (לפי סידרת הטלוויזיה), עברית: לאה נאור, יבנה, (לא ממוספר), מנוקד.
13. הגדה של פסח, איורים: רוני אורן, הוצ' ר. סירקיס.
14. היל אריק, פינוקי בנן השעשועים, חרוזה: פועה הרשלג, הוצ' שוקן 1985, (לא ממוספר), מנוקד.
15. היל אריק, פינוקי משחק, חרוזה: פועה הרשלג, הוצ' שוקן 1985, (לא ממוספר), מנוקד.
16. הרשקוביץ טובה, הגמד סיפורון והפילון הכחול, ציירה: גלי הוס, הקה"מ 1987, 76 עמ', מנוקד.
17. הרשקוביץ טובה, קוקי חבקוקי בקולנוע, ציורים ועטיפה: אינה ארוארטי, כתר 1988, 102 עמ', מנוקד.
18. וייס יוסי (עיצוב ואיור), אחת שתיים שלוש שלי, פיתוח וייעוץ: חנה ויסוקר, ענבל תשמ"ז, 29 עמ', מנוקד.
19. ולינגס קיי, מין ראשון, אהבה ראשונה, עורך מדעי למהדורה העברית: ר"ר אורי ורניק, תרגמה: דפנה לוי, כתר 1987, 172 עמ'.
20. טפר יונה, שופולי ליום הולדת, ציורים: אבנר כץ, הוצ' הקיבוץ המאוחד 1987, 32 עמ', מנוקד.

21. יקיר עינת (בת 10), אוף זה מעצבן, איירה: הדס יקיר, הוצ' "אלף" 1987, 54 עמ', מנוקד.
22. כהן אדיר, לא לפחד בלל, מבחר סיפורים חסידיים, ציורים ועיצוב גרפי: חיים רון, רישומים: לב רסקי, מודן 1988, 136 עמ', מנוקד.
23. לנסקי ויקי, בוני דובוני יוצא מהחיתולים, ר. סירקיס תשמ"ו, (לא ממוספר), מנוקד.
24. לפיד שולמית, עודד המלוכלך, ציירה: ברכה אלחסידי-גרומר, כתר 1988, (לא ממוספר).
25. לרמן ישראל, בן אוהבת לא אוהבת, איירה: אורה איתן, 182 עמ'.
26. משקפי קסם, ילדים כותבים שירים, "נוצה וקסת" תשמ"ו, 46 עמ', מנוקד.
27. סנונית מיכל, אדם והפרח, ציירה: נעמה גולומב, כתר 1987.
28. סנשיין מדליין, בנץ ואריק אוהבים בבלבבים, צייר: קרול ניקלאוס, עברית: לאה נאור, יבנה, (לא ממוספר), מנוקד.
29. עקביא מרים, גליה ומיקלוש — ניתוק יחסים, איורים: תרצה טנאי, ספריית פועלים 1988, מהדורה שנייה.
- [מהדורה ראשונה הופיעה ב־1982 ראה: ספרות ילדים ונוער ל"ה, עמ' 27, 52, קטלוג ספרי קריאה לילדים מס' 4, עמ' 17, ערך 64 בהוצאת משרד החינוך והתרבות.]
30. פלוס דן, הבלבולים, עברית: לאה נאור, יבנה תשמ"ח, (לא ממוספר), מנוקד. (ע"פ סדרת הטלוויזיה).
31. קור דוד, אני חושב שזה נפלא, צייר: א. דלני, עברית: לאה נאור, יבנה (לא ממוספר), מנוקד. (אין ציון שנת ההוצאה).
32. קיפלינג רודיארד, קפטנים אמיצים, צייר: י.ו. גאבר, עברית: טלי-נתיב עירוני, כתר 1988, 141 עמ'.
33. רון-פדר גלילה, אני אוהב אותך מיכל, (יומנו של ניר שרוני) איירה: סטלה פרלוב, מילוא 1987, 176 עמ'.
34. רפל יואל, ביסופים לארץ הקודש, סיפורים חסידיים על ארץ-ישראל, הקדמה: אלי ויזל, מודן, 141 עמ', (אין ציון שנת ההוצאה).
35. שיר סמדר, חג שמח, ציירה: איטה משי, מודן 1988, 119 עמ', מנוקד.
36. שלו מאיר, אבא עושה בושות, צייר: יוסי אבולעפיה, כתר 1988, (לא ממוספר), מנוקד.
37. שמי אהרון ודני קרמן, סדרת ספרים: איזו, איפה, איזה, מי, למה, מתי, מה, מסדה 1987, (לא ממוספר), מנוקד.
38. שנהב חיה, תרנגולת כחולה, ציירה: אורה איתן, הקה"מ 1987, 52 עמ', מנוקד.
39. שניר מירוק, קטנטנים, ציירה: מיכל אפרת, הקה"מ 1988, (לא ממוספר), מנוקד.
40. שרון אברהם, בארץ הדברים טובים, איירה: אוה בורנשטיין, הוצ' "סער" 1988, (לא ממוספר), מנוקד.

למפקח, למנהל, למורה, לגננת, לספרן.

חידוש המנויים לתשמ"ט

רבעוננו "ספרות ילדים ונוער" מופיע זו השנה החמש-עשרה. ברבעון מדורים קבועים. ומשתתפים בהם מטובי החוקרים של ספרות ילדים ונוער. חוברת לדוגמא תישלח לכל דורש.

במלאח עשר שנים להופעת הבטאון נאמר בין היתר: "עבודתכם סללה דרכים חדשות בעבודה החינוכית שלנו. ופתחה צוהר רחב למורים ולמחנכים, להבנת הספרות העברית, לעידוד הקריאה החופשית המהנה, בבית-הספר ובבית. הרבעון "ספרות ילדים ונוער" הוא אספקלריה מאלפת של המיטב שנתברכה בו הספרות העברית, המיועדת לילדים ונוער" ("ספרות ילדים ונוער" חוברת מ, עמ' 5).

אנו מציעים לך, לחתום על הרבעון בטופס המצורף.

אני מבקש/ת להיות מנוי/ה על כתבי-העת לשנת תשמ"ט, ואת החוברות המסומנות. מצורף צ'ק משוך על "קרן בית הנשיא" על-סך שקלים. מחיר חוברת — 3 ש"ח, מחיר חוברת כפולה — 6 ש"ח.

השם
הכתובת

ד' — <input type="checkbox"/>	ג' — <input type="checkbox"/>	ב' (אזל) — <input type="checkbox"/>	א' (אזל) — <input type="checkbox"/>	תשל"ה — <input type="checkbox"/>
ח' — <input type="checkbox"/>	ז' — <input type="checkbox"/>	ו' (אזל) — <input type="checkbox"/>	ה' (אזל) — <input type="checkbox"/>	תשל"ו — <input type="checkbox"/>
ב"ב — <input type="checkbox"/>	י"א — <input type="checkbox"/>	י' — <input type="checkbox"/>	ט' — <input type="checkbox"/>	תשל"ז — <input type="checkbox"/>
ט"ז (אזל) — <input type="checkbox"/>	ט"ו — <input type="checkbox"/>	י"ד — <input type="checkbox"/>	י"ג (אזל) — <input type="checkbox"/>	תשל"ח — <input type="checkbox"/>
כפולה — <input type="checkbox"/>	י"ט"כ' — <input type="checkbox"/>	י"ח — <input type="checkbox"/>	י"ז — <input type="checkbox"/>	תשל"ט — <input type="checkbox"/>
כ"ד — <input type="checkbox"/>	כ"ג — <input type="checkbox"/>	כ"ב — <input type="checkbox"/>	כ"א — <input type="checkbox"/>	תשמ"ס — <input type="checkbox"/>
כ"ח — <input type="checkbox"/>	כ"ז (כפולה) — <input type="checkbox"/>	כ"ו — <input type="checkbox"/>	כ"ה — <input type="checkbox"/>	תשמ"א — <input type="checkbox"/>
ל"ב — <input type="checkbox"/>	ל"א — <input type="checkbox"/>	ל' — <input type="checkbox"/>	כ"ט — <input type="checkbox"/>	תשמ"ב — <input type="checkbox"/>
ל"ו — <input type="checkbox"/>	ל"ה — <input type="checkbox"/>	ל"ד — <input type="checkbox"/>	ל"ג — <input type="checkbox"/>	תשמ"ג — <input type="checkbox"/>
כפולה — <input type="checkbox"/>	ל"ט"מ' — <input type="checkbox"/>	ל"ח — <input type="checkbox"/>	ל"ז — <input type="checkbox"/>	תשמ"ד — <input type="checkbox"/>
מ"ד — <input type="checkbox"/>	מ"ג (כפולה) — <input type="checkbox"/>	מ"ב — <input type="checkbox"/>	מ"א — <input type="checkbox"/>	תשמ"ה — <input type="checkbox"/>
מ"ח — <input type="checkbox"/>	מ"ז — <input type="checkbox"/>	מ"ו — <input type="checkbox"/>	מ"ה — <input type="checkbox"/>	תשמ"ו — <input type="checkbox"/>
נ"ב — <input type="checkbox"/>	נ"א — <input type="checkbox"/>	נ' — <input type="checkbox"/>	מ"ט — <input type="checkbox"/>	תשמ"ז — <input type="checkbox"/>
נ"ו — <input type="checkbox"/>	נ"ה — <input type="checkbox"/>	נ"ד — <input type="checkbox"/>	נ"ג — <input type="checkbox"/>	תשמ"ח — <input type="checkbox"/>

SIFRUT YELADIM VANOAR

JOURNAL FOR CHILDREN'S AND YOUTH LITERATURE

June 1988, Vol. XIV No. 4 (56)

8 King David St.

ISSN 0334-276X

Jerusalem, Israel

Editor; G. BERGSON

CONTENTS

STUDY AND RESEARCH

Poems About "What I Have" in Miriam Yalan Shtackelis		
Works	<i>Rachel Zoran</i>	3
Characteristics of the Imaginative Poetry of		
Leah Goldberg	<i>Rivka Geron</i>	9
Famous Writers for Adults Write for Children Too	<i>Dr. Esther Tarsi Gay</i>	18
One Child Fights, Another Dreams	<i>Miriam Ruth</i>	25
Aspects of Character Building in Children's Literature	<i>Zafirra Ger</i>	29

METHODOLOGY

Why I read	<i>Yardena Hadas</i>	32
------------	----------------------	----

REVIEWS

At First Sight	<i>Gershon Bergson</i>	34
Everyone Was Once A Child	<i>Ruth Gefen Dotan</i>	39
About "My Homeland and I": Dr. Shlomo Harel — Dr. Shmuel		
Hopert — Levin Kipnis — Dr. Shalom Holavsky — Baruch Oren —		
Dr. Eliezer Marcus		42
The Paths of Struggle by Shmuel Michaeli	<i>Yehuda Litani</i>	45
Bitter Herbs and Honey	<i>Leah Shinar</i>	47
The Count of Monte Cristo	<i>Nira Fradkin</i>	49
Suffering in Siberia and the Children of Teheran	<i>Dr. Leah Hovav</i>	51
Two Books for Teenagers by Moshe Granot	<i>Rachel Ben-Yehuda</i>	53
Man and Flowers		56
<i>From the Bookshelf</i>		57
<i>Around the World</i>		65
<i>JUST ARRIVED</i>		67
Contents in Hebrew		71

ה ת ו ב ן

עיון ומחקר

- 3 שירי "יש לי" בשירתה של מרים ילן שטקליס — רחל צורן
9 קווי ייחוד בשירי הדמיון של ל. גולדברג — רבקה גרון
18 סופרים לגדולים, ידועי שם, כותבים גם לקטנים — ד"ר אסתר טרסי-גיא
25 ילד אחד לוחם, ילד אחר חולם — מרים רות
29 אסקט בעיצוב דמויות בספרות הילדים — צפריה גר

מתודה

- 32 למה אני קורא — ירנה הדס

ביקורת

- במבט ראשון — הרפתקה בספריה / אורח / תלמה / גם גדולים היו קטנים /
34 לילדים באהבה / הפיל
39 כל אחד היה פעם ילד — רות גפן-דותן
מולדתי ואני — ד"ר שמואל הופרט — לוי קיפניס — ד"ר שלום חולבסקי
42 ברוך אורן — ד"ר אליעזר מרכוס
45 בנתיבי המאבק לשמואל מיכאלי — יהודה ליטני
47 מרור ודבש — לאה שנער
49 הרוזן ממונטה כריסטו — נירה פרדיקין
51 הסבל בסיביר וילדי טהרן — לאה חובב
53 שני ספרים מאת משה גרנות — רחל בן-יהודה
56 אדם והפרח — מן העיתונות

ממדף הספרים

- 57 משוט בעולמו
65 נתקבלו במערכת

- 67 תוכן החוברת באנגלית
70

רשימת המשתתפים בחוברת

בן-יהודה רחל — מורה, גימלאית. גישון ברגסון — עורך וחוקר ספרות ילדים, משרד החינוך והתרבות. גפן דותן רות — מכללת "אורנים". גר צפריה — סופרת, מבקרת. גרון רבקה — מכללה ע"ש לוינסקי. הדס ירנה — סופרת. ד"ר חובב לאה — חוקרת, סמינר למורים "אפרתה". ד"ר טרסי-גיא אסתר — מבקרת. ליטני יהודה — עיתונאי. פרדיקין נירה — מכללה ע"ש ילון, משרד החינוך והתרבות. צורן רחל — מורה לספרות ילדים, פסיכולוגית, מכללת "אורנים". רות מרים — סופרת, חוקרת. שנער לאה — סופרת.